

P. 11.132

SUCEAVA

1932

IANUARIE — APRILIE

FĂT-FRUMOS

ANUL VII
1932

DIRECTOR: LECA MORARIU

NUMARUL
1 — 2

VECHE CASA MOLDOVENEASCĂ DIN SUCEAVA

LITERATURĂ — ARTĂ — ȘTIINȚĂ — VIAȚĂ SOCIALĂ

11.281

3.7.51

FĂT-FRUMOS

REVISTĂ DE :

LITERATURĂ — ARTĂ — ȘTIINȚĂ — VIAȚĂ SOCIALĂ

APARE TOT LA DOUĂ LUNI:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
SUCEAVA STR. LASCAR LUȚIA

ABONAMENTUL (ACHITAT ANTICIPATIV!)

ÎN ȚARĂ: 200 LEI PE AN

ÎN STRĂINĂTATE: 300 LEI PE AN

CUPRINSUL:

Leca Morariu ;
Aurel V. Sânger :
Mihai Teliman :
Leca Morariu :
Leonida Bodnărescu :
F. Grimm :
Ioan S. Ionescu :
Leca Morariu :
Petru Iroaie :
Scarlat Preajbă :

George T. Hașeganu :
I. E. Torouțiu :
Al. Bibescu :

George T. Hașeganu :

Victor Morariu :
Victor Morariu :

Al. Lupu :

I. E. Torouțiu :

Un alt Erou necunoscut.
Urna funerară (versuri).
La Pipa Dacului.
Drumuri Cirebare.
Despre opera lui C. Porumbescu.
Din William Wordsworth (versuri).
Din glumele lui Ion Creangă.
Alecsandri și Bucovina.
Drăguș la Căuș.
I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș : „Studii
și Documente Literare” vol. I. Dare de
seamă.
Deapururi (versuri).
Un simbol : J. Huskova-Flaishansova.
„Râsul Roșu” de Leonid Andreev și „In-
toarcerea de pe Front” de Erich M. Re-
marque.
Strofe (versuri).

RECENZII

Rudolf von Jhering, Lupta pentru drept.
Gudruna, Epopee germană în versiunea
românească de Virgil Tempeanu.
I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș : „Studii
și Documente literare” vol. I.
Const. I. Emilian : Anarhismul poetic.

MULTE ȘI MĂRUNTE

Leca Morariu :

Petre Ispirescu.

CRONICĂ.

FĂT ~ FRUMOS

ANUL VII
1932

DIRECTOR: LECA MORARIU

NUMĂRUL
1 — 2

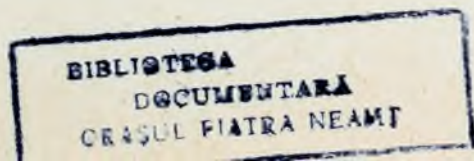
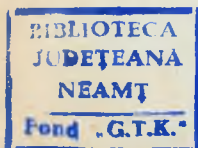
UN ALT EROU NECUNOSCUT

A murit Iacob Negruzzi; a fost și poate fi sărbătorit O. Goga; a mai apărut un volum „omagial” închinat lui x. y. Și sunt atât de multiple „evenimentele” cari s’ar preta pentru un articol editorial.

Dar un foarte modest plic ne aduce dela Lugoj următoarele șire ale prietenului nostru V. P. C.: „Vă trimit jumătate din abonamentul p. 1932; restul nu știu când. Am ajuns șomer... Rușinea aceasta, de a fi pomanagiu public n’am s’o uit niciodată!”

Iat-o vorba (dar și *facta!*) unui real ostaș al culturii! În atâta ifos de „culturalitate” care se înfundă cu sinecurele celor „fundații”, în farsoria care cu atâta sfidare disimulează iubirea de cultură, în nesațul de popularitate speculată tot cu jertfele biete turme ignorante, — strigătul și *facta intelectualului de rasă*, ne desmetește și el, pentru a ne ridica conștiințele la adevărata cunoaștere a realității și pentru a ne face să luăm aminte că un alt Erou Necunoscut (Intelectualitatea noastră) se zbate astăzi sub cizma celui mai cras cinism.

LECA MORARIU

14381

URNA FUNERARĂ

Ca într'o urnă funerară,
 Ți-ai pus tot sufletul într'o femeie...
 Toți nervii tăi se încordară
 Să-i cânte ei o melopee,
 Cu care s'o adormi alene,
 Ca să-i privești un tremurat de gene,
 Să-i urmărești răsuflul ușor
 Și să-i ghicești trandafirul vis din sbor...
 Apoi, când somnu-și picură isvorul,
 Ca pe un idol o divinizează dorul
 Care zvâcnește 'n tine, ca 'ntr'o cușcă
 Un vultur ce preferă-un glonț de pușcă.

Ca într'o urnă funerară,
 Ți-ai pus tot sufletul într'o femeie
 Și i-ai cântat prelung o melopee,
 Într'un amurg duios de vară...

Trec ani... și cați acum din nou
 În ochii cei frumoși de altădată.
 În tine simți un dureros ecou.
 Aștepti cu inima 'ncleștată
 Să regăsești acelaș suflet.
 Dar ai rămas fără răsuflul
 Când, în amurgul vieții și 'n amurg de sară,
 Găsești numai cenușă 'n urna asta funerară.

AUREL V. SÂNGER

LA PIPA DACULUI¹⁾

Grădina ospătăriei „La pipa Dacului” este renumitul loc, unde se adună tainic și cu sfială câțiva erudiți conducători ai nației noastre, spre a discuta după munca zilei, între păhare,

1) Publicăm în sfârșit această pagină uitată a lui Mihai Teliman, asupra căreia ne-a atras atenția d-l Filimon Taniac (vezi „Făt-Frumos” 1931, 55).

cu obiectivitate rece și sânge cald, toate mișcările mai însemnate sau neînsemnate de pe terenul vieții noastre publice și sociale. Niște guri sparte și atât de rupte, încât nici iscusitul Billroth nu le-ar mai putea cârpi, pretind ferm și tare, că aceste discuții n'ar fi decât pretextul sub care se 'ntrunesc acești oameni cu gâttejurile lor vecinic însetate; dară cine mai crede azi acestor bârfitori, cărora nimic nu le este sfânt? Drept este că părintele Panaite Blagoslov, pe carele nici vânjoasa-i soacră, nici multele dezastre ale lungiei sale vieți nu l-au putut doborî, trece de cel mai cumplit și neîmpăcat dușman al filoxerei, pe care o ține după soacră, de cea mai amară pedeapsă a neamului omenesc; tot gurile sparte — bată-le-ar naiba — nu pot încăpea de nasul lui Blagoslov, despre care se zice că-i roșu ca merele tomnatice când le sărută lumina soarelui ce apune; dară, pentru Dumnezeu, care om cu minte sănătoasă și judecată rece ar avea curajul, să condamne din cauza unui nas de culoare mai vioaie și din ură contra filoxerei pe un bărbat atât de zelos și activ pe terenul redeșteptării noastre naționale, cum e duhovnicul Blagoslov?

Într'o seară lină și frumoasă, oaspeții dela „Pipa Dracului” așteptară cu nerăbdare sosirea părintelui, a cărui absență se simția cu atât mai tare, cu cât Blagoslov era lexicon viu și stafetă nedejavuabilă.

— Oare unde să fie părintele?—întrebă Epaminonda Leuștean, om versat în litere și stacane, de o figură înaltă și uscăcioasă ca toți suplinitorii ²⁾, cari n'au pe această vale a plângerilor altă soartă, decât a se nutri cu nectarul și ambrosia testamentului homeric.

— Va fi undeva la vr'o pomană, care știi bine că nu trece fără cinste — replică vecinul său, Virgil Despoescu, avocat și pesimist — dară nu te teme, acuși o să-l vezi aice! —

Și iată în acel moment sosi Blagoslov cu aier smerit, cum îl au păstorii sufletești cam a treia zi după hram.

— Iată ce-am primit dela poștă—zise el, după ce salutase, ocupând locul obicinuit la masa dreptății, scoțând dintr'un buzunar tainic și adânc, ca și dorul unei vădane, revista „Sunete

2) = profesorii suplinitori.

și resunete”, și punând-o la dispoziția confrăților săi în pahar și convingere.

Mesenii năbușiră asupra revistei ca fetele bătrâne la cununii și de nu s’a iscat o scărmanătură între ei, cauza era, că le lipsia numărul stacanelor recerute³⁾, ce te dispun așa ușor la luptă. Pe când umbla revista⁴⁾ din mână în mână, părintele Blagoslov repara prin duști cumplitе greșala întârzierii sale, căci era om conștiincios și iubia mult ordinea.

— Ei, cum vă place treaba, domnilor? — întrerupse el tăcerea, văzând că cu toții percurseră ziarul, răsfoindu-l deamăruntul.

— Frumos lucru și laudabil! — s’auzi vocea lui Leuștean. — Tineretul se deșteaptă; frumos, foarte frumos; mie-mi place revista și cred că va avea viitor; ce zici, părinte ?

— Hm, eu drept să-ți spun Leuștene, mă tem că „Sunetele și resunetele” au sunat acum pentru prima și ultima dată, de răsunat însă n’or mai răsună. Păcat numai de timpul și parafele ce le-au cheltuit universitarii noștri cu edarea⁵⁾ numărului acestuia; mai bine făceau un banchet bun și basta! —

După cuvintele acestea părintele făcu față smerită și privi cu niște ochi cum îi are numai un om căruia i-a succes⁶⁾ o faptă mare, în jurul său.

— Ești prea pesimist, părinte, — replică Leuștean — din care cauză crezi a le proroci „Sunetelor și resunetelor” o moarte așa grabnică?

— Bre, bre, bre, prietene, omule, păgâne! Nu cunoști publicul nostru? Nu știi că Românul e mare patriot la paharul de vin, în fața căruia reînvie la el în mii de toaste toată virtutea străbună de la Ștefan Vodă până la Moldovan Gergely; cum vine însă vorba la pungă, fug patrioții ca dracul de tămâie; asta n’o știi? Dac’o știi, spune-mi de ce naiba au riscat tinereții

3) Ardelenism-bucovinism = *reclamate*.

4) Topică inică, frecventă la Teliman — cf. „Făt-Frumos” III 1928, 69.
Nota 11 și 104 și 105.

5) Ardelenism-bucovinism = *editarea*.

6) Ardelenism-bucovinism și decalc sintactic german: „es ist ihm gelungen”!

din Viena poate ultimul obol pentru o astfel de întreprindere? La ce naiba?

— Ca să hibă mai bultă lumină!—s'auzi deodată glasul lui Agatocle Pihion, Român din Macedonia, pe carele dialogul acesta nu-l împiedicase să golească stacanul cu demnitate și răceală stoică.

— Dar frate, cum să hibă lumină, dacă nu-s parale? — adause Blagoslov sarcastic.

— „Sunetele și resunetele” — s'amestecă avocatul Despoescu stau atât prin conținut cât și prin ilustrațiunile lor pe un nivel destul de nalt și cred că nu vor lipsi nici în o casă adevărat românească; prețu-i moderat, exteriorul gustuos, chiar și articole de modă aduce; ei ce se mai poate pretinde dela o revistă ?

— Nu hodorogi de geaba — întrerupse Blagoslov — și ascultă ce-ți spun eu: de vor avea d-lor mai mulți abonenți ⁷⁾ decât Bismarck păr pe cap, îmi rad barba asta ! —

Auzind aceste cuvinte, oaspeții de la „Pipa Dacului” își soptiră unul altuia 'n urechi: „Abonăm revista, jos cu barba!” cât ai bate 'n palme, s'abonară toți mesenii, între alții și Ilie Pupuză, Andrei Talpă, Mihai Ciubuc și Amfilochie Lingură, toți cetățeni de onoare din Bucovina; numai diurnistul Gottfried Federkiel și Irimie Pace își scuză abținerea lor prin cheltuiala ce vor ave-o cu transferarea la alte posturi echivalente.

— Domnilor — zise Blagoslov — mă declar învins și rog să-mi permiteți a-mi răscumpăra barba prin un butoi de vin, ce l-om deșerta în onoarea bravilor Români din Viena !

— Se primește ⁸⁾ — strigară toți.

— Dragii mei — reluă Blagoslov cuvântul — îmi pare bine că v'ați abonat cu toții; acesta mi-a fost scopul meu din capul locului; ce zici Pihioane ?

— Ca să hibă mai multă lumină și la noi în Macedonia, abonez și eu încă 5 numere — răspunse acesta, scoțând portofoliul și plătind abonamentul înainte, știind bine că tinerimea nu prea are fonduri disponibile și nu poate aștepta timp prea în-

7) Germanism: Abonnenten!

8) Cf. germanul: „wird angenommen”!

delungat după ⁹⁾ achitarea abonamentului. — Wo alles liebt, kann Karl nicht hassen — adause Federkiel, introducându-și ¹⁰⁾ și el numele în lista abonenților.

Ce s'o mai fi întâmpnat mai târziu între mesenii dela „Pipa Dacului”, nu se știe sigur. Unii zic că pe la miezul nopții s'au încălțit limbile; poate să fie, căci pe la miezul nopții se întâmplă multe lucruri, care nici celui mai mare filosof nu-i plesnesc prin minte.

MIHAI TELIMAN

DRUMURI CEREBIRE

Carnet istro-român *)

27 August 1927: Peste Cârnelichi și Grobnic la Grădin'e; și înapoi peste Grobnic și Bârdo.

Ne-am echipat de războiu, — fiindcă stăm să-l cucerim îndepărtatul și pierdutul *Grădin'e*. De altfel, știm, nu depărtarea e cea grozavă, ci drumul ni-i cu mult ocoliș. Urcușul începe pe cărări umbrate. Iată-ne pela cunoștințele noastre din 24 August: gospodăria lui „Bacota” și cea a lui „Banasera” apoi. Nu pierdem nici acum prilejul de a ne completa catastihul pieselor „etnografice”: „*Toțelu*, che se bruse, che se face cosiru ostru, alise nebruse” (= Tocila de ascuțit, de făcut cuțitul ostru, ori de ascuțit) — abundă comentarul lui Cârțulici; ca și cele de pela noi: o roată de piatră cât un mălaiu, învârtită pe osie cu un genunchiu de mâner. Gazda ni se caină de povara impozitelor: — De tot ăi bire, samo de plachile, che ne face ciude plati; e za zeguși. Ni bogat, ni siromah, noi morein le da căta pinez ănuntru (= Despre toate fi bine, numai de biruri [nu]; că ne pun la prea multă gloabă; și-i de pierit. Fie bogat, fie sărac, trebuie să-i tot înfundăm cu atâta bănăret)! —

— Cea-i ahmoce pe tota luma șa (= Asta-i acuma în toată lumea așa)! — răspunde Cârciu pentru noi.

Decât astăzi, Cârciu nostru parcă-i mai puțin la îndemâna

9) Sic!

10) Ardelenism-bucovinism! Cf. german, *eintragen*!

*) Continuarea paginilor din „Făt-Frumos” 1931, 309—314.

momentului și abia când suntem în deal, deasupra Banaserenilor își aduce aminte că *Dome Milichî*, cutare muiere din casa lui Banăsera „are canița starine” (= are un brâu din bătrâni).

— Zalic betăr zensche aru șa betăr robe (= Puține femei bătrâne au straie vechi de felul acesta — adaogă dânsul, gâdilindu-ne iarăși unde ne doare.

Pe urmă, prinzi a-i înțelege absenteismul de adineori, când — ecou, se vede, al evenimentelor de ieri — bietul Cârciu oftează: — Când fure zeleznița mai țena, cea vote reș pute veri vede pemintu de Romanie. Un mic fet de osăn let, obnucu a mev, l-reș da ăń școle la voi, neca vire bur om, ca și fost Andrea Glavina (= Dacă trenul ar fi mai ieftin, atunci aș putea ajunge să văd pământul României. Un mic făt de opt ani, nepotul meu, l-aș da în școală la voi, ca să ajungă om vrednic, cum a fost A. G.) —

Ieșim din cărare — vorba vine: „cărare”... — și-o luăm hăbăuca. Trecem peste adunătura de case a Cârnelților, unde par a fi acasă numai gobăile și doi-trei porci cu cozile 'n sfredelușe. Mușluiesc între bolovani după râme și nici nu le pasă. Ecoul pașilor noștri, călcători pe lespezi, răsună a pustiu în zidăriile masive și aproape oarbe de ferestre. Ba de răsunat mai răsună acum și-un grohăit ca de mascur mai vrâstnic;... care grohăit e însă de... om și porcede dela bușteanul de coblizan lungit colo, pe niște jupi de trestie. De unde-o fi răsărit aice, beat-turtă, pela ceasul șapte demineața? Cărțulici își dă cu părerea că trebuie să fi sosit chiar acu dela cine-știe-ce veselie ori dela târg; și, mai mult a monolog, chibzuiește: — Chiaro se lase lu viru; pac ăl viru pridobănde, pac ăl viru prilaie; pac ăi fare din cale (= Se prea lasă vinului; deci vinul îl răpune, îl doboară; și-l scoate din cărare). —

Și jur-împrejur tipenie de om! Te minunezi câtu-i de părăsit și de singur. Noroc că-l mai păzesc însfredelațiți patrupezi dealături... Și-l mai păzesc aceste zări atât de larg deschise și cerul acesta, atât de senin, că poate omul fără de nici o grijă să-și zădoarmă mahmureala sub vastul albastru atotocrotitor...

Dar încălecați pe-o spinare de deal, cum suntem, panorama priveliștii ni se îmbie și ochilor. Ai minunat prilej să cunoști

topografia Letaiului (despre care doctorul Belulovică te asigură deunăzi că-i, mai mult de jumătate, cirebir): Un deal conic, cu biserica înșulită drept în vârf, și cu sătișorul revărsat costiș, dar mai ales în talpa văii, dealungul drumurilor cari apucă înspre miază-noapte și asfințit, în fund albesc ruinele unui turn: — Castelu de Francapana; casa lu un prinț din Praga (= Castelul Frangipanilor [?]; casa unui prinț din Praha) — lămu-rește, iar neîntrebat, *Baedeker-ul* Cârțulici; — deci acelaș castel „di Bellai” care astăzi n’are a face nimic cu Istroromânii, dar care totuși (în lipsa altor „ilustrații”) împopoțează volumul I (1926, tab. VIII) de *Studii istroromâne* ale lui S. Pușcariu. Colo’n stânga e *Graciștea* (?). În altă parte vine — după orientările lui Cârciu — *Pîcenu*, zis și *Pedena*.

Zăduful îți moaie pasul. Popasul ne și iese’n drum: între-o tragere cu sapa și sucirea unei țigări, mehenghiul Iure Zovichî (de 53 ani vârstă) din pustiul Cârnelichi de-adineaori, îți servește o pornolegioară de anecdotă care te mai moaie și de răs. Iar *Șavrinchele*¹⁾, blagoslovite, în acest atât de pipărat chip, de satira populară, „ăs mul’erle de cea ate bande de Ucica” (= îs muierile din cealaltă coastă a lui Monte-Maggiore), ne lămu-rește acelaș mucalit Iure (= Gheorghe).

Defilăm prin nesfârșite podgorii, în cari via se agață de jugăstri și unde blondele bobite se răsfață (nu fără pedeapsă...), sfidând setea drumetului. Într’un platou cu, iarăși întinse vii, la capătul unei cărări, — adevărată aleie de parc și care te izbește cu totului-tot afară din golănia cirebiră—îți sare deodată în ochi o zidărie-biserică; și care totuși nu-i decât cea dintâi casă din Grobnic. În adevăr: hornul casei, prelungit ca un turnuleț pe-un orb perete dela capăt, joasa absidă poligonală care se lipește ca un altare de acelaș perete, zidurile cu numai două-trei ferestruu la etaj, încremenita liniște de jur-împrejur, și întunerecul de copaci cari încadrează casa, și punctul dominant al acestui loc cu întinse zări, totul te face să bănuiești, în această casă a lui Pepo Grofichî (ali: Grofu), un lăcaș al Domnului. Aspectul e prea ispititor decât să nu-l prinzi, cu Cârciu cu tot, în placa fotografică. Până să înceapă „gardul” de zid, drumule-

1) Publ. în *Lu frați noștri* 1928, 92.

țul pân'la casă e străjuit de *curcuduși*, cărora, cirebirește, Cârțulici le zice *glogu* (croat. *glog*). Negrelor măslinuțe de fructe, *curcudușelor* deci, cari îți fac gura pungă de străpezeală, Cârciu le zice *bròmbul'*. Gospodarul casei trage harnic la sapă, în vie. Cârciu ține să te prevină că acest Pepo e „zalic bedast” (= cam tăcnit). Dar *țicneala* i s'ar vedea doar din faptul că „vavie să arde” (= mereu tot râde) și că „ne daie grozdi zobl'i” (= ne dă de mâncat struguri), după ce noi, mai tot drumul, numai de șarampoi strugurilor ne-am ținut... Orcum, în acest mic ostrov de paradis cirebir, sărac cu duhul fiind, de ce nu ți-ar da mâna să tot râzi ca fericitul și harnicul *Iosif Grofușorul?*..

Și deși chiar adineori te aflai în Gromnic, mai faci abia trei-patru pași, și iată-ne în Letai, devremece casa lui Ive L'ubicichi (Salichi) se ține de comuna Letaiului; atâta de lupește-împrăștiate sunt sălașurile acestor meleaguri! O pisicuță cât un țâr, ne taie calea, zbughind-o în poala bătrânioarei din fața casei.

— Botraluțe, facut-aț tirar vir? Che ren be zalic! (= Mătușă, făcut-ați vin nou? C'am bea olecuță!) — îi dă însetoșatul Cârciu, căruia poama de vie netescuită și... netescovinită..., am văzut nu odată că nu-i prieste... Dar *botraluța* (= „nănășica”), fudulă de ureche, sloboade răspuns de circumstanță: — Ce reț zalica ciucini la noi? (= N'ați ședea puțin la noi?) —; și lepădându-și pisica, îți și „porte cantrida” (= ne aduce un scaun)

Casă nouă, „americană”, dar tot cu strămoșeasca vatră deschisă și tot beznă de întunecoasă. Din fundul ei răsare însă parcă dintr'odată fâșie de soare, când tânăra, sprintena gospodină a casei, prea-fericită mamă cu ploduțul în brațe, ne întimpină cu cel mai jovial zâmbet, și cu acea permanentă și unică bucurie în față a omului perfect sănătos, sufletește și trupește sănătos. Dincolo, casa bătrânească, acuma șură de fân, acoperită cu paie și parte cu *zlipti* (= cărămidă ondulată). Bătrâna pivniță își cască gura boltită a ocnă pustie. Ochii etnograficești tresar din nou: rezemată de zid, hodinește *zubatca* (= grapa) cirebiră, croită triumphiular din două punți lăturalnice, încheiate în unghi, și trei curmezișe. Dinții de fier împung și prin punțile lăturase. E deci „zubatca za pemintu ramnei și semința scunde; neca nu merincu repti e neca se scunde su pemint” (= grapa de nivelat arătura și de acoperit sămânța ca să nu o

mănânce vrăbiile; și ca să se ascundă în pământ). Dincolo, pe zid, șade într'o rână coșul de cărat iarbă, așa cum l-ai mai văzut și aiurea, în partea locului: două roți de nuiete împreunate (cu vergeluțe rare ca niște spițe de scară) a cutie una de alta.

Gospodina lui Ive Salichî se bucură nespus că și lucrurile acestea pot fi vrednice de vedere; o prindem deci numai bine și pe D-nei în pelicula fotografică, alături de celelalte subiecte „documentare” din acest izolat sălaș Letaian. Și iarăși vrednică de luare aminte ni se mai arată aice *gumna* (= aria), pardosită cu lespezi, „iuve se mlate vîptu” (= unde se îmblătesc grânele), și pe care acuma „zace slama de fajò” (= zac bălele de fasole).

Botraluța (de 72 ani vîrstă) se aține și dînsa pe lîngă noi cu verzi și uscate. Și tot boscorodind de-ale ei, aflăm că „Gromniceani” (= *Gromnicenii*) „se nahitescu na hîrvațcu” (= se aruncă în croație) și-și uită limba străbună. Cu multă cuviință de om necăjit, — și nici n'ai băgat de seamă *cînd* — a răsărit lîngă noi și bădica Ive, omul casei. Zece ani a muncit în America pentruca să-și poată încropi un pic de gospodărie și această semeată casă „americană”. Acuma însă dările îl zugrumă; și-i vine să apuce iar, cu mic cu mare, drumul Americii. Nețărîmura încredere ce ți-o dăruiește cînd își distănuiește ahtal asupra noii stăpîniri italiene (!...), e și dînsa o răsplată pentru dacoromânia noastră descălecată aici, cu mai multă trudă și jertfă decît crede cineva, dela masa filologiceștilor rumegări de-a mură 'n gură. El și aice locul ca să lăsăm amintire două-trei monede românești cu numele „România”... Pornim îndulciți de *smocvele* (smochinele) pe cari ni le oferă, din chiar smochinii lui, blajinul Ive L'ubicichî, — și amărîți de atîta negrijă italiană față de desmoșteniții Cirebiri ai nimănuî...

De-acu la vale, în groapa *Grobnicului* (croatul *grobnik* înseamnă *gropi*; *morminte*), cu dealuri argiloase, cu surpături din cari rînjesc măruntaie geologice, cu ponoare și rătăcări în cari bolovănăretul umblă din loc în loc, mutat cînd de suvoaie cînd de dărîmături, și cu nemernicii de case tupilate în umbră de stejăret. La cutare „bordei” — bordei de piatră... — aceeași poveste ca cea de adineori: Un *jet* (= ginere) al casei, de cinci ani e 'n America. Nevasta, o copilăndră de 20 ani, cu ploduțul

de patru anișori în creștetul mesei, *așteaptă*. Iar mama-soacră se mângăie: — Când verire cu pinezi, ren face case (= Când va veni cu bani, vom face casă). —

Te miri apoi cât de ne-drum îi „drumul” ăsta atât de bolovănos. Gromniceanul care se întâmplă a fi cu noi, ne lămu-rește: — Cu prazen viru pre grumbo ăn vale; când ăi pl’ir vozu mere pre potoc (= Cu deșertul [carăle] vin la vale pe drumul prost; când carul îi încărcat merge pe albia pârăului) — adecă: albia pârăului îi drum mai bun decât drumul cel de toate zilele, fapt asupra căruia noi ne-am mai dumerit cândva (la 24 August), lămurind și cutare pasagiu dintr’un text al lui S. Pușcariu. Orcum, această parte a Gromnicului are cel puțin șansa de a fi mai umedă, mai răcoroasă. Ba se întâmplă să întim-pini aice și mlăstinoasa *barbă a ursului* sau *coada-calului* (equi-setum arvense), căreia Cârciu îi zice „iarbe barbine”; și dără-mând în râpă o stâncă, dai și de *puju* (= un melc), pentru care apropontosul Cârțulici îi debitează remarca evident-folclorică: — Cesta bou cu patru corne ăi mai tare nego niciur pre lume, che ie porte casa pre hărbăt (= Boul ista cu patru corane îi mai tare decât oricine pe lume, că duce o casă [întreagă] în spate). — Și adaogă tot dânsul ceea ce noi știm de când cu ale noastre *Drumuri moldovene* (1925, 53), că „ăi bur za munca” (= îi bun de mâncat).

— Borebit ăi ca și zabelu? (= Te pomenești c’o fi ca slănina?) — faci o întrebare.

— Hai ne! Che mie nu-m daie ștumigu za munca zabe (= Ba nu! Că mie nu-mi suferă stomahul să mănânc slănină) — vine răspunsul.

Rândunele (*lăstovițe* le zice Cârțulici, deci nu *lastavițe*, cum le apropie de croațește Iosif Popovici vol. II 119) ne împrejmuiesc mersul cu nebunatece săgeți de bucurie cirebiră. Pei-sagiul sporește în pitoresc și cu apariția plopului, zis cirebirește *topola*. Și nici prilejul de scaldă în „potocu de Grobnie” (= Grob-nicului) nu lipsește.

Când apoi ne-am urcat din nou în cărca dealului, Cârciu te orientează: — Preste cela planic ăi Jeianele (= Peste plaiul cela îi Jeianul). —

O șopârluță, surprinsă în plină helioterapie, îi deslănțuie

acum lui Ive L'ubicichî — deci iarăşi un Ive L'ubicichî — din Grobnic superstiţia populară că: — Guşteriţa se o puri-n sir, ne te ver gudićica. Ma ia more trei vote trece òcoli de siru de om (= Şopârla dacă o pui în sân, nu te-i mai gâdili. Dar ia trebuie să-ţi treacă de trei ori împrejurul sinului). — Apoi acest foarte isteţ Ive (de 36 ani vârstă) prinde dintr'odată a ne povesti pe dacoromâneşte (!), c'a fost „ân ceale mai mar oraşure din Românie: ân Brăila, Bucureşti şi Focşani, cu voisca”, — cu războiul deci, în armata austriacă. Şi — evident — pentru a-l uimi şi mai mult pe complet-dezarmatul Cârţulici, daco-românul Ive L'ubicichî din Grobnic, n'o mai slăbeşte acum cu „daco-românia” sa. E muncă, nu glumă, ca să-l readuci la cirebirie, cel puţin pentru atâtica text cirebir (mereu plivit de buruiana dacoromână!) cât încape în povestea sa ¹⁾ „adevărată” despre *O fete din Cărbun*'. Rămânem însă iarăşi în cirebiria cea curată, fiindcă pe Ive îl cere alt drum.

Un car cu patru boi se trage agale pe sub poalele dealului; „patru boi cu vozu pre su codru tragu vozu cu lemne” (= patru boi la car trag carul cu lemne pe sub munte) — înregistrează şi Cârciu în limbuţia carnetului său nescris.

Apoi neant albastru, potop de soare şi linişte de moarte peste toate aceste leşietee creste, abia din când în când vârstate cu sumbrul întunerec al stejărişului. Dar orcât de pustie şi orcât de dogorită ar fi această ţară a încremenirilor şi a zmăcinărilor de piatră şi a lutului galben-roşu, acum cărămidă de înfierbântat, — întortochiatele ei cărări (furişate printre corciuri şi înfundate prin coclaure, pe cari te miri că le mai poţi trece) tot îţi mai scot în cale un suflet de om: smeadul Toni Țițeran din Gromnic (căruia, ferit-a Sfântul nu i-ai da cei 60 de ani, câți șică-i are), şi dintre toți Cirebirii întâlnești până acum, cel mai uimit, cel mai înduioșat ins de *Calindaru* lui Andrei Glavina (din care-i tâlcuim una-alta) şi de poveştile noastre despre România. Fireşte, nu mai scăpăm! Trebuie să ne abatem şi pela gospodăria lui.

Pe prispa unui deal, surgunită de lume, casa lui Toni Țițeran, ca o vedetă, stă gata să iscodească depărtările fumurii.

1) Publ. în Leca Morariu, *De-ale Cirebirilor* II 1932, 8—9.

Căsenii—tot un zimbet de sănătate și de prietenie. Și zimbet de bucurie flutură și cele două cutioare cu mușcate, cari, în atâta sărăcie, înfloresc pe policioara de lemn de sub cutare fereastră a „etajului”. Dar dintre hârjoanele copiilor, vorbe croate te împung în urechi! Grobnicul acesta, încă totuși cirebir (cel puțin în generațiile lui mai vechi) ține de parohia comunei croate *Cărbun*! Atât de neiertată e incuria administrației italiene față de abandonaii Istroromâni!

Foarte neaoș-cirebiră în grai e însă macrobioata Maria Țițeran, care, cu toți cei 99 de ani ai ei, vede, aude și povestește de-ai zice că-i nevasta, nu mama lui Toni! La umbră de stejar și 'n tovărășia a două-trei atât de blânde gobăi, de parcă povestea înșirată acum, pentru dânsule ar fi depănată, vioaia bunică Maria Țițeran ne spune cum a fost *Când a fost mar gal'ir și mar ovale lucrat-a* ¹⁾ (= Când erau găini mari și făceau ouă mari). Strugurii pe cari ni-i cinstește apoi gospodarul Toni, ni-s miere și apă de izvor. Iar de atâta voie-bună, până și austerul „barba-Toni” (= nenea Anton) se scapă cu o pipărată anecdotă pornologică ²⁾ despre cutari *Vodn'anche*.

Pornim întovărășiți de flăcăuandru (de 25 ani) Romano Țițeran, fiul lui Toni. Iar graba lui Romano de a ne însoți își are, cum înțelegem în urmă, mai multe rosturi. Mai întâi, omul știindu-ne veniți de atât de departe (din România!) ne-ar cere un sfat: cum poți pleca la America mai lesne și mai fără cheltuială... Că și-a pus și el ochii pe-o fetișcană, și-ar vrea să-și ducăre casă. Ba mai mult, strămtoratu Romano te iscodește tainic ori de în România se pot cununa și cei nevoiași... Pe urmă ci-că să nu ne supărăm c'ar vrea să ne spună și dânsul o *ștorie*. Fiind vorba de-o *ștorie*, cu greu ce ne biruim „supărarea” și, culcați din nou în umbră, ne împărțim acum frățește mâncarea cu Romano Țițeran, care într-o cirebiră mereu invadată de croație, ne înșiră povestea (nouă și unică 'n felul ei între toate celelalte povești istroromâne) a lui *Ăns-m-am—Cărci—Neca-taco* ³⁾.

1) Publ. în *Lu frați noștri* 93—94.

2) Publ. în *Lu frați noștri* 95.

3) Publ. în *De-ale Cirebirilor* II 1932, 9.

Iar ochii cei atât de plini de dor de... „Americă” ai lui Romano Țîțeran te urmăresc apoi multă vreme în drumurile zilei de astăzi.

LECA MORARIU

DESPRE OPERETA LUI C. PORUMBESCU

(Scrisori inedite)

Părintele Iraclie, tatăl lui Ciprian, a fost convins de măreția operă a fiului său „compozitor”; așa că nu ne mirăm, dacă vedem, cum a stăruit la diverse personalități pentru „reprezentarea operetei Craiu Nou” și pentru tipărirea compozițiilor neuitatului Ciprian.

Astfel, publicăm în întregime următoarea scrisoare ¹⁾ a lui T. Maiorescu, către Iraclie Porumbescu:

București 11/23 Martie 1884

Stimate Domnule Paroch,

Vă răspund așa de târziu la scrisoarea Sf. Voastre din 16 Ianuarie, pentru a Vă putea comunica rezultatul definitiv.

Comitetul teatral de aici nu găsește deocamdată oportun a represinta pe scena Teatrului Național opereta „Craiu Nou”.

Vă propune însă să mai lăsați partitura aici; căci poate că pentru iarna viitoare să găsească prilegiul de a o pune în studiu.

Dacă însă voiți să aveți un rezultat mai favorabil, sfatul meu ar fi să Vă adresați prîn o scrisoare către D. Vasile Alexandri, care în momentul de față (și încă pentru vr'o 14 zile) se află la București (Grand Hôtel Brofft) și să-l rugați să intervieve pe lângă Directorul general al teatrelor pentru o mai grabnică reprezentare.

Primiți, Vă rog, domnule Paroch, încredințarea deosebitei mele stime ¹⁾.

T. MAIORESCU

1) Scrisoarea în original am dat-o d-lui prof. univ. Leca Morariu pentru „Muzeul Porumbescu” din Suceava.

Pe dosul unei scrisori a lui Eudociu Hurmuzaki ²⁾ trimisă lui Iraclie P. din Cernăuți, pe ziua de 12 Octomvrie 1889, scrisoare trimisă apoi de Iraclie P. d-lui Dr. Crăiniceanu la București, acesta din urmă întreabă : „*Opereta la Biserica Albă s'a dat?*”

Regret că nu știu la care ziar sau revistă a colaborat d-l Dr. Crăiniceanu, care-i retrimite la 5/III 1890 părintelui Iraclie P. scrisoarea lui Eud. Hurmuzaki și scrie pe reversul scrisorii:

Zilele trecute văzând pe Negoescu, îmi spuse că a citat

Ioan Cârdeiu — C. Porumbescu

chiar pasage în cameră din biografia mult regretatului Ciprian. Monitorul Oficial abia publică azi ședința dela 10 Fevr. și interpelarea a fost la 19. Apărând acel număr cu interpelarea, vrea s'o scoată în broșure amplificând-o, și dorește să se sfătuiască cu noi cum s'ar putea respândi mai practic la frații de dincolo, că ai de aici — zice d-sa — sunt vai de ei.

D. Sturza (care nu-i prinț !) ți-a trimis broșura sa ?

Opereta la Biserica albă s'a dat?

2) Această scrisoare voi publică-o împreună cu alte scrisori de-ale fraților Hurmuzaki.

Însurăciunea D-tale — foarte interesantă — am de gând să o public. Cetind-o, mi-am pus întrebarea pur oculistică și psihologică de ce copiii și femeile plângând, varsă mai multe lacrimi decât bărbații? — Studiind cestiumea și din punct de vedere anatomic poate că fac un articoluș despre acest sujet.

Urmează încă 5 șire ale lui Dr. Crăiniceanu, cari — fiind prea personale — nu le putem publica fără asentimentul autorului.

Ne-ar interesa să știm:

1. Trăiește d-l Dr. Crăiniceanu și unde?
2. Posedă dânsul scrisori de-ale lui Iračie P.?
3. Scris'a dânsul articulașul menționat despre „însurăciunea” lui Iračie P. și unde l-a publicat?

Stând aici departe de lume, fără bibliotecă, neprimind pensia la timp, nici că mă pot deplasa măcar la Cernăuți, nicidecum la izvorul nesecat al Academiei Române, ca să iau contact cu acte, scrisori și mai ales cu persoane mai știutoare decât mine. Mă mângâie gândul, că va resări cândva și de undeva un scriitor tânăr, dornic de muncă și harnic, care va studia și publica toate chestiunile cu privire la biografia Porumbesților.

Foarte interesant este conținutul unei cărți ¹⁾ poștale închise din Oravița, cu data de 8/I 1889, iscălită : „Dr. Vuia” și adresată părint. I. Porumbescu la Frătăuți:

REVERENDISSIME!

Am vroit să-ți depeșez bucuria noastră că opereta a reușit foarte bine, dar depeșe la D-voastră nu se trimit de aici și așa îți scriu în grabă, că „Craiu nou” a avut un succes strălucit.

Teatru(l) a fost indesuit în toate colțurile; a trebuit să se mai pună scaune deosebite. Publicul a aplaudat mai toate numerele. Diletanții au fost la înălțimea lor cu toată greutatea acompaniamentului slab de pian. Durere că a doua oară nu mai putem juca piesa, cel puțin până e încă în proaspătă memorie, fiindcă

1) Originalul l-am încredințat d-lui profesor Leca Morariu pentru „Muzeul Porumbescu” din Suceava.

aici avem unul și acelaș public pentru teatru, care vrea tot nouătăți.

Veselia diletanților n'avu margine. Vă felicităm din inimă. Umbra lui Ciprian poate fi mângâiată. Muza lui nu va peri.

Am primit tot ce mi-ați trimis, ce vom putea face, — cu plăcere! Re'nturnarea notelor va urma în curând.

Al D-voastră devotat

DR. VUIA

Oravița 8/I, 89.

Înțelegem pe deplin că Oravițenii, s'au bucurat, căci ne aducem cu plăcere aminte de I-a reprezentare a lui „Crai Nou” la Cernăuți; entuziasmul nostru a fost delirant!

În cele următoare vom cunoaște, ce spune despre Ciprian P. și despre opera sa d-l avocat Ion M. Roșiu din Biserica Albă, care-i scrie ¹⁾ părintelui Iraclie P. cu data de 7/I 1890 următoarele:

REVERENDISSIME DOMNULE!

Atât opereta, fotografiile cât și bucățile de note le-am primit. Ceste 2 din urmă le voi distribui unde va fi posibil, ce-mi va rămânea, la timpul său Vi voi returna. Cu Dumnezeirea nu ne putem împotrivi, însă păcat și dauna nereparabilă rămâne: pentru 11 milioane de Români, că ne-au luat dintre cei vii pe talentatul, de toți iubitul de pie memorie fiu al D-voastre.

Pe terenul artei de muzică și cânt el a fost unicul și altul nu-l va înlocui; cei ce cerc a compune d. e. Dima, Popovici — sunt numai militanți (?) și . . . ²⁾. Cântul orig. românesc numai Ciprian l-a știut mănui.

Opereta „Craiul Nou” e atât de melodioasă, încât la primele acorde ne-am însuflețit. De când am primit-o incontinuu studiem la ea, însă din motivul că târziu am primit-o, fiind tim-

1) Și această scrisoare îi dată de mine în original d-lui Leca Morariu pentru „Muzeul Porumbescu” din Suceava.

2) Urmează un cuvânt prea aspru, care de bună samă n'a fost menit pentru publicitate, din care cauză îl suprimăm, bona fide. — L. B.

pul prea scurt, pe seara de Sânt Vasilie nu o putem produce ci o vom produce-o în carneval.

Orchestra(l) militar o studiază și esereitează. Doichiția, Corbu și celelalte role sunt puse și împărțite unor persoane demne de a le reprezenta. Sperăm că în total, având încă mai o lună de studiat, vom putea-o da după cum dorim.

Mulțumindu-Vă pentru felicitări la serbători, din parte-mi asemenea tot acele felicitări esprim cu acea esclamare ca D-zeu bunul să Vă țină firul vieții la mulți, mulți fericiți ani.

Cu tot respectul

al D-voastre
ION M. ROȘIU
advocat

Biserica Albă (Ung. Weibkrichen ³) 7/I, 890.

Și din scrisoarea lui Ion M. Roșiu vedem cât de mult apreciată a fost opera și îndeosebi opereta „Craiu Nou” a lui Ciprian P. în toate colțurile locuite de Români.

Dar și străinii au arătat mult interes pentru opera compozitorului Ciprian. Publicăm o scrisoare ⁴) nedată a medicului Cernăuțean Dr. Kluczenko, consilier guvernial, care-i scrie părint. Iraclie P. următoarele:

EUER HOCHWÜRDEN

Ich erlaube mir die Anfrage, ob Sie nicht geneigt wären die Partitur der von Ihrem leider dem Elternhause und der Kunst viel zu schnell entrissenen Sohne komponierten Operette „Craiu Nou” mir zu senden, damit ich nach Rücksprache mit den kompetenten Kreisen nach Übersetzung des Libretto solche hier

3) Este interesant să relevăm cu acest prilej, că Biserica Albă era singurul oraș din Ungaria, în care limba oficială a fost cea germană.

4) Bineînțeles am dus-o și această scrisoare personal la Cernăuți și am dat-o cercetătorului lui Porumbescu, d-lui Leca Morariu, pentru „Muzeul Porumbescu” din Suceava.

zur Aufführung bringen lasse. Es ist doch wirklich Schade dass ein so schönes Werk nicht im Vaterland bekannt wird. Wollen mir auch etwaige materielle Ansprüche betreffend die Überlassung im Falle der Annahme des Werkes bekannt geben.

Es ist hier von keinem Geschäfte, sondern von einem Acte der Pietät die Rede.

Dann hat mich der Musikalienhändler Rosenzweig, Herrengasse, hier gebeten, ob Sie nicht geneigt wären sämtl. andere Compositionen Ihres verewigten Ciprian ihm in Comissionswege zum Verkaufe zu übergeben, da nach diesen Werken in Czernowitz oft gefragt wird.

Mit Hochachtung
Reg. Rath
 DR. KLUCZENKO
Czernowitz

TRADUCERE:

Prea Cucernicia Voastră,

Îmi permit a Vă pune întrebarea, ori de n'ați fi dispus a-mi trimite partitura operetei „Craiu Nou” compusă de fiul Dv., răpit prea timpuriu casei părintești și artei, pentru a dispune ca, traducând-i-se textul, opereta să fie reprezentată aici (= în Cernăuți) după ce voi fi luat înțelegere cu cercurile competente ⁵⁾.

Este într'adevăr regretabil, ca o operă atât de frumoasă să nu fie cunoscută în patrie.

Binevoiți a-mi comunica și eventualele Dv. pretenții materiale pentru cedarea operetei în caz că va fi primită (de „cercurile competente” — Nota traducătorului) pentru reprezentare. Aici nu-i vorba de o afacere, ci de un act de pietate.

Vă mai comunic, că magazinul de muzicalii Rosentvaig, de aici, strada domnească (astăzi str. Iancu Flondor) m'a rugat să

5) Credem că cercurile competente vor fi fost: 1) Societ. filarmonică „Musikverein” din Cernăuți și 2) prof. de muzică „Hřimaly”, directorul muzical al numitei societăți filarmonice. Dacă nu greșim D-rul Kluczenko a fost chiar președintele societății filarmonice.

Vă întreb ori de n'ați fi dispus să-i predați în comision spre vânzare toate compozițiile repăusatului-Vă Ciprian, deoarece în Cernăuți aceste opere sunt adeseori căutate.

Cu distinsă stimă

Consilier guvernial

DR. KLUCZENKO

Cernăuți.

Sperând că i-am netezit calea viitorului biograf al lui Ciprian P. și prin publicarea acestor scrisori inedite, credem că ele se vor bucura și de interesul publicului cetitor.

(Ciudeiu 1931).

LEONIDA BODNĂRESCU

DIN WILLIAM WORDSWORTH

*Îmi saltă inima văzând
Un curcubeu pe cer,
Așa am fost de mic băiat,
Așa-s acum când sunt bărbat,
Așa de-oi fi bătrân, oricând,
De nu, mai bine pier!*

*Bărbatului copilul i-a fost tată;
Așa ași vrea eu zilele-mi să fie
Legate 'ntr'o firească armonie,
Sfîntite de-o evlavie curată.*

Traduceri în forma originală
de P. GRIMM

DIN GLUMELE LUI ION CREANGĂ

Pe fostul Diacon Ion Creangă, eu l-am cunoscut, pot a zice, chiar din copilărie.

Pe la 1866, se împărțiau premiile în sala Curții cu Jurați din Iași, când într'un colț al acestei sale, aud două persoane vor-

bind între ele despre elevii Seminarului dela Socola, cum că, în acel an, nu li se vor da premii, fiindcă pe lângă buna învățătură, se cere și o frumoasă purtare, și fiindcă elevii acelui Seminar au bătut și fript pe intendentul școlii, Ministerul a suprimat premiile Seminarului. Când mă întorc să văd cine erau acele două persoane care vorbiau, m'am uitat văzând figura tânărului Diacon Creangă. Blond, cu părul alb ca oaia, ochii albaștri deschiși, isteți, vesel, vorbăreț, și părea a nu avea astâmpăr. Am stat mult în nedumerirea mea copilărească de am fixat figura celui om care sub o astfel de haină mi se părea foarte curioasă. Atunci, zic, l-am văzut pentru întâia oară pe Ion Creangă.

După patru ani, dela acea dată, mă găsiam ca elev practicant în Tipografia bătrânului Teodor Codrescu dela Copou, când am avut ocazia de a vedea mai de aproape și de a cunoaște mai bine pe Diaconul Ion Creangă, căci el venia adese-ori acolo la colaboratorii ziarelor *Informațiunile* al lui V. A. Ureche și *Curierul Român* al lui Sc. Bădescu. Atunci am putut să-i constat inteligența, spiritul său vesel, vorba lui populară, ideile lui naționale și puțin religioase.

Nu mult după aceea, am auzit că Ion Creangă s'a răspopit, și că și-a trimis veșmintele la Mitropolie, zicând: „dela această biserică mi s'au dat, la această biserică le dau”.

În toamna anului 1881, nouă Institutori din Iași, și eu ca tipograf al 10-lea, am cumpărat dela Junimea, Tipografia Națională, care o conduc până astăzi. Între acei Institutori, ca tovarăși era și Ion Creangă.

Creangă a fost asociat cu mine la Tipografie timp de opt ani, adică până la moarte. În acest interval am avut ocazia de a-l cunoaște și mai bine.

Curios mai era caracterul lui Creangă; nu ți-ar fi refuzat nici odată nimic, ori de ce l-ai fi rugat, dar nici nu-ți da și nu-ți făcea nimic; de felul său era cam zgârcit și lacom la mâncare și băutură, patimă care l-a și vârit în groapă; de altfel trăia modest și se îmbrăca simplu și dacă s'ar fi putut, chiar țărănește; în schimb era foarte bun român patriot, mucalit și te pocnia cu niște vorbe de te usturau o săptămână.

Iubia de o potrivă și singurătatea ca și petrecerile sgomo-toase, dar mai cu samă întrunirile publice de orice natură ar fi

fost ele, la care mai totdeauna lua cuvântul pentru a le zeflemisi.

Când s'a înființat monopolul tutunurilor, Creangă a fost cel întâiu care a căpătat brevetul de a-și deschide un debit pentru tutun.

Pe atunci putea vinde orșicine în debit, chiar și jidanii; era de ajuns numai ca debitul să fie al unui român, brevetat. Un jidan se tot ținea de Creangă ca să-i dee lui debitul; Creangă îi răspundea neconținut că o să i-l dee, însă nu i-l dădea. Jidanul umblă după Creangă o lună, două, trei, și Creangă îl tot purta cu vorba. Într'o zi, el ieși din casa lui din Țicău și porni spre Păcurari, la școala de lângă Cișmea, unde era o întrunire; jidan ca din pământ, îi ieși înainte și începu să-i bată capul cale de vre-o trei kilometri ca să-i dee debitul. Creangă îi răspunse: —Bre, știi ce? Iaca chiar ți-l dau de acum și fără nici o plată în schimb, numai să te apuci tu singur ca să ari, să sameni și să prășești locul ista din fața noastră și atunci să știi că eu îți dau debitul cu mare bucurie—și îi arăta un deal gol de vre-o șapte fălci. Auzind jidanul de un asemenea răspuns, a fugit plouat și ori de câte ori întâlnea pe Creangă îl încunjura de departe.

Creangă, ca asociat cu mine la tipografie venia ori de câte ori ne făceam socotelile, și grozav se supăra pe mine când la finele anului îi dădeam dividendele numai pe hârtie; tot spunea celorlalți asociați că eu fac cu dânsul ca țiganul cu *racii boerului* care i-a găsit în scrisoare.

Pe când într'o seară ne adunasem în cancelarie ca să ne încheiem compturile, iacă aude el strigând păpușele, se repede și chiamă pe Ion Păpușariu ca să vie cu lada în cancelarie și să ne cânte ca pe ulița mare. Noi am început să-l ocărîm că ne strică socotelile, iar el ne răspunse, că mai de folos e lada cu păpușele decât racii țiganului, care sunt vâriți în socotelile noastre, apoi începu să ne istorisească cum s'a sfădit cu cei dela Primărie că nu vroiau să dee autorizație ca să umble păpușele, ce de 25 ani încetase și el aștepta să mai vadă încă odată pe Vasilachi țiganul și pe Voinicul voinicilor, breasla mămăligilor.

În iarna anului 1888 ne-am dus împreună la București. În vagonul nostru, nu știu cum s'a întâmplat că nu era nime alții decât numai noi amândoi. Am mâncat, am vorbit până la ora 12 noaptea. În dreptul Bârladului mie-mi era somn și i-am spus

și lui să se culce. Creangă îmi răspunse că nu are poftă de dormit, ci l-a apucat un dor de pe vremea când era diacon și că i-a venit gust să cânte toate cântările bisericești ce trebuia să le știe el la diferite slujbe, și mă pofti și pe mine ca să i le ascult.

Eu picam de somn, însă i-am făgăduit că o să ascult. El începu cu utrinele, toaca I-ii, slujba de dimineață, și cântă și cântă, încât eu adormisem dus; când m'am trezit era 4 ceasuri și trecusem de Buzeu, și el cânta înainte; mi-a spus că a ajuns cu cântecul la prohodul cel mare, dar în timpul aista el mâncase puii și băuse cele trei carafe de vin ce mai aveam.

— Bine, d-le Creangă, când ai mâncat puii și ai băut tot vinul, că mi-ai spus că ai cântat într'una?

— Apoi măi băete, eu am făcut trei treburi de odată: am mâncat, am băut și am și cântat; stai și ascultă că de acum încep cântările dela toaca 2-a, slujbele, liturghia, deniile, botezurile, nunțile—și nu mai știu câte începuse el a înșira, căci avea o memorie fenomenală.

Îmi spunea Creangă că în 1877, avea concediu dela școală fiind bolnav. El neputând sta în casă degeaba, s'a apucat să scrie povestea lui Arap-Alb. A început-o pe la jumătatea lui April și a isprăvit-o cam pe la începutul lui Iunie, când mi-a și cetit-o în cancelaria tipografiei de pe niște tărfăloage de hârtie cu fel de fel de ștersături, adăugituri, mutări, strămutări, încât de abia le putea da de rost.

În tot timpul de două luni cât el a scris pe Arap-Alb, nu s'a îmbrăcat măcar odată cu hainele și nici a eșit din casă.

Habar nu avea că se declarase războiul de Români, și că trecuse împăratul Rusiei și oștirile lui, că erau răniți din războiul, că se ucisese Cusminschi, prietenul favorit al lui Eminescu, și mai câte de aceste. Ședea îmbrăcat în cămeșoiul lui cel lung și cu ghigilicul pe cap și scria neconținut povestea lui Arap-Alb, care pe urmă a publicat-o în „Convorbiri Literare”.

Tot în acea vară el a scris *povestea*.... pe care mai târziu a cetit-o la banchetul Junimei dela Hotel Binder, despre a cărui *efect* s'a vorbit ani întregi.

Într'o primăvară asociații dela „Metoda Nouă” și eu ca tipograf, ne întrunisem la fostul institutor R. . . . ca să ne sfă-

tuim cum s'ar putea mai bine introduce în Abecedar figuri cu subiectele cele mai de folos pentru copiii începători. A fost invitat și pictorul S. . . acolo. Din diferitele explicații date, pictorul, a schițat la moment vr'o opt figuri cu subiecte atât de interesante și frumoase, încât Creangă l-a sărutat. Pe urmă punându-se la masă, Creangă a început cu glumele lui, că de râs nu puteam să mâncăm nimene.

Între alte glume el ne spunea că fiind mic, îl trimesese gazda lui să cumpere borș dela baba Maria borșerița; când intră în casă, ea ședea pe cuptor și se văita: — Valeu, valeu Ionică dragă, nu mă pot scobori că *teribil* mă doare *corpul*, și nu te pot *servi*, dar ia-ți și tu o oală de borș din puțină, însă să iai seama ca să nu-mi *deranjezi* huștile. —

Creangă până atunci încă nu auzise ce mâncare e aceea: *teribil, corpul, servi și deranjezi* *).

IOAN S. IONESCU

ALECSANDRI ȘI BUCOVINA

Continuare ¹⁾

Dar nu numai frumuseța, moldovenia și cărturăria Bucovinei ni l-a adus pe Alecsandri prin olaturile noastre bucovinene, ci și condițiuni de ordin social-politic, cum fu cazul în vajnicul lui de-al doilea descălecat bucovinean, la 1848. [Condiție de ordin social e în cazul dat și calea fierată, care, peste linia Lemberg-Viena, mereu îl va tot duce pe Alecsandri înspre Franța lui. Și'n scurta sa descindere din 1866 la Cernăuți, Al. nu era decât în drum spre Paris, și — vorba lui Al. Hurmuzachi — „în adins” își îndreptase „călătoria sa spre Paris” „pe aici (=Bucovina)”. Până la Cernăuți o fi venit atunci cu poștalionul, iar de aici sta să pornească cu trenul: „Mâni dimineată voi pleca la Lemberg cu drumul de fier și d'acolo la Viena”... îi scria Al. soției sale Paulina în adineori-citata scrisoare].

*) Din volumul *Povești, anecdote, impresii de călătorie, excursiuni, diverse*, Iași 1905.

1) Vezi „Făt-Frumos” V 1930, 186—190.

Revenim însă la, cum ziceam, cea mai importantă oprire a lui Al. în Bucovina, la 1848. După *jalnica tragedie* a bieteii revoluții moldovenești din 1848, atât de lamentabil încheiată, fiind atât de insuficient pregătită — o adevărată mascaradă de revoluție — Al. e nevoit și dânsul să ia drumul pribegiei. Prin 17 sau 18 Aprilie e la Brașov, unde, până 'n pragul verii, Al. împreună cu alți refugiați, cu alți „revoluționari”, avu destul timp să se facă atât de indezirabil, încât într'o bună zi se pomeniră cu toții sfătuiți de generalul comandant al Brașovului să părăsească foarte repede Ardealul, fiind „expuși a fi masacrați de Unguri și de Sași” (Alecsandri, *Un episod din 1848*). Pela 15-16 Iunie Al. era în drum spre Bucovina. Petrece apoi toată vara în Bucovina, adică în Bucovina Hurmuzăchenilor, deci la Cernăuți și Cernaucă. Părăsește Bucovina înainte de 17 Noemvrie. Va să zică, în 1848, Al. face un temeinic popas bucovinean, un popas de vre-o cinci luni de zile. Are așadar destul prilej să cunoască și sufletul românesc al Bucovinei, întrupat atunci mai ales în Alecu Hurmuzachi, care (și cronologicește) el (și nu Ardeleanul Aron Pumnul) fu adevăratul trezitor al Bucovinei românești.

Din fericire dispunem de o substanțială mărturie asupra petrecerii lui Al. în 1848 la Cernăuți și Cernaucă. E schița prozatorului bucovinean Iraclie Porumbescu *Amintiri despre Vasile Alecsandri*²⁾, nu numai bogată în informație (istoriografia Alecsandri i-a și dat cuvenita atenție), dar și antrenantă prin remarcabilul talent de povestitor al lui Ir. Porumbescu. Și ni-s cu atât mai prețioase aceste pagini ale lui I. P., cu cât ele ne vin pentru o vreme când Bucovina atinge o culminație, un fel de e-gemonie aproape, în mișcarea de emancipare politică și culturală a tuturor Românilor. E vremea ziarului *Bucovina*, apărut în 16 Oct. 1848 (apărut deci pe când Al. mai petrecea la Cernăuți). Și iată ce-a fost „ziarul” *Bucovina* în această vreme când la Cernăuți și Cernaucă furnicau cu înfrigurare „aproape la cincizeci” (Ir. Porumbescu loc cit. 119) de tineri refugiați

1) Cf. și „Făt-Frumos” 1930, 169 Notă.

2) Ediția *Scrierile lui Iraclie Porumbescu, adunate și însoțite de o schiță biografică* de Leonida Bodnărescu, Partea I Cernăuți 1898.

moldoveni, între cari M. Kogălniceanu, C. Negri, Alex. Ioan Cuza (Domnul Principatelor Unite), V. Alecsandri, Gh. Sion poetul etc.... Ba nici reprezentantul Munteniei, Curtius („un tânăr din Muntenia anume Curtius” I. Porumbescu 120) și nici crainicii Ardealului, Gh. Barițiu, T. Cipariu și Aron Pumnul, nu lipsiră din locul *unde*, și din vremea aceasta *când*, ziarul *Bucovina* era să devină ziarul *Românilor de pretutindeni*. Căci — să nu uităm — *Bucovina* (ap. 16 Oct. 1848—2 Oct. 1850), Hurmuzăchenilor, dar mai ales a „redactorului responsabil” Alecu H., fu nu numai organul tuturor Românilor din cuprinsul Austro-Ungariei, ci, atunci când cenzura rusofilă sau chiar rusească din Principate înăbușise orice afirmare publicistică adevărat românească și când în Ardeal, de teama aceluiaș clocot al anului 1848, maghiarismul suprimase singurul ziar românesc *Gazeta Transilvaniei*, — atunci deci, *Bucovina* hurmuzăchească lupta în semnul *Românilor de pretutindeni*. De altfel, *Bucovina* se și cetia mai ales în Moldova.

Iată deci în ce fel de vreme fu vânzolit Alecsandri la Bucovina pentru a-și reedita la Cernăuți broșura *Protestație în numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu* și — dacă Ir. Porumbescu (121) nu greșește când zice: „*Deșteptarea României*, care poem răposatul, marele nostru bard îl compuse (sic) la Cernăuți și-l tipărise într'o mie de exemplare, coala în cvart” — pentru a-și reedita în foaie volantă acea *Marseillesă* cu care făcuse vâlvă și stârnise furtună și 'n Ardeal: *Deșteptarea României*, cu începutul devenit aproape popular:

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător...

— și cu o strofă ca aceasta:

Sculați frați de-acelaș nume, iată timpul de frăție!
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați
Aruncați brațele voastre cu-o puternică mândrie

Și de-acum pe vecinicie
• Cu toți mâinile vă dați!

Iar un Iraclie Porumbescu, cu ochiul lui ager de a înregistra neobișnuitul, cu cuvântul lui spornic de a evoca pitorescul, ne

va lămuri aceste rari zile ale Bucovinei protagoniste, și 'n latu-rea lor mai omenească, servindu-ne d. p. portrete și episoade ca următoarele. Iată-l d. p. pe „marele Vornic Doxachi Hurmuzachi” (120), tatăl distinsului trifoliu Eudoxiu, Gheorghe și Alecu: „...bătrânul boier Hurmuzachi, în hainele sale patriarhale, în antereu adică, de arsenic de mătăasă, încins cu șal scump de Bagdad,... cațaveică cu blană de jder,... în cap cu fes roșu, de sub care se vedea rătezatul păr, alb ca laptele și peste fes pălăriuță sură; în mână cu o vârguță de gutaperca cu bold de aur la mănunchiu, călare pe un sur sprinten și focos, ce mergea un umblet mărunț și cilibiu, de-ți era mai mare dragoste să te uiți la el și la septogenariul său călăreț..., încă pe la 6 ore demineța și 'n toată ziua cu vreme bună, așa, călare, traversa orașul, coborîndu-se de pe cal... pela hoteluri și pela casele în care se aflau în cvartir musafirii moldoveni, intra în odăi și pe mulți chiar sculându-i din somn cu vorbe vesele și șăgalnice, îi invita la sine la masă...” (121).

Între vorbele „vesele și șăgalnice” cu cari își invita lumea la masă erau — chiar mărturia Porumbescului — și versurile:

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare
N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător...

Sau acest portret al lui însuși Alecsandri: „era de statură mijlocie, dară sprintenă și mlădioasă. Fața-i era rătunzie și cu trăsături din cele mai simpatice. Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o împresura nici un păr până după vârful capului... Fiind vara... se îmbrăca schimbiș.. în bluză și pantaloni ba albi, ba naranzii, la gât fără nici o legătoare, ci numai cu gulerul cămeșii îndoit în jos; în cap cu pălăriuță *panama* fină. Mersul îi era pururea galant, dar nicicând afectat. Numai atunci, când câte odată seara, întorcându-se cu consoții săi dela primblare, în Cernăuți, dela grădina publică, iar la moșia bătrânului Hurmuzachi, Cernauca, din parcul curții, ori de pe fânațe, ținându-se câte 6—7 inși de-a brațete, Alecsandri și C. Negri totdeauna în mijloc, cântând cu toții *Allons enfants de la patrie, le jour de gloire est arrivé* ș. c. l., pasul îi era altfel, adecă după tactul cântecului *Marselesei*” (122—123). Sau acest episod din clipa când răsturnările anului 1848 proclamă la București republica:

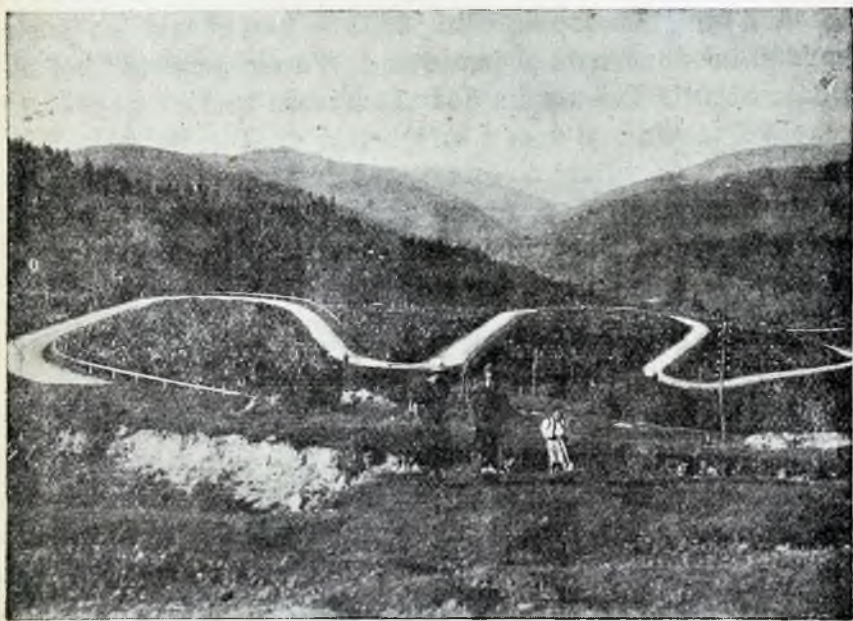
„Vesel de tot,... entuziasmat în veselie, îl văzui pe V. Alecsandri odată, și adecă, la banchetul ce-l dete el și fratele său, ră-pausatul locot.-colonel Iancu în hotelul *de Moldavie* la Cernăuți în onoarea proclamării republicei în București. Bătrânul boier, tatăl Alecsandriștilor venise și el cu câteva zile înainte la Cernăuți, lucru ce-i dete marelui poet și român V. Alecsandri posibilitatea îndemânatecă a-și face pe dor și a da acel banchet. Se zice că bătrânul boier era cam strâns la pungă. Însă insistările dulci și desmierdătoare ale fiilor săi și mai ales ale iubitului său fiu Vasilică, i-o desbăierară, cu ce inimă, nu știu, dar aceea știu că cu propria sa mână, fiind și eu de față, număra bietul bătrân a doua zi 125 de zâmțați pentru acel banchet” — „... P. care tânărul Curțius din București, ca unicul reprezentant al Munteniei îl prezidă, șezând sus pe un fotoliu” (123—124).

Și, amintirile lui Ir. Porumbescu se încheie cu evocarea unei neuitate nopți petrecute împreună cu Alecsandri în Grădina publică din Cernăuți, când Al., cu fetișista sa adorație pentru „muza” populară, îl îndeamnă ¹⁾ pe studentul în teologie Iraclie Golembiovski (Porumbescu) să-și îndrepte toată luarea aminte asupra comorii cântecului popular. Îndemn de care tânărul Ir. P. s'a și achitat întocmai, căci — iarăș fapt vrednic de a fi subliniat — P. mai mărturisește: „iară eu culesei, cât am mai fost studinte, în ferii, cântece populare și ferindu-mă cu toată sfințenia a schimba, a corege sau adăuga la cele *ce și cum* le auzii, le trimisei lui V. Alecsandri” (128).

Dar iată acum o pagină de ziar datorită chiar lui Alecsandri, din acest an bucovinean 1848 (citatul articol *Românii și poezia lor*): „Îți mai aduci aminte de o seară din luna lui Iulie a anului trecut, când ne aflam mai mulți prieteni la moșia noastră, la poetica Cernaucă? N. (Negri?) R. (Romalo? Rola? Un Rosetti dintre cei „doi frați Rosetești”? cf. Ir. Porumbescu 120), C. (Cogălniceanu? Cuza? Curțius? Casimir? D. Canta? — cf. Ir. P. 120), tu și eu ne porniserăm dela curte cu gând de a face vânat la rațe, și sosind pe malul iazului de lângă casă, ne lun-

1) Subliniem faptul că Ir. P., îi atribuie, cu acest prilej, lui Alecs. cuvinte luate aproape textual din articolul lui Al., *Românii și poezia lor*, — articol apărut în „Bucovina” din 1849.

giserăm pe iarbă, așteptând ca rațele să vie la buza puștii... Soarele culcându-se din dosul pădurilor Cernăucăi... Aerul era lin, ceriul împodobit cu vâpseli de minune, și natura întreagă confundată într'o tăcere adâncă în fața măreței apuneri a soarelui. Pământul părea... a se pregăti de serbat tainele nopții... Nu se zăria altă mișcare împrejur, decât clătinarea papurei din iaz... Nu se auzia alt sunet decât glasul lung, tainic și pătrunzător al unui bucium, care răsună din partea Moldovei. Acel sunet trezi fiori fierbinți în inimile noastre, căci părea a fi glasul țării chemându-și copiii rătăciți în străinătate!"

Din Bucovina pitorească : Cârjoaiele (serpentinele) Mestecănișului

Încât, ne întrebăm noi acum: Să ne mai prindă oare mirarea că Al. rămase pentru totdeauna atât de legat de Bucovina? Că chiar de pe atunci prinse a se dăruia atât de mult Bucovinei? Foiletonul ziarului „Bucovina” (1848—1850) era doar aproape permanent al lui Alecsandri! Iar acest cel dintâi ziar românesc din Bucovina a făcut atât de multă literatură, încât sub acest raport ziarul-revistă „Bucovina” n'a fost întrecut nici de prima revistă literară a Bucovinei: „Foaia Societății pentru literatură

și cultură” (1865—1869)... Alecsandri întreține apoi o multilaterală corespondență cu fruntașii bucovineni, ca Al. Hurmuzachi, Iraclie Porumbescu, Constantin Morariu, Simion Florea Marian, Orest Dlujanski. Alecsandri are o solitudine de adevărat părinte pentru bucovineanul D. Petrino. Alecsandri, chiar la 1885 — deci foarte târziu — are elogii în („România literară” — vezi „Junimea literară” 1905, 158) pentru colecția compozitorului bucovinean Carol Miculi *48 Airs nationaux roumains* (4 fascicule) de „doine, hore, balade, cântece ciobănești” —; ba dintr’o scrisoare a lui Alecsandri către Al. Hurmuzachi înțelegem că Al. doria chiar să colaboreze cu Miculi. Să ne prindă apoi mirarea că ’n imnul *Bucovina* (din 1865) — imn căruia din pricina eufemismului anacronic și paradoxal „*Veselă grădină*” noi nu-i mai dăm atenție (ne-a spus doar Eminescu ce fel de „grădină” e această Bucovină, și *cum* e înfățișarea ei „Din Boian la Vatra Dornei”...) — Al. totuși a sesizat atât de propriu răstriști și bucurii ale Bucovinei: d. p. faptul că ’n acest profund-istoric pământ românesc al Bucovinei până și susurul ierbii clătinate ’n vânt, slava trecutului o aromește:

Dulce Bucovină,	Naște prin șoptire
Vântul ce înclină	Scumpa amintire
Cu aripa lui	De-un trecut frumos
Iarba câmpului,	Mare glorios.

— sau faptul, atât de... actual (și, din nefericire, pe cât de actual, pe atâta de puțin real), că celelalte trei surori ale Bucovinei: Țara Mamă (Moldova și Muntenia), Ardealul și Basarabia, ar fi privind „cu suspine” înspre Bucovină:

Tu ce ești o floare,
Căzută din soare,
Cu trei alte flori
A tale surori!
Ele către tine
Privesc cu suspine...

De altfel — ca să intrăm într’o paranteză — întrucât Alecsandri în *Bucovina* și cu Bucovina n’a încercat decât numai *bucurii* i se poate de sigur ierta iperbola „veselă grădină”. Singura măhnire bucovineană a lui Alecsandri, ar putea fi doar

micul incident cu redactorul dela *Foaia Societății...*, care adept orb al purismului pumnulist-ardelenist, cutezase a-i pumnuliza chiar și lui Alecsandri scrisul. Alecsandri, cu bunul lui simț moldovenesc [iar „bunul simț moldovenesc” în chestiune de literatură, nu-i o etichetă de zile mari, o presumpție regionalistă, ci-i un fapt real: *teoretic*, faptul acesta se afirmase prin Alecu Rusu, „acest om complet, acest spirit liber, spiritul cel mai liber pe care l-au avut Românii”¹⁾, acest critic mult mai substanțial decât Maiorescu²⁾]; *efectiv* sănătoasa moldovenie era propagată prin militantul Alecsandri ș. a.; iar *spontan* și *genial* moldovenismul izbucni prin Ion Creangă sau M. Sadoveanu, urmași ai bătrânului Ion Neculce. Moldova n’a căzut deci în ereziile ardelenismului sau în cele ale munteanului Eliade], trebuia să fie un înverșunat antagonist al limbii de laborator. Pentru Eliade, are o ripostă ca aceasta:

Ah, Doamnă, ești *belă* ca roza care crește
Și fruntea-ți divină treptat se *belește*,
Ah lasă-mă a-ți spune, cât sânt de fericit
Văzând dulcea-ți față, c’astfel s’a *belit*.

Pentru ceilalți, un antidot ca acesta:

Ciune, ciune, ciune,
Dute 'n năibăciune;
Ești o scăpăciune
Din Balamuciune.

Iar pentru *Foaia Societății* care se încumeta să-l ardelenizeze, Alecsandri are următorul răspuns: „...dacă această foaie are de gând a cădea în păcatul foilor ardelenene, adecă a propaga Pumnulismul cu lepturărismul și cu fundăciunălismul gramatical (al) acestui onorabil profesor..., eu unul mă despart de ea, ca de-o nevastă care-și pierde cărărușa. Ar fi trist de a vedea o foaie tânără să ajungă, de abia după trei ani, o cotoranță neînțeleasă ca *elucubrăciunile* transilvănene pe care nime nu vrea să le citească”. Și drastic — întocmai ca emulul său bucovinean-basarabeian D. Petrino (*Puține cuvinte despre coruperea limbii*

1) Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească* 1922. 113.

2) idem, *ibidem* 89.

române în Bucovina), Al. încheie: „Când dracu om înțelege cu toții, că o literatură ca să fie literatură, adevărat națională, trebuie să-și ieie izvorîrea din geniul poporului, iar nu din fabricile de cuvinte pocite a(le) lui Cipariu et companie!” — Iat-o singură nebucurie a lui Alecsandri, în toate legăturile lui cu Bucovina, nebucurie de proveniență ardeleană, deci nu bucovineană, și aceasta! Și închidem paranteza.

(urmează)

LECA MORARIU

DRĂGUȘ LA CĂUȘ (Folclor)

O fost odată doi frați: unul bogat și sgârcit, celălalt sărac, lipit pământului de sărac. Nevoieșul muncia din zori în noapte. Da tăte-i mergeau ca din topor. Și nu putea să-și agonisească fărâmură de pâne... Și nu umbla doar cu capu 'n traistă, da n'avea și el noroc.

Ce-avea, avea însă din belșug: o casă de copii plină, plinuță.

Cât de chiabur, fratele nevoieșului,... tăte-i mergeau în plin — povestea cântecului:

La omu cu noroc
Fierbe oala fără foc.

Și n'avea copii. Da o ținea pe mamă-sa la el. Și femeii iștia îi îmbla gura fofelniță câtu-i ziulica. Mezinu-i așa și-așa... Că ar fi fost și el bogat de n'ar fi irosit averea cu dărnicia lui; și pe dincolo...

Și-odată, cum se 'ntorcea, dela râșniță, dă nevoieașu cu ochii de-o roată de oameni ce duceau cu deasila un flăcău arătos. Pe 'ndrept, oamenii-i dau „cale bună”.

— Mulțumim Domnilor-voastre. Da 'ncotro?

— Bade, multe-s de spus și puține de aflat... Băietanu ista o făcut o pricină și-l ducem pe viață la gros, că n'are un ban să se plătească. Să aibă un ban, ar scăpa de gros. —

Românu-și zice: — Măi, din tătă sărăcia mea, mai am un ban la viață. — Își zbate cureaua, scoate banu și-l întinde celora să lese 'n pace flăcău. Oamenii-i dau drumu și se cam mai duc. Flăcăul însă stă pe lângă român. Aista-i zice: — Du-te măi și te hrănește unde te-a 'ndrepta Dumnezeu! — Da băietanu-i dă: — Dumneata m'ai scăpat de gros. De-amu ține-mă la dumneata că bine ți-oiu prinde. Și trăind și nemurind a veni el Drăguș la Căuș.—Și cum străinul era chitaci la vorbă și-l prindea bine sfatul, nu știu ce i s'o părut românului și s'o pus de l-o ascultat.

Și baba, dacă vede într'o zi, în două, în nouă, băietu la fecioru-su cel mai mic, zice cătră chiabur: — Doamne, măi, nu-i destul de nevoieș el, vād că mai ține-un om pe lângă dânsul! Și — gura zice, vântu duce — vorbele ajung la urechile mezinului. Da numa el își știa inima și-și zicea: — Doamne, ce moarte-o mai avea și mama asta! — Și-o căina tot pe dânsa. Da hârca nu contenia de bodogănit cât ți-i ziulica. Și urît îl mai închis-tria: — Măi, să știi că ei mi-te ponosesc opiștit ¹⁾, că ce lucră alta. Facă femeia ta un cuptior de mălaiu și-o oală de găluște. Mă-ți pune 'n sipet, la cap c'o strachină de găluște și două mălaie. Iar tu du-te de mai 'nainte la frate-tău și spune-i că m'am sfădit cu nevastă-ta și vrei să mă mut la el. Și-mi trimiți lada cu buclucuri c'o zi mai 'nainte. Mă-ți duce cu ladă cu tot și-așa am s'aud ce vorbesc de tine. —

Omii se duce la frate-său: — Doamne, măi frate, măi, nu știu ce s'î mai fac cu mama. Azi iar s'o sfădit cu muierea și vrea să se mute la tine. Haide, măi, și mi-i ajuta să-ți aduc lada și mâne a veni și dânsa.—Aduc ei lada și-o așază pe lăiță lângă pat.

Da 'n seara ceea, băietanului nu-ș'ce nu-i venia îndămână. Și n'o vrut să se culce ci-o rămas să se pârpilească la vatră. În puterea nopții aude miorcăind în ladă. — Ha, ha! — Se duce el, descuie lada și achipuie să vadă ce-i. Când colo, dă de babă. —Ha, ha! Tu ești?—Și când o dat și de oala de găluște o priceput tăt șiretlicul. Ia găluște, îndoapă bine baba, o 'nădușe de prici ²⁾ și-i lăsă jumătate de gălușcă afară din gură ca și cum

1) *Opiștit* = mereu, neconținut necurmat.

2) = de tot, de istov.

s'ar fi înădușit singură. Pe urmă — cumu-i chiorăiau mațele de foame — își pune inima la cale, încuie lada și se culcă.

Dimineața vine chiaburul și zice: — Măi frate, mama zice să-i duc lada 'napoi că s'o 'mpăcat amu cu muiere-mea. — Cestălalt, și el: — Nici n'am răs când ai adus-o, nici n'oiu plânge când îi luș-o! — Și-i aburcă lada 'n spate că el nu prea avea când să-i ajute la dus.

Chiaburul, cum descuie lada și-și găsește mama moartă, o ia 'napoi la nevoieș: — Vină, măi, degrabă c'o murit baba! —

O scaldă ei colo 'n regulă, o pun pe laiță, o țin trei zile după lege, și-a treia zi o 'ngroapă.

Da peste noapte băietanu desgroapă baba și-o suie 'n pod la cel chiabur. O ticsește c'o mână 'n putina cu făină și cu alta o prinde de slănina aninată de bante.

Dimineață chiaburu îi dă cătră femeie: — Măi femeie, te-apucă și fă o bucățică de *măligă* și frige niște carne că trei zile n'am prea mâncat noi așa, cu scârba, cu treaba... Eu mă duc să cat de vite. —

Când în gura podului, femeia dă cu ochii de soacră ținându-se cu mâna de slănină. Se pune de strigă: — Omule, mama, mama o venit înapoi! — Bărbatu: — Taci, muiere! Unde-ai pomenit tu mort să vie 'napoi? — Da când vede tăta pătărania numa zice: — Doamne, lăcomoasă o mai fost și mama asta! Iga, nu i-am dat făină și slănină de pomană și ea o venit după ele! — Și 'ndata mare-l cheamă pe frate-său și-i dă de pomană tăta făina și tăta slăнина. Și-apoi cheamă popa și iar o 'ngroapă. Da peste noapte flăcăul o desgroapă disnou, o duce la chiabur și-o prinde cu mâna de culme³⁾.

Când dă omu de ea, îi zice femeii-sa: — Doamne, măi femeie, dacă nu i-ai dat fusta ceea de pomană, amu prinde și-i dă tăt! — Și 'ncepe femeia a-i da de pomană celui sărac tăt la hurtă: cojoc, cațaveică, suman. Așa o fost scăpat săracu la largul lui. Și-avea tot ce-i poftea inima. Vezi că i-o ieșit banu dat flăcăului.

Și-acu flăcăul, s'o gătit de ducă. Da-i era oarecum să meargă pe jos de unde l-o târâit o gloată de oameni. Și-așa și-o

3) = Prăjină, grindă pentru ținut hainele.

fost pus ochii pe iapa popii, c'avea popa o iapă c'un mânz țintat cum nici împăratu n'avea așa cal. Și flăcău o desgropat iar baba și-o pus-o pe mânzu popii. Când dimineată iese popa 'n prag, mânzu vine domol la el nechezând: — Hi, — i, — i!

— Zici tu *hi, hi, hi*, da pe tine cine?—Și se crucește când vede bătădia călare pe mânz. Tocmai atunci trece pela poartă flăcău: — Părinte, dă-mi mie mânzu ista și-i scăpa de babă.

— Îți dau și mama mânzului, numa să se ducă faptu de pe capu meu! —

Și-o 'ncălicat flăcău pe iapă și-o plecat de unde-o venit.

Da nevoieșu o 'nchiaburit și chiaburu o sărăcit. Și-o venit *Drăguș* la *Căuș* și *Căuș* i-o adus aminte de tâte. Da l-o iertat, că era bun la inimă. Și-o 'mpărțit cu el averea.

Si-am încălicat pe-o prăjină și v'am spus o adevărată minciună.

Culeasă în Ianuarie 1928 din Mitocul Adâncatei jud. Drohoiului, dela moșul *Gheorghe Bobu*, în vârstă de 70 de ani, mort în vara aceluiaș an.

de PETRU IROAIE

I. E. TOROUȚIU și GH. CARDAȘ: „STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE“ v. I.

Dare de seamă la „Asociația Publiciștilor Români”, în April 1932.

de SCARLAT PREAJBĂ

Nici n'aș fi bănuir că din motive de ordin intuitiv și al bunului simț, căutând să adâncesc ultima operă a colegului nostru Torouțiu — dar numai opera — descopeream, — în tainele adormite ale ungherelor unui suflet doritor de o operă documentară, — o sete de cunoaștere mai de aproape a autorului și a omului.

Mărturisesc, mă găseam la primele pagini ale documentelor care mă atrăgeau cât mai mult prin *notele* suplimentare fermecătoare, în cât, afundându-mă în documente și în *notele* adiționale, mai mult începeam să simt contactul apropiat cu autorul — cu *mintea* lui, cu *sufletul* lui, cu *spiritul* lui. Mi-eră teamă de un impas: plecasem la

drum să cunosc opera și când colo mai mult mă atrăgea colegul Torouțiu, prin ceeace exală opera, prin notele care împlinesc opera publicată.

Să rostim câteva cuvinte despre modestul nostru coleg Torouțiu.

Sub aparența modestă, se ascunde o energie deosebită.

Sub privirea lui blajină sunt scăpărări de iluminări care, când ies, dovedesc că dincolo, sunt frământări, sunt iscodiri, de care numai spiritele superioare sunt animate.

Înfățișarea-i liniștită îmbracă pe *omul* de acțiune, de meditare, de creiere, de studieri îndelungi și migăloase, de exteriorizare, de realizări, ce ne îndeamnă să întrevădem, cândva, într'un timp nu atât de depărtat cum s'ar crede, că vom avea, în colegul nostru, un exemplar de gândire și de lucrări, al vremii, de care noi înșine ne vom mândri și ne vom bucura odată cu dânsul.

Il știm pe Torouțiu modest, și de aceea îmi luai cutezanța în a-l prezenta în acest chip — și, sigur sunt, că va rămâne, mai departe, tot modest în lumea plină de atâția presumțioși.

Caracteristica oamenilor superiori e modestia. Și Torouțiu este și va rămâne acelaș.

* * *

Ne găsim la al 38-lea op din scrierile profesorului Torouțiu — iar, ținând seamă de al II-lea volum de *Studii și documente literare*, care e gata sub tipar, și de marea operă asupra lui Goethe, carte atinge 1000 de pagini, în acest moment, — ne aflăm, așa dar, la a 40-a scriere, — pentru care-i exprimăm admirațiunea noastră.

Caracterul scrierilor sale e variat.

Prima scriere o tipărește în anul 1909, deci îl întâlnim, pe colegul nostru, acum 23 ani, în câmpul literilor noastre, pe care îl lucrează cu râvnă încordată încât putem spune că de atunci, — cu excepția anilor războiului nostru — nu e an fără ca d-sa să nu dea la iveală câte o carte, fie în traducere, fie originală.

Scrierile lui Torouțiu pot fi împărțite în următoarele grupe:

1. *Piese de teatru*, în foarte reușite traduceri, ca unul ce e un „perfect cunoscător al limbei și literaturii germane”, după cum spun toți criticii literari.

2. *Filozofie*, în deosebi asupra filozofilor vechi: Platon și Socrates.

3. Scrieri cu conținut *religios* (în număr de 16).

4. *Incerări, cercetări și critici literare*. În această grupare putem trece cartea „*Modernismul: simbolism, impresionism, expresionism*”.

5. *Cântece și povești populare din Bucovina*.

6. Scrieri cu caracter *sociologic*: „*Românii și clasa de mijloc în Bucovina*” (2 volume) și „*Românii și clasa dirigentă în Bucovina*” (1 volum).

7. *Dicționare*: germano-român și româno-german, tipărite la Leipzig.

8. „*Meritosul popularizator de literatură germană*” — cum se exprimă un critic literar — mai are o importantă grupare de scrieri de prețioase monografii despre *Carmen Sylva*, *Immanuel Kant*, *Hermann Sudermann*, *Heinrich Heine* și *Johann-Wolfgang-Goethe*.

Această din urmă grupare de scrieri e afirmarea personalității lui Torouțiu și constituie un punct bine câștigat în mișcarea literară de astăzi.

Avem credința că colegul nostru, prin scrierile documentare, din această grupare, va rămâne, în publicistica românească, un fruntaș de mână întâia. Dovada credinței noastre o întărește strădalnica operă, recentă, de colecții „*Studii și documente literare*”, în colaborare cu Gh. Cardaș.

Documentele ce sunt strânse între copertele ce închid cele aproape 500 de pagini, aș putea spune, că constituiesc osatura unui corp uman, iar comentariile, cu notele adăugite, ar fi nervii, mușchii, organele de întreținere a vieții. E o comparațiune, cam riscată, — totuși, cum aș putea face o demarcațiune între anumite părți principale și alte secundare, în corpul omenesc care constituiesc un tot organic?

Valorosul nostru coleg, Torouțiu, făgăduiește să dea la iveală 12 volume din colecția *Studii și documente literare*.

Volumul de față, I-ul, cuprinde numai o parte din scrisorile membrilor societății „*Junimea*” și a colaboratorilor revistei „*Convorbiri Literare*”, adresate lui Iacob C. Negruzzi.

La pag. XXVI, la *Introducere*, găsim, de partea autorului, următoarele: „Și acum, când stăm să deschidem scrinul înaintașilor noștri, dând cetitorilor prilejul de a scotoci, prin el, cu toată indiscreția, îi rugăm să se lase călăuziți de acelaș gând ca și noi: să desfacă fructul din coaja sa uneori tare, alteori neplăcută la vedere, și să oprească numai miezul, folositor pentru oricine și gustos pentru cei deprinși cu astfel de roade”.

În „*Studii și documente literare*” găsim un material adunat cu migală, catalogat, sistematizat, adnotat, material colosal, hărăzit pierzării, uitării sau nesocotirei, de corespondență, literatură cultă și populară, în traduceri atingătoare literaturii române, cu contribuții și monografii bibliografice, în cercetări literare, în studii de literatură comparată, etc.

Frumoase cuvinte, așezate în fruntea lucrării, sunt de reținut pentru fiecare din noi, desprinse din cronicarul Miron Costin: „*Să aibi vreamă și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă*”. Într’adevăr, se cere zăbavă — și încă ce zăbavă — în cetitul cărților de studii.

Dar câtă zăbavă s’a cerut la alcătuirea operii de față!

Câte cărți tipărite să fi fost oare în vremea lui Miron Costin între anii 1633 și 1691? În această privință noi, trăitorii de astăzi, suntem mai norocoși decât contemporanii lui Miron Costin.

Și un adevărat îndreptariu sunt cuvintele reproduse, tot din acelaș cronicar, din *Cartea pentru descălecatul de năniu*: „*Cercați scriptura. Scriptura, depărtate lucruri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare*”.

Iată că monumentală operă *Studii și documente literare*, din care ni se fâgăduiesc 12 volume, este nu atât pentru prezent, cât „cu acele trecute vremi, să pricepem cele viitoare”, cum ar spune cronicarul.

Câteva cifre aplicate la vol. I al operii colegului nostru: cele aproape 500 pagini sunt astfel împărțite:

- a) Prim cuvânt — sub numele *gândul nostru* —
lămuritor asupra scopului operii 3 pagini
- b) *Introducere*: privire generală asupra documentelor 16 „
- c) *Scrisori* dela membrii *Junimei* către Iacob Negruzii (tipărite cu litere mari). 331 „

- d) *Note* complectatoare (cu litere petit) . . . 100 pagini
- e) *Indice* alfabetic al tuturor numelor . . . 38 ..
- f) Numărul *autorilor* scrisorilor 30 autori ;
- g) Numărul scrisorilor publicate 247 scrisori;
- h) Numărul *notelor* complectatatoare . . . 1219 note;
- i) *Nume*, sunt citate în întreagă operă, . . . 1171 nume.

EXTRASE DIN SCRISORI.

Vom prezenta părți mai importante din cele 247 scrisori ale celor 30 de autori cuprinse în vol. I din *Studii și documente literare*.

TITU MAIORESCU : 30 scrisori, între anii 1867 — 1902, scrise din București. Are un stil sever. Insistă amănunțit cum să-i fie publicate articolele în rev. *Conv. Lit.* Vorbește și de politică. Maiorescu are un criteriu înțelept de comportare în societate când spune : „*Intâi relațiile omenești, apoi literatura, în al treilea rând politica, — așa merge scara intereselor sufletești ale subsemnatului*”. (scris. XVI, p. 18).

În București întrunirile literare ale *Junimei* se țineau la T. Maiorescu acasă (scris. XII, p. 13).

Se ocupă de aproape de revistă și de articolele ce apar în rev. *Conv. Lit.*

Introduce din scrierile filozofului german *Arthur Schopenhauer*, din care traduce și publică o serie de „*Aforisme pentru înțelepciunea în viață*”.

Titu Maiorescu spune : „Să nu uităm că Slavici este cel mai capabil scriitor al întregii „*Junimi*” (a. 1876). În vremea aceea nu apăruse încă Eminescu. Într-o scrisoare din 26 Februar, 1878, Titu Maiorescu spune : „...Cu Eminescu am să mă duc eu, mâine, la fotograf, mai nainte însă la bărbier ca să se radă”. (scris. XI, p. 11).

Stăruie ca literatura noastră să treacă peste graniță, la început în reviste germane *), apoi în cărți, cu traduceri din diferiți autori români.

*) „*Deutsche Rundschau*”, revistă berlineză, fondată în 1874, care apare și astăzi. (v. nota 46, p. 44).

Titu Maiorescu se ocupă mult de Eminescu.

În 1884, Titu Maiorescu dă la iveală pe poetul *Al. Vlahuță* (scris. XVII, p. 19).

În 1902, în scrisoarea XXVII, dă la iveală pe Simeon Mehedinți ca orator de frunte: „*Mehedinți are genialitate de orator*”, spune Titu Maiorescu (p. 31); apoi „*cu tact a fost Rădulescu-Motru*” (p. 32); „*Delavrancea, oratorul fenomenal, cu nepilduita putere de a electriza un auditoriu popular și de a-l zgudui până'n măduvă*”, p. 32); „*N. Filipescu a ținut vie atenția auditorului și deșteptând îndată și păstrând până la cel din urmă cuvânt cea mai simpatică mișcare a publicului ascultător*”. p. 33).

„La finele scrisorilor lui Titu Maiorescu, în opera de față e publicat discursul rostit de Titu Maiorescu cu ocazia împărțirii premiilor la institutul academic, în 26 Iunie 1873. Foarte interesant pentru corpul didactic. (p. 35 — 38).

Foarte bogate note sunt la scrisorile lui Titu Maiorescu.

I. L. CARAGIALE: 3 scrisori, 1881 — 1883, scrise din București; glumeț, ironic, tăios, de un specific românesc.

DUILIU ZAMFIRESCU: 41 scrisori, 1888 — 1908, scrise din Roma, Nisa și Bruxelles. Se știe că Duiliu Zamfirescu a făcut serviciul în diplomație. Stil vioi, idei variate, erudiție în compoziție.

Părțile mai principale, din cele 41 scrisori, sunt: Se ocupă de chestiunea *latinității* (p. 56). Ii place *ziaristica* (p. 57). Are oroare de politică (p. 59). Face traduceri din poetul italian Leopardi și din alți scriitori italieni. Citește cărți după recomandările lui Maiorescu (p. 66). Regretă că nu e destul de pregătit să scrie o istorie populară asupra împăratului Traian, care să fie scrisă după izvoare dela fața locului, din cărți și de pe monumente aflătoare la Roma și în Italia. Incepe, continuă și termină — la care a lucrat, la Roma, timp de 2 ani — romanul său: „*Lume nouă și lume veche*” (publ. în *Convorbiri*, 1891). El spune că scrie din convingere, scrie că simte nevoia. Zice: „...păcatele mele de scriitor sunt greu de lecut, fiindcă sunt oarecum constitutive: izvoresc din felul meu de a simți și a gândi...” (p. 69). Arată numele persoanelor care veneau la *Convorbiri* (p. 72). Incurajează pe Iacob Negruzzi în conducerea reviste „care a avut o înrâurire mare asupra epocii, mai cu seamă pe când era la Iași; a schimbat direcția latinistă și a îndreptat

spiritele către bunul gust al limbei populare..." (p. 80). Încearcă o monografie asupra lui Tolstoi, dar nu o isprăvește. În 1894 (scrisoarea XXVII, p. 90) apăreau o mulțime de reviste literare pentru care Duiliu Zamfirescu se îngrozește: 1) *Viața*, dir. Alex. Vla-huță, dr. Urechia; 2) *Vatra*, dir. I. L. Caragiale, I. Slavici, Gh. Coșbuc; 3) *Revista Ateneul Român*, dir. T. G. Djuvara; 4) *Tine-rimea română*; 5) *Literatorul*, B. Florescu, Al. Macedonschi, Th. M. Stoenescu; 6) *Revista literară*, Th. M. Stoenescu; 7) *Revista nouă*, dir. B. P. Hașdeu; red. Delavrancea, Al. Vlahuță; apoi Vic-tor Bilciurescu; 8) *Convorbiri literare*, dir. Iacob Negruzzi.

În scrisoarea XXIX (p. 91) Duiliu Zamfirescu explică cum a creiat romanul „*Viața la țară*”, dând foarte interesante lămuriri cu privire la acțiuni, personagii, analiză psihologică, limbă, obiceiuri, viața rurală, pământul, tipurile orășănști înstreinate de glie. Ro-manul „*Viața la țară*” îl dă gata în Ianuarie 1894, iar în Iulie 1894 începe să apară în rev. *Conv. Lit.* Pe cine îl interesează evoluția romanului românesc din acea epocă, îl sfătuiesc să citească cele 41 scrisori ale lui Duiliu Zamfirescu, — în special scris. XXIX.

Se exprimă despre romanul *Dan*, al lui Vlahuță, (p. 93), că „are cusururi, dar și calități”.

Intr'o scrisoare se exprimă despre marele I. L. Caragiale: „*Ceeace este statornic în Caragiali e nestatornicia*” (p. 93).

Despre Brătescu-Voinești spune: „Brătescu este tempera-mentul cel mai artistic dintre noii tineri dela *Convorbiri*: trebue încurajat să scrie ceva mai pe larg” (p. 93).

În scris. XXXI Duiliu Zamfirescu proiectează un nou roman „*Viața la oraș*” — după povața lui Iacob Negruzzi și după incli-narea ce simte — care a fost publicat sub titlul de „*Tănase Sca-tiu*”. (p. 86—95). (p. 113, note) apărut, apoi, și în broșură.

NICU GANE: 25 scrisori, 1867 — 1915, scrise din Focșani, și Iași, în stil prietenesc, simplu, glumeț, familiar.

BOGDAN PETR. HAȘDEU: 2 scrisori, 1877—1884, este de spirit și ironic.

Fiind invitat să iea parte la un banchet pentru împlinirea a 20 de ani ai Soc. *Junimea*, Bogdan Petr. Hașdeu n'a putut să iea parte. Iată cum se scuză:

„Răscoaptă ani de douăzeci
 Ș'o zi, pe an, nebună,
 Căci vrea să fie jună 'n veci,
 Măcar o zi, dar jună :
 Bând la Cotnar, mâncând pilav,
 Croind la anecdote..
 Veniam și eu, dar sum bolnav,
 Regret că nu se poate..." (p. 146).

MIRON POMPILIU : 7 scrisori, 1879 — 1894, din Iași. Are în stil o ironie severă dacă se poate zice.

GH. PANU : 2 scrisori, în 1876, din Paris. A doua conține 14 pag. mari tipărite (p. 161 — 176) pe când se afla la studii în Paris. Adânc cercetător al lucrurilor, scrisorile-i sunt pline de în-vățăture. Latinist de forță.

GH. BARIȚIU : 1 scrisoare din București, în 1880.

G. DEM. TEODORESCU : 2 scrisori, în 1877, ambele din Paris, pe când se găsea la studii pentru specializare, împreună cu Panu, Lambrino și alții. Sever și imparțial. Il preocupă mult folklorul. Iată linii care parcă s'ar potrivi și astăzi : „...dacă țara noastră va putea progresa, va fi prin libertăți sincere și printr'un spirit democratic, nu al turburărilor și interesului personal, ci al onestității, al științei și al patriotismului. Fără dănele suntem perduți. Nu mi-e teamă pentru țară nici de Turci, nici de Ruși, ci de jafurile care au sărăcit țara de 15 ani încoace, de când tot ce e casier, perceptor și vameși fură de stinge pământul de ignoranța și fanfaronada tinerimii noastre care, dacă are o păcătoasă de diplomă, se crede genii și âmbă cu nasul în vânt, criticând în loc de a lucra, amețindu-se în loc de a cugeta..." (pag. 185).

ALEX. LAMBRIOR : 2 scrisori, 1870 și 1871, din Botoșani. Se găsea trimis la studii pentru specializare la Paris ca și ceilalți trimiși de Titu Maiorescu (min. instrucț.).

TEODOR V. ȘTEFANELLI : 10 Scrisori, 1872 — 1887, din Viena, Cernăuți, Cozman-Bucovina (judecător de instrucție), Suceava. Stil simplu.

ARON DENSUȘIANU : o scrisoare, în 1868, din Făgăraș,

prin care trimete traducere din „*Gerusalemme liberata*” de Torquato Tasso, din care s'a publ. cântul XIV în *Conv. Lit.*

ALEX. PAPADOPOL-CALIMACH : 7 scrisori din Tecuci, București, Bârlad, 1881—1889, Stil concis; îl preocupă descoperirea documentelor istorico-literare.

DIMITRIE ONCIUL : 15 scrisori, 1884—1892, din Vicov (Buc.) și Cernăuți. E continuu frământat de chestiunile istorice. Pregătea faimoasa sa „*Origina Principatelor Române*”. În preajma de a-și lua *doctoratul* — 1 April 1884 — mulțumește lui Iacob Negruzzi de încurajarea pentru publicarea articolelor sale în „*Convorbiri Literare*”, la care făgăduiește să continue „cu zel nestămutat studiilor întreprinse pe câmpul istoriei noastre, unde avem încă prea mult a lucra” (p. 208).

I. BOGDAN : 16 scrisori, 1889 — 1890, din Petersburg, Chiev, Moscova și Cracovia. Fusese trimis, în Rusia, de guvernul nostru, — ministrul instrucțiunii fiind Titu Maiorescu — pentru a se perfecționa în studiul limbilor slave și pentru cercetarea arhivelor rusești și polone, (p. 242, note) în legătură cu istoria țării noastre. În scrisori, vorbește ca atare.

I. T. MERA : are o singură scrisoare în 1883, din Viena. Fost președinte al Soc. „*România Jună*” în Viena, în 1883, la care a ținut conferințe, sau a citit nuvele, povești din opera sa literară (v. nota 2, pag. 247). I. T. Mera, în scrisoarea către Iacob Negruzzi, cere sprijinul pentru *Almanahul soc. România Jună*, dela Viena, care a produs „un venit curat foarte însemnat” (spune Mera). Din notele adiționale (p. 247 — 248) aflăm că „*România Jună*” a publicat 3 almanahuri până acum : 1) I-ul 'almanah, în 1883, cu articole de mai toți colaboratorii dela „*Convorbiri Literare*”, cu Carmen Sylva în frunte, apoi de Titu Maiorescu, V. Alecsandri, I. Creangă, M. Eminescu, N. Gane, I. Negruzii, I. Sbiera, Iosif Vulcan, A. D. Xenopol, ș. a. : 2) al doilea almanah, în 1888, cu articole de Carmen Sylva, de cei numiți mai sus și încă de A. Naum, D. C. Ollănescu, Matilda Poni, Duiliu Zamfirescu ; 3) cel din urmă almanah, în 1924, cu articole de Regina Maria și de foarte mulți scriitori ai României-mărite. Primele două almanahuri : președinte fiind I. T. Mera ; cel din urmă almanah : președinte fiind Octavian Moșescu.

DIMITRIE PETRINO : 6 scrisori, 1869—1874, din Cernăuți, din Munții Carpați. Bucovinean; I-a scrisoare în 1869 ; iar a doua tocmai în 1874, fiindcă, în acest timp, „suferind mult de o boală de piept ce nu iartă niciodată, am fost sâlit să cutrier lumea întreagă și să petrec ernile în țeri, unde's stelele mai luminoase.... însă toate aceste avantagîuri nu m'au făcut să aflu sănătatea și pierzând pân și auzul, ~~am~~ revenit ca să mor în țara mea". Se știe că acest poet a murit în vârstă de 33 ani. (n. 1846, m. 1879). Fost profesor de istoria limbii și lit. rom. la universitatea din Iași și directorul acelei biblioteci. Are scrisori interesante. Bogate note avem, (p. 263—272), la aceste scrisori.

SIMEON FLOREA MARIAN : 8 scrisori, 1875 — 1888, din Cernăuți, Siretiu, Suceava. A cules 233 poezii populare române, în deosebi din Bucovina : vol. I, *Balade* (1873); vol. II, *Doine și hore* (1875). Note interesante.

NICOLAE VOLENTI : 11 scrisori, 1877 — 1894, din Paris, Galați, Bârlad, Iași. Se ocupă și de traduceri. Bogate note. Din note (p. 295) aflăm că Volenti e „primul român care face mențiune, la 1878, asupra operii despre Educație de celebrul filozof engles Herbert Spencer (n. 1820, m. 1903). „Acest amănunt ar putea fi prețios pentru viitorul cercetător al lui Spencer în România". (p. 295, note). Note interesante.

VASILE M. BURLĂ : 7 scrisori, 1889 — 1894, din Iași. În scrisoarea primă (19 Ianuar 1889, p. 299) îl preocupă despre daci ca foști de origină celtică, — implicit și românii — de care s'au mai ocupat : Ion Maiorescu, Cezar Boliac, Mihail Obedenaru, Ion Brătianu, Vasile Maniu și Bogdan Petr. Hașdeu. Articolul lui Burlă a fost publicat în *Conv. Lit.*, în 1889. În scrisoarea VI (p. 302, din 27 Mai 1890) arată că începe să scrie un articol : „Român ori rumân, sau Roma ori Ruma" (articolul nepublicat). Notele po-menesce de bucovineanul Emanoil Grigorovitza (1857 — 1915) despre care n'am mai auzit, de mult, vorbindu-se. A fost un valoros scriitor și bun profesor.

ION CREANGĂ : 3 scrisori, 1877 — 1885, (prima fără localitate, celelalte din Iași). Scrisori scurte. Iacob Negruzzi îl îndeamnă, pe Creangă, să scrie și să-i trimeată articole la *Conv. Lit.*, iar Creangă se justifică așa : „Pisemne dv. nu mă credeți că sunt

bolnav și aproape, dacă nu de tot, idiot. Apoi, ocupat 30 de ore pe săptămână cu școala primară, plus dusul și întorsul de 2 ori pe zi, cine știe de unde, prin ploae și noroiu, ger sau arșiță, cum se întâmplă, nu e lucru tocmai ușor pentru omul vrâsnic și greoiu... Cu toate acestea, încurajat de Dvs., voi mai încerca a scrie câte ceva. Timpul inse, pe cât voi ave ceva gata, nu vi'l pot hotări; căci știți Dvs. tare bine, că aceasta e treabă de gust, nu de silință". (scris. III, Iași, 1885, Mai 15, p. 308).

MIHAIL EMINESCU: 8 scrisori, 1870—1887, din Viena, Iași, București și Mănăstirea Neamțului. Aci, în Ianuarie 1887, Eminescu se găsea la institutul de alienați — spune Iacob Negruzzi — însă „Eminescu avea săptămâni întregi de deplină luciditate. Așa se explică cum a putut scrie câteva poezii frumoase în aceea epocă". (note, p. 328). Dela Mănăstirea Neamțului, Eminescu, trimete poezia „De ce nu-mi vii" (publ. *Conv. Lit.*, în 1887), apoi scrie lui Negruzzi: „Indealmitrelea mă aflu bine și sănătos în mijlocul acestor munți și-ți doresc asemenea" (scris. VIII, p. 323).

Scrisori extrem de interesante, aduce noutăți literare, de-ale vremii, din Viena, în anii 1870—71. Eminescu cunoșteă perfect limba și literatura germană. În scrisoarea I-a (p. 311, din Viena, 17/6, 1870 st. n.) citează două versuri din *Jeremiade* de Schiller, pe care Eminescu îl combate. În note (p. 324—325) se arată ideile din citata poezie a lui Schiller și totodată aflăm (după note, p. 325): „Punctul de plecare al lui Eminescu în „Epigonii" îl formează antiteza ideologică a elegiei lui Schiller". (p. 325).

VERONICA MICLE: 3 scrisori, 1875—1888, din Iași. Scrisori scurte, prin care trimite poezii de publicat în *Conv. Lit.*

ALEXANDRU VLAHUȚĂ: 4 scrisori, 1881—1885, din Târgoviște (3 scris.) și Dobrovăț (ultima), (jud. Vaslui). Stilul cunoscut, delicat, al poetului.

ANTON NAUM: 22 scrisori, 1881—1915, din Iași. Stil natural. Scrie mai mult chestiuni personale în legătură cu cariera sa de profesor. Pe ici pe colo vorbește și de scrierile sale, în deosebi de poema eroi-comică „*Povestea vulpei*". Interesante amănunte aflăm la nota 45 (p. 364—365) că Anton Naum a fost influențat de *Reinecke Fuchs*, epopeea lui Goethe. La pag. 361 se publică o poezie inedită intitulată „*Măine*" (la ultima scrisoare, XXII).

ȘTEFAN G. VĂRGOLICI : 14 scrisori, 1867 — 1890, din Paris, Berlin, Iași. Incepe să trimeată, dela Paris, poezii, pentru *Conv. Lit.* La pag. 374 se publică două poezii inedite „*Meditație*” și „*Romanță*” (scrise în Paris). În scrisoarea IV (p. 377) vorbește despre „*Decebal*” al onor. nostru membru Ion Pop Florentin (10 Mai 1869). Incepe să vorbească (în patru scris. XI, XII, XIII și XIV, pag. 385—387) despre „*tinerul nostru licențiat N. Iorga, care cere o suplinire la liceul din Focșani*”, „*care a trecut licența cu un succes extraordinar de strălucit*”, „*fiind admis magna cum laude*”. Îi trimite studiul asupra Veronicăi Micle de N. Iorga (care a fost publicat în *Conv. Lit.* la 1 April 1890 (întâiul articol publ. în *Conv. Lit.*). Stăruie să-i acorde o bursă pentru streinăătate, de 3.000 lei, pentru o călătorie în Italia și Grecia. După apariția articolului lui N. Iorga — studiul asupra Veronicăi Micle — spune despre N. Iorga : „*Ori mă înșel eu, ori acest tiner e merit cu timpul a ocupa un loc însemnat în mișcarea literară dela noi*”. (p. 387, scris. XIV). „*Prezicerea profesorului Șt. G. Vărgolici a fost făcută la 16 Aprilie 1890, când N. Iorga nu împlinise nici 19 ani*” (note p. 393).

GEORGE POPOVICI : 18 scrisori, 1886—1893, din Cernăuți. Bucovinean. Îl preocupă studii vechi. Face și poezii. La pag. 412 sunt reproduse două poezii inedite : „*Requiem*” și „*Vox Ultima*”, trimise sub pseudonimul T. Robeanu.

IOAN CARAGIANI : 2 scrisori, 1877 și 1900, din București și Iași. În scrisoarea I (p. 420) dela 7 Sept. 1877 arată, fiind de față cum au fost primiți în București „*cei trei soldați care luaseră, la Plevna, steagul turcesc, cu pălăriile rupte de gloanțe pe cap și legați la mâni de răni*”.

MITE KREMnitz : 3 scrisori în limba germană, 1879—1884, din București. Numește pe criticul Titu Maiorescu „*despotul*”.

IOAN URBAN IARNIK : 2 scrisori, în 1888, din Praga. Scrie de preocupările sale, relative la articolele și la culegerile din literatura populară română. Deși iubitor al românilor, pe care îi ajută, — totuși, în scrisoarea I-a, se plânge că unii români nu-i plătesc ce-i datorează : citează pe un oarecare Spirescu, dela care are de primit 400 lei, de vre-o 7—8 ani, cât l-a întreținut cu masa și cu casa. Colegul Torouțiu, stând în corespondență cu fiul marelui

filo-român, Hertwig Ioan Urban Iarnik, profesor la universitatea din Brno, a aflat că *acel Spirescu* — pomenit în scrisoare (I-a scrisoare, p. 432) — este fiul povestitorului *Petre Ispirescu*.

NOTE EXPLICATIVE.

Ajungem la note — care e opera exclusivă a colegului nostru Torouțiu — tipărite cu litere minuscule, care te fac mai mult să-ți placă. Sunt note explicative, care conțin o sumedenie de comentarii și de analize literare de toată frumusețea.

Notele explicative așezate după fiecare rânduire de scrisori, cu trimetere de numere, sunt sistematizate, ordonate.

E o bogăție de cunoștiințe pe care adnotatorul o dăruiește din plin, de care cititorii se bucură, se completează.

Aceste note au numai calități. Să ne oprim asupra câtorva puncte.

Notele pun la punct ceea ce nu era încă lămurit, sau precizat, în istoria literaturii noastre, cu privire la *ani*, pentru diferite evenimente; la date istorice, ș. a.

Să cităm numai :

a) *Data nașterii lui N. Gane care e la 1 Februarie 1838*, în loc de 1835, cum e în toate scrierile de literaturii ; b) *data nașterii lui Anton Naum e la 17 Ianuarie 1829*, în Iași.

Pun la curent — său reîmprospătează pe cititori — cu anumite personalități, figuri românești, sau streine.

Arată diferite traduceri făcute de scriitorii noștri, din clasicii streini : Schiller, Goethe, ș. a.

Reîmprospătează numele a o mulțime de ziare, și reviste românești, care au apărut din vremuri și până acum.

Reaflăm, din note, că Iacob Negruzzi și Caragiale au compus, în colaborare, piesa *Hatmanul Baltag*, devenită operă bufă în 3 acte și 5 tablouri prin muzica maestrului Caudella. (reprezentată I-a oară la 1 Martie 1884). Reîmprospătând, aci, această operă, ne punem întrebarea : pentru ce nu s'ar reprezenta, astăzi, *Hatmanul Baltag*, la Opera Română ?

În continuare, despre note, semnalăm faptul că e o adevărată erudiție în tot materialul informativ, căci acolo unde autorii scriso-

rilor ar greși ceva, în datele lor, imediat chestiunea e pusă la punct, în cât cetitorii nu sunt lăsați în greșala, sau în scăparea lăsată de autorii scrisorilor.

Cititorii re trăesc viața intimă a autorilor și sunt introduși în evoluția și în viața Soc. *Junimea*. Bună oară : scriitorii își citeau scrierile la reuniunile membrilor ; apoi ei nu luau parte la discuție ; *autorul a vorbit* — li se spunea. Și atâta tot, încât ei se supuneau și primeau hotărârea membrilor *Junimei*.

Aflăm că rev. *Convorbiri Literare* a luat ființă în anul 1867, a apărut la început de 2 ori pe lună, apoi odată; în anul 1885 revista a fost mutată la București, unde se găsește și acum. În anul 1892, Iacob Negruzzi s'a retras dela îngrijirea de aproape a revistei, după 25 de ani de conducere redacțională și administrativă.

Toți scriitorii colaboratori ai revistei sunt revoltați de greșelile de tipar care se strecoară în „*Convorbiri Literare*” : „*decât să-ți vezi lucrurile schimbate, mai bine te vâri ucenic la D-l Cașavileanu și-i recomandezi hapurile în versuri*” (spunea Duiliu Zamfirescu în scrisoarea dela 20 Mai, 1891 (p. 73).

Te minunezi de atâtea cunoștințe revărsate, în notele mărunț tipărite, împrăștiate ca mana lui Dumnezeu.

Citații de nume, de reviste, de studii, de cărți streine și române, făcute în scrisori, sunt lămurite și complectate cu trimiteri la notele dela finele scrisorilor, cu precizie matematică și exactitate literară care te uimește — și nu știi ce să admiri mai mult : migăleala lucrului; perseverența cercetărilor, după o metodă științifică, aș putea spune —; răbdarea; — bogăția de cunoștințe în toate domeniile; — preciziunea materialului informativ; — sistematizarea operii, cum numai cei care au urmat școala germană sunt în stare la o atare muncă. Toate acestea se găsesc în notele adiționale de Torouțiu.

Cu drept cuvânt: citind pagină cu pagină, cititorul merge, în paralel cu frumusețea în cuprinsul scrisorilor, dar și cu îmbogățirea de noi cunoștințe, cu reîmprospătarea acelor știute — că la iluminarea creierului se adaogă mulțumirea sufletească ce simți, urmărind, pagină cu pagină, întreg volumul I din *Studii și documente literare*.

Din note aflăm că Hașdeu s'a ocupat să stabilească, prin deducții filologice, limba strămoșilor noștri *daci* (p. 177).

Aflăm din note că pe fresca bibliotecii *Sainte-Geneviève*, din Paris, sunt trecute numele savanților lumii întregi, între cari se găsește și *Dimitrie Cantemir* al nostru (nota p. 178). Apropo de învățatul nostru, din note aflăm că Gr. Tocilescu a fost trimis, de Statul nostru, în Rusia, ca să cerceteze documentele privitoare la *Dimitrie Cantemir*.

Sunt interesante notele despre poezia populară, în deosebi culegerile lui Vasile Alecsandri începute dela 1842, în munții Moldovei (p. 186).

Găsim (la p. 200 note) interesante cifre despre mișcarea în *rutenizarea Bucovinei românești* care ar interesa pe sociologii noștri.

Note privitoare la istoria națională, la istoria literaturii noastre, la diferite figuri ale întregii civilizațiuni apusene, sunt de o amploare și varietate instructivă și plăcută. Intr'o notă se redeschide (note, pag. 326—327) interesanta discuțiune asupra influenței sub care a fost scris romanul *Geniu pustiu* al lui Eminescu, după *Friedrich Spielhagen* (prin Iacob Negruzzi) și *Karl Ferdinand Gutzkow* (prin d. G. Bogdan-Duică). (Note p. 326—327).

În scrisoarea din Viena 6 Februarie st. n. 1871 (III, p. 315): Eminescu vorbește de d. Ion Pop-Florentin — onoratul membru al „*Asociației Publiciștilor Români*” — despre care, notele (p. 326) au cuvinte de laudă și în care colegul nostru Torouțiu aduce un mare serviciu „*Asociațiunii*” noastre prin faptul că o înscrie în *documentele sale* și vorbește despre serbătorirea celor doi iluștri: Iacob Negruzzi și d. Ion Pop Florentin, care a avut loc, aci, la sediul A. P. R. (pag. 326). Și astăzi ni se reîmprospătează, în memorie, serbătorirea nonagenarului Iacob Negruzzi, aci, la A. P. R. Parcă îl vedem și acum pe colegul nostru Torouțiu venind cu proaspăta sa operă *Studii și documente literare* (vol. I), caldă încă dela tipografie, când a ținut al său cuvânt omagial pentru Iacob Negruzzi.

Înalta instituțiune de cultură națională, Academia Română, a serbătorit, la ea acasă, pe ilusturul său membru, când însuși M. S. Regele Carol II a asistat la această ședință solemnă și l'a și decorat.

Să mulțumim colegului nostru Torouțiu pentru frumosul gest pe care, și noi, să-l trecem nu numai în inimile noastre, dar și în analele A. P. R.

Opera d-lui Torouțiu publică două poezii inedite ale poetei Veronica Micle (p. 330, 331), dela data de 24 Ianuarie 1887.

Interesantă este scurta scrisoare (p. 329, din 17 April 1888) prin care *Veronica Micle arată că a vizitat pe Eminescu în Aprilie 1888, la Botoșani*, căreia i-a spus, cu multă părere de rău, că nu primise revista *Convorbiri*.

La p. 334—335 aflăm o poezie inedită a lui Vlahuță : „*Lutul gânditor*”.

Interesant e să cităm un pasaj din o scrisoare a lui Vlahuță (III, p. 336) din care reese influența eminesciană — (scrisoarea din Târgoviște, 6 Mai 1882) : „...*mă silesc să fac în mic*, — spune Vlahuță — *ceeace face în mare d. Eminescu, a cărui tăetură originală, în versuri, nu o pot îndeajuns admira. 'Mi va sluji de model, acest mare maestru, care'și cunoaște atât de bine limba, și care'și mlădie atât de artistic gândirea*”.

Acelaș Vlahuță, în scrisoarea dela 7 Iulie 1885, (IV, p. 336) recunoaște însemnătatea revistei *Convorbiri literare*, ca o școală de formare a sa : „*Cu ea mi-am făcut, în mare parte, puțina mea educație literară*”. (p. 336).

În note (p. 363) făcăm cunoștiință cu un *Ioan Melic* (1840—1889) junimist înfocat, dar totdeauna tăcut. Se zice că ar fi vorbit 23 cuvinte dela începutul *Junimei* (1867) și până la 1880, dar mulți contestă această cifră găsind-o exagerată. (A nu se confunda cu *Ioan M. Melik*, fost profesor de matematică la universitatea din Iași).

Reamintim, după note, că *Anton Naum* a tradus „*Arta poetică*” a lui Boileau (*Conv. Lit.*); apoi, *Ioan Caragiani* a publicat „*Pasiunile*”, traduceri din *Retorica* lui Aristotele, Cartea II (*Conv. Lit.*, 1877—78); „*Bocituri*, traduse din cânteccele populare grecești” (*Conv. Lit.*, 1878). Au apărut și în broșură.

Din note aflăm că *Mite Kremnitz* : e prima traducătoare a poeziilor lui *Eminescu în limba germană* (a. 1881) (note p. 428). Interesantă e și nota 2 (p. 428—429) relativă la poezia „*Atât de fragedă...*”, care a fost inspirată, lui *Eminescu*, de către *Mite Krem-*

nitz, nu de Veronica Micle. Tot în aceeași notă aflăm — după G. Ibrăileanu — „*La București, Eminescu a iubit pe Mite Kremnitz și pe o doamnă Poenaru...*” (note, pag. 429). Mite Kremnitz e autoarea a 27 scrieri (în limba germană); apoi 7 în colaborare cu Carmen Sylva și 3 scrieri postume ale Mitei Kremnitz. (note pag. 40—41).

Din note: „*Ioan Urban Iarnik*, la seminarul catedrei sale de filologie romanică, dădea o deosebită atenție limbei și literaturii române. În afară de aceasta serie întreagă de studenți români găseau, în casa marelui filo-român, adăpost și sprijin”. (note, p. 434).

Ioan Urban Iarnik a publicat: 1) „*Bunica*”, după Nieruțova Bojena, în traducere în „*Tribuna*”, dela Sibiu și în ediție separată la Sibiu, 1885 și în București, f. a.; 2) „*Glossaire des chansons populaires roumaine*”, București, 1885. În colaborare cu Andrei Bârseanu; 3) „*Doine și strigături din Ardeal*”, București, 1885 și ed. II, Buc., 1895; apoi singur; 4) „*Pavel Catană*”, trad. din limba boemească, *Conv. Lit.*, 1881; 5) „*Index zu Diez Etymologischen Wörterbuch der Romanischen Sprachen*”, Berlin, 1878; ed. II, Heilbronn, 1889; 6) „*Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*”, Wien, 1877; 7) „*Insemnări cu privire la limba basmelor populare românești*”, Bârlad, 1913; 8) „*Dragoste de graiu și de viers românesc*”, București, 1922; 9) „*Un episod din călătoria mea din Ardeal*” (*Conv. Lit.*, 1892); 10) „*Drumul pe care am mers*”, București, 1909; 11) „*Iar între Români*”; 12) „*In Transilvania*”, Sibiu, 1921. (note pag. 435).

Ion Urban Iarnik spune în „*Un episod din călătoria mea din Ardeal*”: „*Până a nu vizita Ardealul, am stat mai mult de două luni de zile în capitala României, lucrând în biblioteca centrală și făcând cunoștințe personale prețioase cu niște bărbați ca Alexandri, Eminescu, Hașdeu, Ispirescu, Slavici și alții, în mare parte în casa ospitalieră a lui Titu Maiorescu*” (note, pag. 435).

INCHEIERE.

Ajungem la încheiere.

Nimeni dintre membrii societății *Junimea* de odinioară, nu a crezut, vreodată, când comunicau scrisori la prieteni, și le expediau,

că aceste răvaşe, intime şi scrise sub inspiraţia momentului, au să devină, cândva, documente, şi încă de o netăgăduită valoare literară.

Aceste scrisori ne readuc stări de lucruri, mentalităţi, idei, care pluteau şi circulau în vremea aceea.

Scrisorile vechi, chiar ale umilelor persoane, — necum ale personalităţilor marcante, — dacă sunt păstrate şi recitite după ani de zile, readuc cu ele, un parfum plăcut, dau adierea discretă şi duioasă a unor petale de flori presate, flori pe care poate, le-am mirosit şi le-am aşezat în odaia de toate zilele, într'un colţ, — ascuns, — cunoscut numai de mâinile care le-au găsit locul.

O, parfumul vechilor hârtii, — aduc, cu ele, anii, amintirile, cu atâtea întâmplări banale de atunci, care, însă, acum, toate, iau proporţii fantastice şi reînviază, în suflet, bucurii şi dorinţi, priviri, străngeri de mână...

* * *

Aceste reflexii evocatoare le-am încercat când am citit importanta colecţie de *Studii şi documente literare* rânduite în format mare, prin grija harnicului strângător şi orânduitor I. E. Torouţiu, profesor şi publicist de neostenitoare şi neobosită râvnă, — în colaborare cu Gh. Cardaş. Eu, această operă, deadreptul, aş recomanda-o orîcui, să o aibă pe biroul de lucru, ca să o citească, în fiecare zi, cu aceiaş smerenie cu care se citeşte *Biblia*.

Am văzut, în aceste scrisori, dincolo de ceace litera tipărită e în stare să arăte. Am văzut profilându-se figuri de oameni mari, vremuri de înălţare, care, luând forme concrete, traduse prin fapte, au însemnat întâele aşezări ale României moderne, care coincid cu primii ani ai domniei marelui rege Carol I.

Strădaniile tuturor acestor fruntaşi ai culturii moderne naţionale au făcut drumuri noi, înăuntrul ţării: în literatură, în aşezăminte culturale, în învăţământ, în politică, în societate, în obiceiuri; au înlesnit legăturile naţionale culturale cu intelectualii români din Ardeal, Bucovina, Istria, Macedonia şi Basarabia; au întins propaganda în streinătate prin a se afirma că există o bună literatură românească; — au înlesnit traduceri, în limbile streine, ale multor scriitori români, şi au introdus în ţară, în formă de traduceri în

limba română, multe din capodoperile streine. Dacă este să enumerăm numai aceste înfăptuiri și rolul jucat de *Junime* și de *Convorbiri Literare*, încă e destul de însemnat în viața intelectuală a țării noastre.

★

★ ★

Sutele de scrisori publicate în *Studii și documente literare* ne introduc în intimitatea scriitorilor menționați, pe care îi putem cunoaște mai de aproape și mai bine, prin scrisori, decât prin operele lor literare. Operile sunt produsul a o mulțime de factori, determinanți, în adevăr, care duc departe, de multe ori, de ceea ce înseamnă *personalitatea* și *identitatea* scriitorului. Una e opera și altul e scriitorul. În operă intervin forme, fantezii, artificii, pe care autorul le introduce dinadins. În opere scriitorul știe să apară *altfel* de cum este în realitate. În scrisori mai nimic nu se poate ascunde. Sufletul e redat în toată plinătatea lui. *Personalitatea* apare, în scrisori, așa cum este în realitate, cu calități sau cu defecte, cu largime de spirit sau cu îngustime, cu capriții, cu perseverență diabolică, cu ascunzișuri, sau cu bunătate de suflet.

Spiritul care exală din aceste scrisori — spiritul particularist inerent fiecărei personalități, luată în intim, așa cum e, neprefăcută, în fiecare *ins* — spiritul trebuie raportat la timpul când s'a produs, când s'a manifestat, în acele împrejurări și evenimente. Spiritul urmează linia desenată de starea culturală și prosperă a țării sau a societății în care se găsește.

Așa, dar, să ne ducem cu gândul, noi, cei de astăzi, la ceea ce a fost de fapt dela 1867 încoace, la ideile care circulau în vremea apariției revistei *Convorbiri Literare*, când au fost concepute acele scrisori ale membrilor Soc. *Junimea* — către Iacob Negruzzi — la început o asociațiune culturală-literară, apoi transformată în partid politic, zis *Junimist-conservator*.

Ceeace dă și o mai mare însemnatate și o atmosferă vie, la scrisori, ați observat, de sigur, sunt notele explicative care se găsesc — cu trimeteri imediat după scrisorile fiecărui autor. Aceste *note explicative* sunt toate procurate și rânduite de Torouțiu. E o bogăție de cunoștințe uimitoare de care cititorul se bucură din plin

și se îndestulează mulțumitor. Sunt puneri la punct, sunt îndreptări, sunt date necunoscute sau necomplete, sunt precizări de care istoria literaturii române va ține seamă în viitor. Sunt evocate figuri uitate, sau șterse, care au jucat roluri în dezvoltarea culturii neamului nostru. Sunt note asupra scriitorilor streini și a operilor acestora. Sunt înșiruiți de nume de ziare, de reviste, de publicațiuni românești și streine, din vremuri, pe care le-am dat uitării, sau nu le cunoaștem.

Mărturisesc, la închiderea ultimei coperte, îți pare rău când te desparți de volum, că ceva se rupe din sufletul tău ce îi era prielnic și bine să lege firul de gândire și de înțelegere cu trecutul literar al neamului nostru.

* * *

Iată ce reflexii am avut și ce învățăminte am tras depe urma acestor *scrisori documentare*, pe care d. Torouțiu le-a dat la iveală, spre folosința cercetătorilor în viitor. Și-a luat sarcina, grea și oboșitoare, să desfunde lăzile încuiate, să scoată hârtiile prăfuite, să le smulgă din uitare și să le dăruiască luminii viitorimei. Apoi, mai mult încă, să le documenteze, să le întărească valoarea lor, prin note și adnotări explicative care le măresc însăși ființa și rostul existenței lor. Din hârtii moarte și uitate, d. Torouțiu a făcut ființe vii, trăitoare, — căci le-a dat viață. E o muncă ordonată, îngrijită, migăloasă, răbdulie. Iată-l pe colegul Torouțiu un credincios slujitor al literaturii noastre. Să-i mulțumim. Să-i fim recunoscători.

SCARLAT PREAJBĂ

RĂSPUNSUL D-LUI I. E. TOROUȚIU :

„Mă simt adânc umilit față de d-v, pentru elogiile pe care mi le-a făcut distinsul conferențiar, și un oarecare suflu de tristețe mi se strecoară în inimă, având impresia că d-l **Scarlat Preajbă** a făcut poate numai un foarte îndepărtat sau și mai sigur foarte puțin probabil portret al personagiului d-sale. Sunt convins că a anticipat și de aceea simt o nouă povară care mi s'a impus, pentru ca să pot răsplăti prin o încordată muncă și astfel să mă apropiu măcar de ceea ce d-sa a întrevăzut, cu mult optimism. Teama deci de a vă înșela așteptările și de a nu vă putea restitui cu onestitate avansul acordat de ilustrul nostru conferențiar, cu atâta mărinimie — mă întristează”.

„Istoria trecutului se scrie în **prezent** nu cum a fost, ci cum vrei să devină oamenii în **viitor**. Cuprins de această grijă am ascultat și înțeles semnificația conferinței d-lui Scarlat Preajbă, căruia îi mulțumesc promițându-i să mă silesc a nu-l desminte: în **viitor**”.

„**Țin însă de datoria mea de onoare să fac o singură și esențială rec-tificare**: deși volumul al II-lea din „**Studii și Documente Literare**”, care va apărea peste câteva săptămâni, ca și celelalte zece următoare, vor apărea fără altă colaborare, declar aci, în auzul tuturor, că la volumul prim are parte dreaptă, sinceră și neprecupețită de muncă, în sensul întreg al cuvântului de colaborare, prietenul **George Cardaș**, cu care mă simt obligat să împart frățeste din bogatele daruri de elogi, ce **mi le-a adus d-l Scarlat Preajbă**, căruia deci și în numele amicului Cardaș îi exprim aceleași calde sentimente de grațitudine”.

(I. E. T.).

DEAPURURI...

*Deapururi durerea mi-i mamă, mi-i soră
M'alintă pe brațe, mă ceartă, m'adoră,
Cu buzele supte pe-obraji mă sărută
In noaptea de păcură, mută.*

*Când mor asfințituri și noaptea se lasă
Pe inima-mi tristă, blând mâna și-apasă.
Și cântec de leagăn îmi cântă ușor
Din vremea pe care n'o mai ador...*

.

*Când ceața albastră de zori argintii
Aîntă scânteea privirilor vi,
Tresare sub undă de lacrimi ferbinți
A lungilor veacuri de dulci suferinți...*

Martie, 1932.

George T.-Hașeganu

UN SIMBOL : J. HUSKOVA-FLAISHANSOVA ¹⁾

*Domnule Președinte,
Excelența Voastră Domnule Ministru al Ceho-Slovaciei,
Excelența Voastră Domnule Ministru și Profesor Munteanu-Râmnic,
Onorată Asistență,
Stimată Doamnă Huškova,*

În viața indivizilor ca și a popoarelor, se zice că, atâta ești, cât plătești, atâta însemnezi cât ai; ai mult, ești mult, n'ai nimic, nu ești nimic. Desigur că acest joc de cuvinte, pe cât de ușor la vedere, pe atât de greu e la ridicare, pe atât de hotărîtor cade în balanța valorificării popoarelor în rivalizarea lor pentru cupa șampionatului civilizației moderne. Și cu deosebire în acest *mai* crunt războiu economic, de generală sfâșiere, de fantastice prăbușiri, războiu care de-asupra intereselor materiale s'ar părea că nu vrea să cunoască nici un fel de alianțe, nici un fel de compromis.

„*Cele mai geniale idei vin din pungă*” — spunea mai deunăzi un ministru de finanțe francez, și poate că acest dicton aplicat numai psihozei și nervozei ipermaterialiste a epocii noastre postbelice câștigă înfățișare de adevăr. Poate că numai în această apocaliptică criză de orientări și soluții în problema finanțelor, în care bomba dela bursa din New-York lovește mortal în Londra-Moscova-Peking-Australia sau ori unde te-ai găsi, poate că numai această cumplită interdependență economică, în care războiul a încleștat toate noroadele în așa fel, încât fiecare imploră până la cerșitorie ajutorului celuilalt — poate că numai în aceste momente de tragicul culminant al grupei Laokoon cinismul ideilor geniale izvorâte din pungă parvine să sfideze lumea în suferință.

Fără îndoială că această sângeroasă svârcolire a acelor cari au supraviețuit cataclismului mondial este ca o ispășire poruncită de sus pentru potopul de sânge care l-au vărsat, un blestem asupra popoarelor : ca ele care au purtat războiul de arme,

1) Discurs ținut la Asociația Publiciștilor Români, cu prilejul primirii membrii de onoare d-na prof. dela universitatea din Bratislava I. H. Fl., în seara de 21 Martie 1932.

să-i suporte și epilogul luptelor pentru pâine. Și tot atât fără îndoială este că și aceste valuri vor intra în curând în reflux și că națiunile vor reveni la viața lor normală, de altă dată. Dealtfel ar fi să desperăm, că toate idealurile omenirii s'ar găsi ascunse și simbolizate în niște ficțiuni de hârtie așezate și păzite cu grije — în portofel.

Suntem convinși că deasupra politicei economice planează acea politică a idealurilor, pe care un *Take Ionescu* a numit-o atât de potrivit „politica instinctului”. Iar instinctul este apagiul firesc al individului ca și a colectivității unite prin același justificări ale existenței. Filozoful *Leibnitz* a creat cuvântul *monadă* pentru înțelesul unei individualități insufletește, cu un caracter specific și cu o predestinație dela natură.

Și mutând noțiunea din cercul îngust al individului în acela al popoarelor, putem constata că o identică monadă formează viața și caracterul a două popoare, care aveau să joace împreună un rol istoric și hotărâtor în existența vastului imperiu mozaic de națiuni geografice, care a fost Austro-Ungaria.

Inglobate, în cursul veacurilor, prin acea diplomație „bella gerant alii, tu felix Austria nube” și stăpânite numai de ajutorul unor principii ca „divide et imera” — două popoare într'un tacit consens au colaborat zeci de ani pentru eliberarea lor și pentru dreptul la viața liberă.

Nobila națiune ceho-slovacă, în extremul hotar al Austriei, la apus, și poporul românesc din celălalt extrem al imperiului dublei pajure, — pe deasupra tronului pompos al Vienei și peste coroana Sf. Ștefan dela Budapesta — aceste două națiuni și-au întins mâna spirituală și au făcut unirea sufletească, în drumul aspirațiilor comune. Căci, ce altă semnificație putea să aibă înainte de războiu, acolo aproape de centrul culturii și civilizației cehe o catedră de limba și literatura română — pe care a ilustrat-o toată viața sa — pionerul alianței sufletești ceho-române *Ioan Urban-Iarnik* ? !

Ori unde istoria era la răscruci, popoarele ceho-slovac și român se găseau împreună. Pregătirea sufletească se făcea și ea într'o tacită conspirație; monada comună se evidenția pas cu pas. Și iarăși, ce altă interpretare se poate da dragostei aproape mistice pentru doinele noastre românești pentru cari Ioan Ur-

ban-Iarnik, cu sărăcie bănească dusă până la mizerie, cutreera satele din Ardeal împreună cu Bârseanu, ca să închege acea operă fundamentală pentru folkorul românesc „Doine și Strigături din Ardeal” — ziceam — ce altă interpretare să se dea acestui apostol decât vădita predestinație dela natură de a trăi împreună și a se ajuta în suferință până la sosirea ceasului de izbăvire.

Sau un alt ceh — *Iaroslaus Kramerius*¹ — care cunoștea toate plaiurile Bucovinei. Venit de tânăr la Cernăuți din Praga, exilat desigur, în colonie bucovineană — Kramerius a avut apoi legături de sânge cu poporul român de acolo și a murit la Cernăuți la 1911 jeliit fiind de nația sa adoptivă. Cât de mult se identificase cu populația românească din Bucovina acel deosebit de distins Iaroslaus Kramerius, se poate deduce și din faptul că printre altele lucrări literare, a tradus în limba germană întreaga operă nuvelistică a lui *Nicu Gane* și a publicat-o în două volume²), iar când stăpânirea austriacă căzuse pe gânduri de cuvântul lui *Nicolae Iorga*, tot mai răscolitor de suflete și tot mai întăritor al iridentei românești și-i interzisese intrarea în Bucovina, atunci sufețul românesc al Bucovinei s'a indoliat „din Boian la Vatra Dornei”... Societățile studenești erau în fierbere.. Presa protesta, iar guvernantii zoriau înscriind în cartea neagră numele nemulțumiților. Atunci — bătrânul ceh Iaroslaus Kramerius — atât de înțelegător al jignirii ce se adusese popoului românesc — pregăti o frumoasă surpriză tinerimii românești dela Universitatea din Cernăuți : pe a sa cheltuială comandă să se execute patru tablouri în mărime naturală, cari reprezentau chipul senin, cu ochii-i mari, barba neagră și acea frunte lată ca versantul unui munte chipul lui *Nicolae Iorga* — și dăruie tablourile celor patru societăți studențești din Cernăuți.

„Și totuși *Iorga este printre voi*”, au fost cuvintele lui Iaroslaus Kramerius —, simbolice, cari răsunau ca profeticele vorbe ale genialului *Galileo Galilei* : „Eppur si mouve”...

1) Cfr. *I. E. Torouțiu*, Iaroslaus Kramerius pub. în *Neamul Românesc Literar* 1911.

2) Subt semnătura criptogramică I[aroslaus] K[ramერიu] S = Ikr. Intre alte recenzii publicate pe vremuri, despre trad. lui Kramerius, remarcăm pe cea a lui *Liviu Marian*, în *Junimea Literară*.

După înflăcărata cruciadă a pregătirilor sufetești, scurt timp înainte de izbucnirea războiului, intrasem în epoca realizărilor. Și atunci, în parlamentul austriac, când românii și-au pretins la Universitatea din Cernăuți catedra pentru Istoria Românilor, deputații cehi au făcut zid inexpugnabil în jurul dreptului românesc și cu ajutorul lor — al deputaților cehi — ideea românească s'a impus biruitoare parlamentului austriac.

A urmat apoi marea epopee a popoarelor, dintre 1914 și 1918. În acest Pohod na Sybir fracțiuni din popoarele noastre s'au regăsit și acolo, în Siberia, la depărtare de zeci de mii de kilometri, și iarăși s'au înțeles și iarăși răsuna imnul dreptății imanente :

Eppur si mouve

Stimată Doamnă Huskova,

Cunoașteți desigur scrierea lui Ioan Urban-Iarnik intitulată „Drumul pe care am mers”. Ea poate fi numită și testament pentru urmașii săi, căroră indirect le arată drumul pe care ar trebui să meangă.. Iubiții și neastâmpărații noștri confrați comuni generalul *Negreanu* și directorul *Roziade* mi-au încredințat mie plăcuta îndatorire ca după salutul oficial al veneratului nostru vice președinte *Bilciurescu*, să vă transmit eu salutul colegilor noștri și să vă exprim sentimentele noastre de înaltă grațitudine pentru faptele D-Voastră de filoromânism ce le săvârșiți în patria D-Voastră.

Onorată Doamnă Huskova,

Noi nu suntem un popor bogat, dimpotrivă bogăția noastră materială este cenușe spulberată de vânt. Și această sărăcie se datorește nu faptului că natura și pământul nostru nu ar avea ascunse imense bogății, ci, ea, sărăcia noastră materială se datorește bogăției sufetești sau cum în mod mai eufemist a cuprins ideea *Alecsandri*, pe care-l cunoașteți atât de bine : „Românul e născut poet”. Poporul românesc este un popor de visători, care pune mai mare preț pe valorile netrecătoare pe valorile sufletești. Iar bogat nu-i cel ce are mult, ci acela care știe

puținul cât îl are să-l valorifice. Din această latură a bogăției sufletești și a neajunsurilor materiale, v'am judecat și apreciat.

Domnia Voastră, Doamnă Huškova, știți ce-i sărăcia materială. Și vă rog onorat auditor să ascultați câteva crâmpee din viața scumpei noastre musafire, Doamna Huškova :

„Intr'o zi ploiasă de Noembrie, în anul 1919, umblam pe străzile Bucureștilor, fără nici un rost, necunoscută, lipsită de bani, fără locuință, părăsită, fără experiență, — studentă săracă, unde să merg ?. Deschid poșeta și cu ultimii doi lei cumpăr salam. În poșetă am însă scrisoarea, acum deja răposatului profesor Iarnik, către *Nicolae Iorga*, excelentul istoric român, vestitul savant. „Când o să-ți meargă mai rău, du-te la Iorga. Are mare influență. O să-ți ajute”. Ah ! da ! îmi merge foarte rău, mă duc la Iorga”.

„Il găsesc la redacția ziarului său *Neamul Românesc*, al cărui editor, redactor și director este. Ii dau scrisoarea, se uită la mine cu ochii lui buni și blânzi. Prima întrebare de natură practică. Aș fi vrut să-i sărut mâna”.

„Ai locuință ?”.

„N'am !”.

„A, ai învățat deja puțin românește, bravo !”.

„În seara aceia am avut, mulțumită influenței sale, unde să dorm și ce să mănânc. Nu-l deranjam prea des. În primul an de studii la București poate am vorbit de două trei ori cu el. A fost tot deauna blând, bun, întotdeauna dispus să ajute. Nu am abuzat nici când de bunătatea lui, gata de ajutor în orice clipă..”.

Această simplă și sinceră mărturisire a membrei noastre de onoare, d-na profesor Huškova dela Universitatea din Bratislava, duce aminte de povestea sfătoasă a blândului Ioan Urban Iarnik din timpul când hoinărea prin Ardeal și culegea Doine românești și când uneori, neavând ce mânca, ospăta în primitivele case țărănești. Iată cum între trecut și viitor se așterne drumul pe care-l mergeți d-Voastră, doamnă Huškova, atât prin felul de a trăi cât și mai ales prin acela al manifestărilor d-Voastră. Ați tradus în limba cehă Luscillova Tjiesen, volumul de nuvele din literatura noastră, popularizând în patria d-Voastră numele celor mai de seamă prozatori români. ca *Alexandru Vlahuță*, *Delavrancea*, *Sadoveanu*, *Brătescu-Voinești*,

Ion Creangă, Alexandru Odobescu, Cost. Negruzzi, I. L. Carageale, C. Sandu Aldea, Ion Gorun, I. Agârbiceanu, Ștefan O. Iosif, Dimitrie Anghel. Mai târziu la 1927 ați tipărit volumul *Rumunsti Prosaikove*, cu un studiu introductiv asupra literaturii noastre și cu alte traduceri din V. Alecsandri, Ion Ghica, Nicolae Bălăcescu, Alecu Russo, Titu Maiorescu, Eminescu, Gârleanu, Ovid Densusianu și alții. Insuși această citare de nume denotă că d-na Hușcova a intrat în miezul vieții noastre literare. Voiu mai adăuga că nu numai proza, ci și poezia noastră s'a bucurat de aceeași atențiune și că într'o antologie cehă figurează poeziile noștri clasici și mai ales modernii *Ion Pillat, Ovid Densusianu, Ion Minulescu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Dumitrie Anghel* și cântărețul pătimirii noastre *Octavian Goga*, care desigur acolo în Ceho-Slovacia a fost tot atât de mult înțeles și savurat ca și la noi acasă, pentru că dacă legăturile politice sunt condiționate de interdependența economică, atunci căutarea pătimirii în literatură se bazează pe afinități electivă.

Ca încheiere ți-u să constat că prietenia ceho-română nu este *de moment* și nu are ca bază trecătoare interese materiale. Dimpotrivă, în viața popoarelor noastre după cum ați văzut de înaintea de războiu încă s'au afirmat idealuri comune mult mai înalte, ele au fost cultivate din ambele părți și au folosit amândorora, în zile de grea cumpănă mâna frățească de ajutor, iar după înseninarea cerului ca un prelung ciripit de paseri această prietenie a răsunat voios, în imnuri de glorie, prin *corul Ceho-Slovac al Societății învățătorilor din Praga*, cor care înainte de câțiva ani a pus întreaga noastră capitală în picioare și a fermecat-o prin maestrele produceri la Ateneul Român. Apoi triumful *Societăților noastre muzicale* la Praga. Bratislava etc., și primirea regească ce le-ați făcut, toate aceste manifestări exuberante nu erau decât un imn final la biruința din trecut și o rugă pentru munca noastră comună în viitor.

Stăruințele D-Voastră, munca stăruitoare și continuatoare a fiului lui Ioan Urban Iarnik, profesorul Hedvig Urban Iarnik, care predă limba și literatura românească la cealaltă Universitate a Dvs. din Brno, apoi înalta prietenie cu care abatele Zavoral ne onorează ca popor și pe noi de aci ca asociație a publicistilor, toate acestea dovedesc că atât Dvs. cât și noi urmăm cu

sfîntenie linia dreaptă a trecutului, unde s'a statornicit o puternică tradiție.

Fîți de două ori bine venită în mijlocul nostru și înapoiindu-Vă în scumpa Dvs. patrie, să duceți drept salut întregul nostru suflet și să spuneți acolo că în numele trecutului și al jertfelor comune pentru noi cerem concetățenilor Dvs. întregul lor suflet, pentru că vorba sfintei scripturi : „Nu știm nici ziua, nici cesul când popoarele noastre vor fi chemate din nou și atunci amîndouă să se găsească alături, să rostească împreună

Eppur si muove

Excelențele Voastre, Asociația noastră ține să Vă mulțumească din toată inima că prin prezența Dvs. ați imprimat și timbrul oficial a serbătoririi prieteniei ceho-române prin literatură.

I. E. TOROUȚIU

„Râsul Roșu“ de Leonid Andreev și „Intoarcerea de pe Front“ de Erich M. Remarque

Comunicare făcută la Asociația Publiciștilor Români în Martie

de AL. BIBESCU

A încerca să compari două lucrări de valoare, înseamnă a risca foarte mult. Pentrucă nu este suficient să te mulțumești, să faci o simplă paralelă, ci trebuie să ai curajul, pe care ți-l dă ținuta corectă a gândului, să precizezi, cari din cei doi autori e cel dintâi.

Astfel stă problema analizei operilor : „*Râsul Roșu*” și „*Intoarcerea de pe Front*”. Două lucrări de înaltă valoare pacificatoare și puritate sufletească. Ceeace m'a îndemnat, să aduc în discuție aceste două opere, constituie pentru mine o mică descoperire, aceea că toți cronicarii, recenzorii, într'un cuvânt toți acei, cari s'au ocupat de literatură scrisă, după războiu, „despre războiu” n'au amintit un singur cuvânt despre înaintașul lor, marele Leonida Andreev, autorul genial al cărții „*Râsul Roșu*”.

Și această descoperire, distins auditor, pentru mine înseamnă mai mult decât aur, pentrucă admirația lângă adevăr, eternizează cea mai profundă confundare sufletească a cititorului, cu aceia a scriitorului.

Râsul Roșu a fost scris cu ocazia războiului Ruso-Japonez, din 1905, din Manciuria. Atunci poate Remarque nici nu se gândea că va lua parte la cataclismul mondial și nici că va deveni un scriitor celebru. Dece această valoroasă operă a lui Andreev a rămas mai puțin cunoscută, este explicabil în parte. Câte din națiunile, de astăzi, trecute prin suferința războiului, au avut posibilitatea, ca tot ceea ce au încercat, deprimări sufletești, detente nervoase, într'un cuvânt, tot ceea ce grozăvia războiului a putut imprima sufletului, câte din aceste națiuni, angrenate în luptă, au avut posibilitatea să difuzeze ideea pacificatoare ca Germania ?

Nici una ca aceasta din urmă.

Și dacă admitem că atâția au cunoscut spectrul hidos al războiului care e mai mult decât moartea, deoarece te otrăvește, te consumă, te sperie, te însufletește ca să te ridice la culmi nebănuite de entusiasm și elan pentru ca apoi să te distrugă în umezeala tranșeelor, câți din acești indivizi au avut mintea limpede și talentul nediscutat, pentrucă să scrie și să redea aceste clipe ?

Remarque, un om tânăr, a trecut prin toate aceste necazuri prin toate aceste suferințe. Și în mintea lui s'a tipărit ca pe un papirus, clipă cu clipă, eveniment cu eveniment. El n'a așteptat decât momentul priincios, pentruca tot ceia ce a înregistrat, să fie redat întocmai. A făcut războiul și s'a întors acasă el, și cu ai lui camarazi de tranșee, care au suferit, s'au bucurat, s'au entuziasmat și au cunoscut împreună și binele și răul, așa cum se înțelege pe front. Și Remarque descrie întreg cortegiul de mari suferințe, pe care recunosc numai un mare scriitor putea să le zugrăvească așa magistral. Atinge chestiuni de ordin psihologic asupra lui însăși când moare un camarad, când gustă o clipă de liniște, când se gândește acasă, când ajunge acasă și vede adevăratul dezastru, venit odată cu pacea. Are scripuri de mare anvergură. E larg în observații, în ceea ce privește normalul omenesc, totuși nu pătrunde nicăieri profund, așa cum

Leonida Andreev disecă substanța cerebrală până acolo în a desface pia-mater de dura-mater, scormonind întreaga substanță cenușie și căutând nucleul durerii.

În Râsul Roșu sunt aceiași oameni, ca și în Intoarcerea depe Front, sunt aceleași structuri nervoase. Convoiuri de răniți se retrag afară depe front în tăcere sub aripa solemnă și ocrotitoare a morții. Nimic nu trădează că armatele ar fi neliniștite. Tăcerea domnește. Dar această liniște, această tăcere virtuală, aduce groaza. Și aceste clipe care toți acei cari au luptat pe front le cunosc, dau acel ceva necunoscut, mai tare decât moartea.

Și el marele Andreev a descris toate aceste clipe.

În Râsul Roșu apar armate de vizionari, armate izvorâte din imaginația bolnavă, provocată de apăsarea, de tensiunea nervoasă a celui care luptă.

Aceste situații le simt toți și mai ales intelectualii, oameni cari la un moment își pun întrebarea : de ce luptăm, de ce ne ucidem ?

Sentimentul de adevărată umanitate este unit cu acel al groazii.

Andreev descrie în termeni fantastici istoria războiului. Iată ce simte el la strigătul de jale al răniților și al muribunzilor :

„Era un vaet ascuțit, care sfredelea creierul cu un vârf înghețat și care se învârtea fără încetare în rană, înainte, îndărăt, îndărăt, înainte”.

În fragmentul al 6-lea Andreev se aseamănă mult, sau dacă Dvs. vreți, Remarque se aseamănă cu Andreev. În „Râsul Roșu” se vorbește de întoarcerea depe front acasă : „Remarque” scrie : „Tresar și privesc în jurul meu. În depărtare zac camarazii mei pe brancardă și mă strigă încet, în urma noastră.

Pacea. O văd, o simt pe deplin. Povara apăsătoare, care ne stăpânea mereu, se destramă. Ceva nou se ivește pe aripile necunoscutului.

Pescărușul alb al Păcii, orizontul tremurător, așteptare tremurătoare, cea dintâi privire, presentiment, speranță, năzuință, realizare care se aproprie : Pacea”.

Acum în Andreev : „Înțelesei că fusesem învinși, apoi cu

toată pierderea picioarelor mele, fui cuprins de bucurie, la ideea că voi fi trimis acasă că voi fi viu, viu pentru mai mult timp, pentru totdeauna. Degeaba, mai târziu cu o săptămână aflai câteva amănunte, care mă fac să mă îndoiesc acuma și să fiu cuprins de o groază necunoscută, pe care n'am simțit-o nici odată".

Remarque povestește totul calm, dureros cu încrederea, că va găsi acasă bine, că a scăpat de războiu, pe când în „Răsul Roșu” Andreev, după bucuria spontană, trece la cruda realitate și din discuția, ce o are, cu doctorul ambulantei, mai târziu, lasă să se întrevadă nebunia războiului, „Răsul Roșu” formula groazei și a măcelului, microbul care va contamina toate mințile.

Descrierea nebuniei doctorului este atât de bine redată, încât este greu să treci cu vederea „Răsul Roșu” al lui Andreev, citind o lucrare despre războiu. În „Intoarcerea depe Front” al lui Andreev accentuez fragmentul al 8-lea, autorul nu descrie decât viața lui, nimic alt ceva nu-l preocupă.

Nu-l interesează decât analiza eului până la evidență. Sufletul rănitului depe front, este un studiu vast pe care îl face ca un adevărat maestru.

În fragmentul al 9-lea el atinge apogeul gândirii asupra ideii pacificatoare. Astfel scrie :

„*Judecă tu însuți*, nu se poate propovădui fără pedeapsă zeci și sute de ani, mila, judecata, logica, nu se poate forma fără pedeapsă, conștiința.

Principalul este conștiința. Poți deveni nemilos, poți să pierzi orice sensibilitate, să te obișnuiești cu vederea sângelui, a lacrimilor și a durerilor, ca măcelarii sau ca unii medici sau militari, dar cum e posibil să tăgăduiești adevărul odată ce l'ai cunoscut ? Cred că-i imposibil...” apoi mai jos: „totuși nu pot să mă deprind cu ideea însăși a războiului, spiritul meu refuză a concepe ceace în sine e o nebunie”.

Și mai departe descrie momentele penibile, prin care trec cei care rămân în urma frontului, cei deacasă. Durerea de suferință a celor plecați, această durere îi consumă și-i fac să urască războiul.

Remarque, nu face această analiză, pe el nu-l interesează dacă cei de acasă suferă sau nu.

El este preocupat de suferințele celor depe front.

Face însă interesate aprecieri asupra eternei probleme viața, viața acelor cari s'au întors depe front (libertatea, drepturi, justiție, etc.).

Astfel când un camarad al lui este judecat pentru o crimă, scrie: „acum un an, omul ăsta era doar cu doi camarazi într'un adăpost.

Aveau cu ei o mitralieră, singură în tot sectorul. Deodată se deslănțui un atac al inamicului... Omul ăsta muncise cu cei doi camarazi ai lui pentru un spital întreg... I s'a dat pentru asta crucea de fer clasa I și a fost felicitat de colonel. Acum înțelegeți de ce nu are habar de legile și tribunalele voastre civile.

Cum puteți să-i pretindeți să ia drept crimă ceace ani de-a rândul a fost pentru el o datorie și i-a adus o decorație ?

Nu voi trebuie să-l judecați. E un soldat, e al nostru și noi îl achităm...".

Ura contra războiului este ideia predominantă în ambele lucrări.

Această ură apare justificată și pe măsură ce întorci filă cu filă, simți că te cuprinde acelaș sentiment, de care au fost animați acei cari au scris. In fragmentul al 19-lea Andreev descrie preludiul revoluției; acest fragment este de o putere magnifică.

Fiecare moment este analizat.

Clipele de frică și groază, sunt magistral descrise. Astfel: „Chemai câinele cu jumătate de glas:

— Neptun !

Dar nimic nu se mișcă în coteț, și nu văzui la lumina roșie, decât un capăt de lanț care strălucea. Murmurul îndepărtat și zgomotul unei căderi creșteau într'una ; închisei fereastra.

— Vin încoace, gândii și începui să caut o ascunzătoare, Deschisei ușile sobelor, examinai căminurile, măsurai dulapurile: nimic din toate aceste nu mi se potriveau. Făcui înconjurul tuturor odăilor, afară de odaia de lucru, unde nu voiam să intru. Știam că fratele meu stătea în fotoliul său, lângă masa acoperită de cărți și-mi era greu să-l văd în momentul acesta.

Incetul cu incetul, mi se păru că nu eram singur în odaie;

ființe invizibile se mișcau în jurul meu, în întuneric. Ele mă atingeau. O suflare înghețată îmi atinse ceafa.

— Cine-i acolo ? șoptii; dar nu răspunse nimeni.

Incepui din nou să umblu, și ele mă urmăreau, grozave, mereu tăcute. Știam că era o halucinație provocată de boala mea ; probabil că mă apucaseră frigurile, dar nu putui domoli groaza care făcea să-mi tremure tot corpul. Dusei mâna la cap : ardea ca focul...”.

AL. BIBESCU

STROFE...

*Am ațipit gândindu-mă la tine,
Trecutul meu, al nostru, l-am petrecut prin minte;
Mi-am acățat speranțe de unde de cuvinte
Și m'am mințit sperând în spre mai bine...*

*Te-am revăzut tot blândă și timidă
Pe drumul care duce peste luncă...*

*Am urmărit cu gândul o nălucă
Și-un crin înăbușit de pălămidă...*

George T.-Hașeganu

S'A PUS SUB PRESĂ

BULETINUL

MIHAIL EMINESCU

ANUL III

1932

FASCIC. 8

REDACTAT CU CONCURSUL LUI GH. BOGDAN-DUICĂ

de

LECA MORARIU

RECENZII

RUDOLF VON JHERING, LUPTA PENTRU DREPT. Traducere din limba germană de *Constantin Turtureanu*, Iași 1930.

Celebra scriere a marelui juriconsult german, care a mai fost tradusă în două rânduri în românește, la 1874 și apoi, de T. V. Păcățianu, la 1898, a apărut de curând într'o nouă traducere, datorită compatriotului nostru bucovinean, d-l Const. Turtureanu, profesor la liceul militar din Iași, fratele eroului Teodor Turtureanu. În prefață, traducătorul insistând asupra actualității acestei cărți, zice, cu multă dreptate: „Socot că niciodată nu s'a simțit la noi nevoie de ea mai mult ca în clipa de față”. Într'adevăr, o simțim cu toții, ca niciodată, că în în țara aceasta, unde nedreptatea e endemică — suntem doară neamul care, dintr'o dureroasă experiență de veacuri a creat proverbul „Dreptatea împlă cu capul spart” — astăzi îndeosebi nedreptatea serbează orgii.

Ideia centrală a scrierii lui Jhering e că lupta pentru drept e o datorie morală a fiecărui individ, întrucât cel ce-și apără dreptul, în realitate nu luptă numai pentru cutare bun material, ci pentru afirmarea personalității proprii. Dar, în țara noastră, corolarul samovolniciei celor ce dețin puterea e lașitatea individului, care nu înțelege să-și apere cu îndârjire dreptul, ci renunță la el în mod lamentabil, încurajând astfel toate îndrăznelile puternicilor zilei și ale organelor administrative. În direcția aceasta rămâne să se facă o întreagă operă de educație, chiar pentru cei ce-și zic „intelectuali”. Iată de ce traducerea de față e binevenită. Ea se impune atenției și mai mult prin faptul că traducătorul însuși e un luptător pentru drept, căci iată ce lucru emoționant ne mărturisește prefața: „Cu

această ocazie țin să adaog că mobilul acestei trude de a tălmăci în limba română celebra lucrare *Der Kampf ums Recht* a lui Jhering a fost o mare durere: calvarul fratelui meu Vasile Turtureanu, un om capabil, energic, cinstit, a cărui demnitate omenească și viață a fost călcată în picioare, fiind bătut în exercițiul funcțiunii și maltratată în chipul cel mai barbar. Fratele negăsind sprijin la acei cari trebuiau să apere dreptul, furtuna s'a întors împotriva lui: abuzul a reușit să obțină punerea lui în disponibilitate, deși avea douăzeci și unu de ani serviți statului". Aflăm mai departe că arbitrarul și „despotismul ierarhic" au triumfat, „porțile Ministerului, ultima instanță de apel, au rămas închise pentru drept", încât celui năpăstuit nu i-a rămas decât drumul justiției. Pentru ca cetitorii să nu fie nedumeriți care e oblăduirea, cub care s'au putut petrece asemenea lucruri, notăm că numerele dosarelor, citate de autor, sunt din anii 1929 și 1930. Prefața încheie cu bărbăteasca concluzie : „România nu-și poate clădi viitorul decât pe o perfectă ordine legală, pe un solid aparat administrativ, pe o justiție și armată puternică, pe o stare bună economică, pe o administrație sănătoasă și rațională a finanțelor, pe o societate cu responsabilitate de sus până jos, pe o „oștire întreagă de conștiințe" — cum spune d-l Iorga — „care valorează cât o societate contimporană, sprijinită pe cea mai puternică armată". **România nu-și poate clădi „viitorul decât pe un eroism de faptă, nu teoretic".**

Traducerea — vorbesc în cunoștință de cauză, ca cel care am avut prilejul și plăcerea de a o revizui — e ireproșabilă. Broșura atrage și printr'o excelentă execuție tehnică.

VICTOR MORARIU

GUDRUNA, *Epopee germană în versiunea românească, după text mittelhochdeutsch*, de Virgil Tempeanu, Folticeni, 1931.

D-l V. Tempeanu, profesor de limba germană la liceul din Folticeni, de prezent și prefect al județului Baia, s'a remarcat printr'o serie de merituoase traduceri din literatura germană și de scrieri didactice și pedagogice. Din cele dintâi se impun îndeosebi „Sappho" și „Medea" de Grillparzer și „Ifigenia" lui Goethe, aceasta din urmă reprezentată în stagiunea 1930—31 pe scena Teatrului Național din Cernăuți.

Acum, d. Tempeanu ne dă traducerea acelei epopei populare germane, care atât de nimerit a fost comparată cu „Odiseea”. Alegerea e fericită, din punct de vedere al interesului publicului românesc, întrucât între „Nibelungenlied” și „Gudrun”, cea de a doua e mai bogată în elemente universal-umane, mai accesibilă deci și cetitorului neinițiat în mentalitatea specific germană. De altcun, *Gudruna* e o preocupare mai veche a traducătorului — dovadă studiul d-sale „Iphigenia și Kudrun”, publicat în revista de sinteză culturală „Minerva” din Iași (nr. 3 din anul 1929) — studiu în care argumentează, destul de insinuant, că eroina medievală i-a servit drept model lui Goethe pentru Iphigenia sa, „atât ca teză cât și ca ambianță sufletească”.

Cele 162 pagini ale traducerii nu cuprind însă epopea întreagă, ci numai partea a treia, „Gudruna” propriu zisă, omițând deci cele două părți introductive: „Hagen von Irland” și „Hilde”.

Traducerea menține metrul și strofa originală — ceea ce e un merit, dar un fel de merit negativ, dacă considerăm că întrebuintarea strofei în epopee — care prin definiție e povestire *continuă, neîntreruptă* — e cât se poate de improprie, neajuns de care se împiedică mereu și cetitorul originalelor germane ale celor două mari epopei îndeosebi în versul final al strofei, care în „Nibelungenlied” are un plus de o silabă întonată, în „Gudrun” chiar de două, față de celelalte 3 versuri ale strofei.

Să cetim deci câteva strofe dela început :

„Se răspândise vestea și la Normanzi că fată,
Cum e *domnița* Gudrun, nici n'a trăit vreodată.
Așa era de mândră la trup, așa de bună,
Că Hartmut, rege mare, dorea de mult să fie-a lui stăpână.

Gerlinda, scumpa-i mamă, l-a sfătuit s'o ceară
Și-i ascultă dorința feciorul; într'o seară
La Ludwig, care este al regelui părinte,
Trimit doi soli să-i spună și lui mult fericitele cuvinte.

Grăi cuminte Hartmut: „Dacă trimit oștire,
Voiu căpăta-o, tată, chiar dac'o fi să *'nșire*
Țări lungi și mări întinse. Mi-am pus în gând odată
Să nu mă las de-acuma, până nu iau pe a lui Hettel fată.

— Și acum, din aventura XVIII, astrucarea morților, după lupta dintre Ludwig și Hettel :

Toți căutară morții pe țărmul cel de mare
Și pe creștini grămadă îi strâng spre îngropare,
Deoparte, laolaltă. Cucernici chibzuiră
Un loc să le găsească și fără de *zăbavă* îl găsiră.

Vorbește Ortwin: „Prietenii, să le-arătăm iubire!
Să-i îngropăm cucernic și 'n semn de *pomenire*
Să ridicăm îndată biserică bogată,
La care dar să facă și prietenii și rudele odată!”

„Frumos grăești, *nepoate!*” vorbi bătrânul Wate,
„Să vindem cai și haine și lucrurile toate
Care-au rămas pe urma acelor ce luptară
Și să 'mpărțim *pomana*; să ne-amintim de morții pentru țară!”

Vorbi eroul Irold: „Să-i îngropăm noi oare
Și pe aceia care călcat-au în picioare
A noastră mândră țară? Sau corbilor drept hrană
Să-i dăm să ospăteze și lupilor flămânzi să fie *mană?*”

Răspund toți înțelepții: „Fie 'ngropați cu toții!”
Intâi îl îngropară pe regele, ce *morții*
Se *dete* fără teamă. Le scriu la fiecare
Și numele și țara, ca toți să știe fapta lor cea mare.

Vre-o șase zile pline cu-*osârdie* lucrară,
Odihnă 'n vremea asta de loc nu mai gustară,
Până nu fac *comândul* întreg de 'ngropăciune,
Ca Dumnezeu prea bunul păcatelor să dea *iertăciune*.

Atâta *leturghie* cetiră și cântară,
Cum morții din războaie nîcîcînd nu căpătară;
Arareori vreodată fu *slujbă* mai aleasă,
Căci preoți mulți muriră alături de eroi moarte frumoasă.

Probele acestea ajung pentru a evidenția meritul principal al limbii: caracterul ei popular și arhaic, atât de adecvat atmosferei de epopee — caracter prin care traducerea aceasta stă alături de Iliada lui G. Murnu sau de Eneida și Odissea lui Coșbuc.

Dacă G. Murnu relevă însuși în prefață meritul său de a nu fi întrebuițat decât un singur neologism: „curaj”, — în „Gudruna” d-lui Tempeanu rar când ne lovim de neologisme ca : eroul, prințesa, principesa, v'asigur, spioni, sper, drapele, stindarde, sclavă etc., cari și acestea ușor se puteau evita.

Alte probe de graiu neaș, plin de sevă: scrisori *pecetluite* (în *mittelhochdeutsch*: mit *versigelten* brieven); *samare* cu greu argint umplute (mit minem silber sende zwelt *suomaere*); *călăreața ceată*: crai fără *prihană* (der helt vor schanden gar der vrîe); vre-o douăzeci de vase în grabă *inchipuește* (zweinzic starke kiele *zimbern* er do hiez); durerea cea grea, *neostoită* (leides âne frume = fără ajutor); să-i *iasă n plin* și lupta și tot ce năzuește (daz in nach ir êren müeste wol gelingen); toți *roboteau* deoparte și alta cu nfocare (sie wurden alle unzmüezic dort unde hie); *hălăduesc* în pace (schuofen in gemach); *zangătul* de săbii: *cu vârף* le răsplătește: bătrânul rege Ludwig și Horand *tăinuiră* (= vorbiră în taină = gien-gen *sundersprachen*) etc.

Ceeace scade valoarea traducerii, sunt numeroasele inadvertențe: lipsuri sau abateri prea mari dela original, uneori alterând cu totul idea, iar pe alocuri servind doar de umplutură. Nu voim să-i șicanăm pe traducător, dar nici nu putem să nu relevăm asemenea neajunsuri; o facem îndeosebi și ca avertisment pentru traducerile viitoare, pe care le dorim cât de multe și din care d. Tempeanu ne și promite pe „Sărmanul Enric” al lui Hartmann von Aue.

Constatăm deci pe alocuri lipsa unor strofe întregi: astfel la pag. 11 lipsesc strofele 610 și 611 (numerotarea e a ediției lui Karl Bartsch, din colecția lui Franz Pfeiffer „Deutsche Klassiker des Mittelalters”, Leipzig 1880); la pag. 13 lipsește str. 627; pag. 15. str. 645.

Câteva exemple de *alterări*:

În aventura X. strofa 596 :

Hartmuot do welte, die er wolde dan
nâch der frouwen senden, sehicz sîner man.
die werden wol bereitet mit waete und mit spise
unde wol beleitet. *Ludewic der alde der was wise.*

În traducere:

Alese Hartmut vesel din mândra lui suită
 Șaizeci oșteni de vază, prințesa lui iubită
 S'o ceară pentru dânsul. Ei pregătiră 'ndată
 Și haine și merinde. „Ce chipeși cavaleri ales-am tată!”

Emistihul al doilea din versul final nu corespunde de loc cu acelaș emistih din original, care spune: „Ludovic bătrânul era înțelept”. E adevărat însă că și emistihul acesta al originalului nu prea are a face cu restul strofei; e ceeace numiam mai sus o „umplutură” datorită lungimii versului — și atunci, traducătorul se va fi simțit liber s'o înlocuiască cu altă umplutură.

În aceeași aventură, strofa 609, pag. 11 : „Do sprach diu *frouwe Hilde*” e tradus prin modernul „*regina Hilda zice*”, unde se îmbia arhaicul: „Iar *Doamna Hilda*”...

O alterare totală a ideei o găsim în versul final al strofei a treia din aventura XI, pag. 12 :

„Swie der helt gebârte, swaz boten drumbe reit,
 daz man der dâ vârte, daz was im grimme leit,
 des was sîn stolzes herze gebunden mit swaere,
 er tet dem wol geliche, daz er bi *kutrunen* gerne waere.

Că s'a sbătut eroul și a trimis solie,
 Că soli-s cu jignire primiți și cu trufie,
 Aceasta îl măneste pe rege, care pare
Tovarăș de durere cu *Hartmut*; cu el are-asemănare.

Nici urmă de traducere! Versul cu pricina spune: „el se purta la fel ca unul care ar fi cu drag lângă *Kutrun*”.

În aceeași aventură, str. 624, pag. 13, e omis versul 2, vers esențial, pentru gingășia situației :

tougenre ougenblicke was dâ vil geschehen,
 adecă: priviri în taină ale ochilor se făcură multe aci (e vorba de prima întâlnire a lui *Herwig* cu eroina).

În aventura XII, str. 651, pag. 16, *Kudrun* se roagă să se întrerupă lupta între *Herwic* și tatăl ei, „unz ich iuch beide fräge. wâ der fürste *Herwic* habende si die aller beste mäge” — adecă: până să vă întreb pe amândoi unde își are *H.* rudele cele

mai de seamă", iar Bartsch comentează: „Sie will sich nah seiner Macht und Herrschaft erkundigen". Traducerea se abate cu totul, zicând: „O, Herwig, mare rege, să-mi spui ce prieteni oare mai buni decât pe noi îți poți alege?"

Tot acolo, str. 655 pag. 17 „daz *waetliche kint*" nu e „fecioara cea *gingașe*", ci „arătoasă", „chipeșă".

În strofa următoare, iar o alterare totală, în versul final:

Herwig sprach zer frouwen: „mir ist daz geseit
(doch hêt ez iuch gerouwen von mîner arebeit).
daz ich iu versmâhe durch mîn lihtez hünne,
dicke bi den armen habent rîche ljute guote wünne

adecă: „U. zise cătră domniță: mie mi s'a spus (dar v'ar fi părut rău în urma luptei mele) că vă desonorez prin neamul meu neînsemnat; adese oamenii bogați au bucurie multă chiar la cei săraci". Și iată acum ce găsim la d. Tempeanu :

Vorbește Herwig: oare nu-mi porți vre-o supărare
În urma luptei crunte? Credeam, fără mirare,
Că mă urăști din suflet, că am venit cu oaste
Să cer, aici la curte, luptând, mâna Măriei Voastre!"

Nimic, dar chiar nimic din idea originalului.

În str. 1356, pag. 113, (aventura XXVI) lipsește un *nu*, care e esențial — lipsă care evident nu se poate atribui zețarului; fata care, în faptul zilei, o deșteaptă pe Gudruna ca să-i vestească sosirea liberatorilor, zice :

„unser friunt dâ heime habent unser armen *niht* vergezen".

D. Tempeanu scrie dimpotrivă: „Uitate suntem aici noi, fetele sărmene" !

Mai este o altă categorie de alterări, asupra cărora pot fi opinii diferite: sunt acele unde traducătorul tinde să sporească frumusețea poetică, adăogând din tezaurul atât de bogat pe care i-l oferă astăzi limbagiul poeziei românești. Astfel, la pag. 11, în strofa penultimă (615) din aventura X, cetim:

Bogatul conte spune: „Cine-a văzut' odată,
Nu cred că 'n astă lume să-i placă altă fată!
Luceafăr între stele, așa-i între fecioare".

Vorbește Hartmut: „Bine, a mea va fi această *dulce floare!*”
 O imagine eminesciană întâiu, apoi una ca din Alecsandri.
 Originalul n'o are nici pe una, nici pe a doua:

„Do sprach der gräve rîche: „ich han iu wol gesagen
 swer gesiht die minnicliche, dem muoz siu wol behagen
 durch daz si ir tugende prîsent vor meiden und vor wîben”.
 dô sprach der herre Hartmut: „so wil ich âne sie niht beliben”.

E abstract, e simplu, auster — dar credem că era de menținut și în traducere austeritatea aceasta cu adevărat epică a unor vremuri aspre.

La pag. 15, str. 641 (aventura XII) :

Hettel și Hilda, iată-i se uită *la fereastră*
 Și văd cum Herwig vine pe *unda cea albastră*
 Dela Galais, din țara muntoasă și dușmană...

„Unda cea *albastră*” înzădar o căutăm în original — și cu greu am și găsi-o în marea Nordului:

Hetele und frou Hilde *in* daz venster wâren komen
 Hêrwic der hête ein volc an sich genomen,
 daz saz vor einem berge ze Gâleis in dem lande...

Am subliniat aci și o scăpare din vedere: originalul are „*in daz venster*”, fiindcă de fapt ferestrele castelelor medievale erau atât de încăpătoare, încât era loc și pentru bănci de șezut; deci corect: „*în fereastră*”.

La pag. 23, str. 697 (aventura XIII):

Cu două mii de oameni din Waal Morung vine;
 El pentru *prietenie* se luptă foarte bine.
 Voinicii lui sunt ageri și fără nici o teamă;
 Pe *cai sirepi* stau veseli; de moarte nu țin niciodată seamă.

În mittelhochdentsch :

Von Wâleis der marke kom Morunc der degen.
 durch *schoener frouwen liebe* wolde er strîtes phlegen,
 er brahte sunder twâle zweinzic hundert manen,
 die fuoren wol gewâfent und rîten alle froeliche dannen.

De „caii sirepi” ai lui Alecsandri nici urmă! Iar Morung nu se luptă pentru *prietenie*, ci „de dragul femeilor frumoase”.

La pag. 43, str. 851 (aventura XVII):

Pe insula pustie eroii stând la mare,
 Vedeti, nici Hartmut dorul nu-și potoli prea tare
 Și nici ostașii cari credeau că stau prea bine
 O săptămână 'ntreagă cu fetele ce sunt ca niște zâne.

Originalul nu are decât „mit den schoenen wîben”.

— Nu-i vom reproșa traducătorului *rimele inexacte* ca grabnic: falnic, bătrână: bună, tainic: năpraznic, dulce: duce, multe: iute, ajută: luptă, tânăr: umăr etc...

Asemenea asonanțe fac parte din tehnica melopeei populare și ca atari sunt chiar binevenite în traducerea unei epopei populare ca „Gudrun”.

În concluzie: cu mai multă grijă de exactitate, traducerea de față era să stea cu vrednicie alături de a lui Murnu, ale lui Coșbuc și a d-lui C. Papacostea. Ea rămâne totuși un eveniment remarcabil în literatura noastră; iar exactitatea o așteptăm într-o eventuală nouă ediție și, îndeosebi în traduceri ce vor veni de aci înainte.

VICTOR MORARIU

I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare; vol. I „Junimea”*, București 1931 (prețul 350 lei). — Un splendid volum de 504 pagini cuprinzând Scrisori din 1876—1917 adresate lui I. C. Negruzzi de: T. Maiorescu, Caragiale, D. Zamfirescu, N. Gane, Hasdeu, M. Pompiliu, Gh. Panu, Gh. Barițiu, G. Dem. Teodorescu, Al. Lambrino, T. V. Ștefanelli, A. Densușianu, Alex. Papadopol Calimach, D. Onciul, I. Bogdan, I. T. Mera, D. Petrino, S. Fl. Marian, N. Volenti, V. Burlă, Creangă, Eminescu, Veronica Micle, Vlahuță, A. Naum, Șt. G. Vărgolici, Gh. Popovici (= T. Robeanu, al nostru), I. Caragiani, Mite Kremnitz și I. Urban-Iarnik. Publicate cu tot aparatul critic care se impune (o amplă *Introducere*, foarte prețioase *Note* de lămurire și chiar de rectificare și un conștiincios-muncit *Indice*), aceste adevărate *studii și documente* vestesc o monumentală inițiativă (unică până acum la noi Români), colecția urmând să cuprindă: Corespondență — Literatură cultă și populară — Traduceri — Contribuții și monografii bibliografice — Cercetări literare — și Studii de literatură comparată. Și când te gândești că toată opera aceasta stă să ne-o dăruiască editorul și profesorul I. E. Torouțiu (în tovărășie intelectuală cu merituosul cercetător Gh. Cardaș), și când știi că aiurea, *înfundați* în sinecurele bugetovoriei „culturale”, trândăvesc atâția profesori, atunci încerci o îndoită admirație față de această nouă manifestare a culturalității bucovinene.

Corneliu Gheorghian, *Registrelor fonciare din Bucovina*; vol. I Dreptul fonciar 300 pagini; vol. II Procedura înființării și completării lor 286 pagini. Institutul de arte grafice „Bucovina” I. E. Toroușiu, București 1931. — D-l C. Gheorghian ne revelează o instituție de drept străină spiritului latin, și deci străină și legislației românești. De sigur, tradiționala noastră galomanie nu va îmbrățișa cu prea mari simpatii inițiativa d-lui Gheorghian. Totuși dreptul fonciar e de atât de mare și de atât de actuală importanță pentru România de astăzi, încât și fără de simpatii, el va străbate pretutindeni..., cam așa cum a străbătut invenția *nelatină* a unui oarecare Gutenberg... Nu e doar lucru mic să știm odată cum poate fi asigurat dreptul de proprietate asupra imobilelor și cum, proprietatea astfel asigurată, garantează creditul! Se împlinesc mai bine de 100 ani de când „cel dintâi Român modern”, luminatul și plinul de râvnă Dinu Golescu cunoscuse registrele fonciare dela Viena și preconizase introducerea lor în țările românești! Dar dela „bătrânul” Golescu până astăzi am progresat doar și noi, încât deunăzi, cât pe ce să ne „unificăm” cu întreaga noastră legislație... Plastică prin atâtea exemplificări, antrenantă prin sănătoasa ei limbă românească, utilă prin reproducerea legilor și regulamentelor încă mereu în vigoare pe meleagurile Bucovinei, lucrarea aceasta datorită unui distins jurist bucovinean (căci jurisprudența bucovineană nu se mărginește numai la facultatea de drept din Cernăuți!) și publicată în atât de perfecte condiții tehnice în tipografia (bucureșteană!) a unui bucovinean, e și dânsa un omagiu al Bucovinei închinat Țării-întregite.

AL. LUPU

CONST. I. EMILIAN: ANARHISMUL POETIC.

În vitrina librăriilor, de pe o copertă cu fond alb se desprinde titlul roșu, cu litere clasice „*Anarhismul poetic*”, al cărții d-lui *Constantin I. Emilian*. Un tradiționalist revoltat, mi-am zis și am deschis masivul volum de critică al d-lui C. I. E. cu oarecare scepticism. Doar într'un interview din „*Mărturia unei generații*” a d-lui *F. Aderca* se găsesc câteva rânduri, în care se vorbește de un tânăr cu rare însușiri critice. Cel ce afirma aceasta era d-l *M. Dragomirescu*. Încă un motiv de scepticism, așa dar.

Lectura volumului însă a fost o adevărată revelație. Ne-a surprins, dela început, *originalitatea gândirii și independența atitudinii critice*. Deși format într'o școală dogmatică, autorul n'a renunțat la *autonomia spirituală*, căci privește fenomenele literare cu propria-i inteligență și operele poetice cu propria-i sensibilitate. Cetitorii cer criticului o interpretare nouă a acestora și nu o simplă etichetare, după formule anticipate.

În acelaș timp, d. C. Emilian, deși reprezintă critica universitară, de obicei rigidă și anchilozată în cadre fixe, dovedește o rară mlădie sufletească și o întinsă sferă de receptivitate estetică. Insuși faptul de a cerceta o problemă actuală dintre cele mai delicate, denotă pe lângă alte calități și un extraordinar curaj. Dar, d-l C. I. Emilian a adus din atmosfera academică ceea ce era mai bun: *spiritul științific, obiectiv*. D-sa privește lucrurile și oamenii dela o anumită înălțime.

păstrând un perfect echilibru și o cavaleriească urbanitate. Il interesează numai ceea ce prezintă suficiente garanții de adevăr, indiferent din ce școală literară provine. Și extremiști ca *Voronca*, *Vinea*, *Tzara* și moderați ca *Aderca*, *Bacovia*, *Baltazar*, *Blaga*, *Maniu*, *Arghezi* sunt cântăriți, analizați și judecați cu aceeași imparțialitate.

Și totuși, paginile de critică ale d-lui Emilian nu sunt numai expresiunea unor reci judecăți intelectuale, ci și a unei adevărate frământări pasionale. Capitolul prim: „Între tradiție și noutate” — arată acest sbucium al criticului, la răspântia lumii vechi și a celei noi. Deși crescut în duh tradițional, d-sa mărturisește că nu se poate rupe de „freemătul și vraja vieții moderne”.

Astfel „Anarhismul poetic” nu e numai o cercetare asupra poeziei lirice moderne, ci o *sinteză asupra întregii literaturi și vieții spirituale contemporane*, cu toate dominantele ei caracteristice: eliberarea de sub autoritatea dogmelor, desintegrarea eului, impulsul spre supraspiritualizare și imaginea elementelor inconștiente, ilogice, instinctuale, patologice și mistice.

Autorul găsește geneza acestei spiritualități moderne în evenimentele politico-sociale: *războiul și bolșevismul*, în *literatura individualistă* a unor *Tolstoi*, *Dostoievsky*, *Ibsen*, *Shaw*, *Gide*, *Proust* etc., în *filosofia nietzscheană, bergsoniană*, în *teoriile medicale* ale doctorului *Freud* și în influența misticismului asiatic.

Originile literare propriu zise sunt urmărite cu amplex, și când e vorba de literatura străină a unui *Mallarmé*, *Marinetti*, *Rilke*, *Holz*, *Whitmann*, *Blacke* etc., și când se oprește la cea autohtonă a unui *Ștefan Petică*, *Săvescu*, *Macedonschi*, *Minulescu*. În locul unei explicări fugitive și izolate, d-l Emilian ne-a dat una profundă și complexă, căci d-sa stabilește relațiile de interdependență a poeziei actuale cu întreaga mișcare artistică, pornind dela sculptura și pictura cubistă și ajungând până la muzica neagră. Și dacă socotim capitolul despre tehnica literară nouă prea scolastic și pedant, cu toate acestea, ce considerații critice substanțiale asupra hermetismului, metaforismului stilistic și asupra versului ti-po-topografic.

Opiniile estetice și critice ale d-lui Emilian sunt bazate pe o *bogată și severă documentare*. Între balastul operelor de erudiție și fragilitatea celor de dilettantism, d-sa a știut să aleagă o cale mijlocie.

Dacă lipsa de perspectivă face ca unele concluzii ale autorului să fie susceptibile de amendare, desigur că cercetătorul literaturii contemporane nu se va putea dispensa de aci înainte de studiul d-lui Emilian.

Mai este un aspect prețios al lucrării d-sale, care ar trebui amintit. „Anarhismul poetic”, oricât ar părea de paradoxal, este o carte care resfrânge numai *sănătate și armonie sufletească*. Autorul nu s'a contaminat de ereziile studiate. În acest primejdios moment al culturii noastre, găsim aci mijloace de *regenerare vitală*. Fără nici o înclinare spre naționalismul patetic sau spre didacticismul plictisitor, concluziile naturale care se degajează singure conving de necesitatea restabilirii unei ordini și solidarități sufletești a poporului nostru. Prin studiul d-lui Emilian, *rațiunea și spiritul de disciplină* sunt repuse în drepturile lor, uzurpate de anarhie și hipersensibilitate. Tinerile generații, mai ales, vor găsi aci nu numai date complete asupra lirice actuale, ci și un îndreptar *estetic și etic*, o axă de

sprijin în spulberarea vânturilor de azi. Literatura modernă are și o față de învoire a simțirii noastre, dar și o față, care nu înseamnă decât farsă, poză și mistificare.

Studiul d-lui Emilian se prezintă într'o formă de-o claritate și conciziune clasică, în care străbate totuși culoarea unui stil personal, viu și susținut.

Maturitatea și originalitatea gândirii, finețea și suplețea intuițiilor, bogăția materialului și noutatea interpretării lui ne fac să trecem peste unele detalii, în care n'am putea fi de acord cu criticul, și să apreciem elogios lucrarea d-sale. Suntem cu atât mai obligați la aceasta, cu cât e vorba de un nume până acum necunoscut, care însă dintr'odată a izbutit să se ridice alături de un *Albert Soergel* al Germaniei, arhicunoscut cu studierea aceluiași fenomen nou în literatura germană, prin opera sa în două volume: „*Dichtung und Dichter der Zeit*”.

București. 23 Aprilie.

I. E. TOROUȚIU

A APĂRUT:

REGISTRELE FONCIARE

DIN

BUCOVINA

DOUA VOLUME

DREPTUL FONCIAR

DUPĂ Dr. ARMIN ENBENZWEIG: SYSTEM DES ÖSTERREICHISCHEN PRIVATRECHTES
DE

CORNELIU GHEORGHIAN

cu o introducere

EXEMPLE DE PETITII, INCHEIERI JUDECĂTOREȘTI ȘI ÎNSCRIERI,
PRECUM ȘI CU TEXTUL LEGILOR ȘI REGULAMENTE LOR

MULTE ȘI MĂRUNTE

SCRIITORUL ISPIRESCU. — Era lucru prea firesc ca *poporanistul* Delavrancea, învălurat și de prodigialitatea *poetului* Delavrancea, să lunece pe ispititoareale cărări ale iperbolei atunci când (în artic. *Petre Ispirescu* „*Revista Nouă*” An. I. 1888) schița portretul lui Ispirescu. D. p.: „Oriunde vei deschide *Basmele Românilor* vezi pe Ispirescu, pe această imaginație naivă și epică, pe acest scriitor bogat și energic, a căruia frază și observație adeseori ți-amintesc de vechiul și bătrânul Omer. Oriunde vei deschide cartea vezi pe Creatorul, iar nu pe culegătorul basmelor” („*Rev. Nouă*” 87). Sau: „Dar întreg volumul de basme al lui Ispirescu, e plin de farmec și de bogății, pe fiecare pagină simți că geniul poporului era fatal înfipt în acest bătrân blând și modest, și că acest geniu l-a ridicat, fără a-l ameți, mai presus cu mult decât poporul din care a ieșit” (ibid. 87). Sau un ieftin superlativ (tot pe atât de ieftin și de neîntemeiat ca multe alte similare...): „Și lăsând la o parte marele merite ale creatorului, în *Basmele Românilor* este grămadită întreaga psihologie a poporului nostru” (87—88). Seria exagerațiilor e încununată cu epitetul (foarte delavranceesc) patetic-retoric *împărat al basmelor*, epitet care se repetă, în chip molest, cu varianta *împărat povestitor*; „Acest Împărat al basmelor s'a stins lăsând vii și neperitoare, de pe urma sa, un popor întreg de zmei, de zmeoalice, de împărați și împărătese, de Iele, de Muma pădurii, de balauri, de pasări măiestre, de voinci, de zâne, de feți-frumoși și de cosânzene. Cine poate fi mai neîntrecut în împărăția sa decât acest împărat povestitor?” (88).

Și acum: în atâta iperapreciere, e aproape surprinzător faptul să întimpini și-o critică judicioasă ca aceasta: „când (Ispirescu) s'a încercat să creeze ceva din mitologia popoarelor antice, n'a izbutit; stilul lui glumeț, energic, bogat și cald, fără să prinză de veste, s'a prefăcut într'un stil sărac, nenatural și indiferent” (88)!

Iar noi tresărim în fața acestei juste sesizări și înclinăm către următoarea concluzie: Chiar faptul că în basmul popular românesc Ispirescu e atât de artist, iar în sujectele mitologiei antice atât de suficient (deși, cronologiceste, acestea vin pe urma basmelor românești — vezi Gh. Adamescu, *Contribuțiune la bibliografia românească* I 130—131), denotă că Ispirescu e mai puțin „creator” de cum voia să-l înfățișeze Delavrancea; mai explicit basmul i s'a înfățișat lui Ispirescu delăsine cu toată podoaba și strălucirea sa nativă, pe când cutare povestioară luată de *Unchiașul sfătos* din patrimoniul elino-latin, ni se prezintă numai în forma mai modestă pe care i-o putea da scriitorul Ispirescu.

LECA MORARIU

C R O N I C Ă

DELA CONSERVATORUL DE MUZICĂ. — De câțva timp orizonturi mari largi par să conducă înalta instituție de artă din capitala Bucovinei. Săli de repetiții s'au pus la dispoziția profesorilor, un etaj întreg s'a amenajat pentru audiții publice, astfel că activitatea corpului profesoral pe lângă obligațiunile de ordin didactic s'a desvoltat și într'o lature care fusese neglijată în parte până acum, *laturea culturală, cea utilă societății.*

Încă din 'naintea Crăciunului au fost anunțate zece ședințe muzicale de popularizare. Cu satisfacție am urmărit cum s'a desfășurat bogatul și variatul program promis, în delicioasele porțiuni săptămânale de luni seară. Pivotalul fiecărei ședințe era câte o sonată p. piano și vioară din cele 10 ale lui Beethoven. Apoi variate combinații de muzică de cameră din autorii: Bach, Weber, Schumann, Brahms, Reger, Chaminade, Gaubert, Milhaud, D'Indi, Roussel, Debussy, Slovenschi, Emmanuel, Enescu, etc. Ca interpreți au fost D-nii Profesori: Director Paul Jelescu, Garabet, Papazoglu, Pavel, Popescu, Ungureanu, Halițchi, Tarnav-schi. Un public de selecție intelectuală a urmărit credincios acest ciclu de binecuvântată hrană sufletească, oferit în mod atât de desinteresat de apostolii sinceri ai divinei arte.

„Un suflet să cucerim și munca noastră va fi răsplătită, dar când am cucerit atâtea?” a fost cuvântul de închidere a ciclului de ședințe muzicale, rostit de directorul Conservatorului care a găsit de cuviință să mulțumească distinsului public care a înțeles să dea concursul unei înalte mișcări culturale printr'o prezență asiduă.

Iar activitatea pe acest tărâm continuă încă sub altă formă. O serie de conferințe sub auspiciile misiunii universitare franceze și a cercului Franco-Român a fost anunțată de d. dir. P. Jelescu. Subiectele tratează diverse epoci din Istoria Muzicii Franceze: „La musique Française à l'époque Classique, Romantique, Contemporaine”. Prima conferință a și avut loc Sâmbătă 27 Februarie. Expusă într'o limbă impecabilă (franceză) în fața unui auditor format mai mult din membrii Societăților „Amitiés Françaises” și „Cercle Franco-Roumain” și acompaniată de audiții demonstrative (clavicin, vioară, violoncello, corul și orchestra conservatorului), această conferință a fost un eveniment neașteptat. Se așteaptă cu multă nerăbdare celelalte două anunțate.

Conservatorul mai anunță un concert de muzică polonă sub auspiciile Soc. „Amicii Poloniei”.

În acest timp activitatea internă di-

dactică e din cele mai intense. Cursuri noi au fost înființate și cari se predau în mod gratuit spre a nu împovăra taxele elevilor: Muzică de cameră, Acompaniament, Ansamblu orchestral, Cor.

Trei producții școlare sunt anunțate la Teatrul Național cu programe foarte variate.

Dar ceea ce e mai minunat este perfectă armonie care conduce această instituție în sfere atât de înalte și fără de care sigur nu s'ar putea înfăptui atâtea!

Pe cine să felicităm?

MUSICUS

IACOB C. NEGRUZZI. — A murit Iacob Negruzzi, scriitorul care (cu toți cei 90 ani de viață ai săi) nu s'a ridicat peste ediția I-a a „operei” sale, dar căruia, în schimb, i s'au adus toate cinstirile scriitoricești posibile, — și a murit I. Negruzzi organizatorul care a știut să fie nucleul atâtor polarizări literaricești, ceea ce constituie o urașă operă de autojertfire...

„JUNIMEA LITERARĂ”. — În zădărnirea unui întreg și adevărat juvenil stol de reprezentanți ai literaturii creatoare (printre cari Traian Chelariu prinde tot mai lămurite conture), „Junimea literară” a distinsului nostru îndrumător cultural I. I. Nistor a împlinit (1931) patru lustruri de viață, trecând astfel și dănsa în incinta acelor venerabile înfăptuiri culturale, cu cari nu orice colț de pământ românesc se poate mândri. Cu aportul beletristic al unor valori formate (Gh. Voevidca, Tr. Chelariu) sau gata să-și lapede crizalida (Barbu Slușanșchi, Dragoș Vitencu și ceilalți) cu opera de consistență ideologică a unui Victor Morariu, Ernest Kallós Liviu Marian și V. Gherasim, cu paginile (vai, atât de rare!) ale lui S. Găina-Arbiter, cu colaborarea incidentală și atât de binevenită

a reziduurilor latente (C. Mandicevski, Al. Berariu), și cu înțeleapta conducere ce i-o poate da I. I. Nistor, veterana, dar frenetică *Junime literară* stă gata să înfrunte orcăt sodom de ani.

EXPANSIUNE CULTURALĂ BUCOVINEANĂ. — Cea de-a doua metropolă culturală a Bucovinei, s'a putut revărsa deunăzi, din prisosul paternice sale pulsații, chiar dincolo de „Cordun”. Vrednica soc. „C. Porumbescu” de la Suceava, condusă (efectiv) de d-l prof. Ilarion Bereznișchi și, artistic, de maestrul August Karnet, a putut deci încăpea (la 21 Nov. 1931) cu opera lui Karl Zeller „Vânzătorul de paseri” chiar și în Teatrul Eminescu dela Botoșani.

În zilele noastre când „Timpul” unui oarecare Cehan-Racoviță profesează atât de nedrepte injurii față de cei ce-au creiat (și-l mențin) prestigiul Sucevii culturale (din vremuri când speța Cehanilor încă nu era știută în Bucovina), în zilele noastre când totuși același „Timp” apără cocoșăria fără concurs și numai cu pișicherlic politic a cutărui nepot al lui Maniu la directoratul spitalului din Suceava, — fapta soc. „C. Porumbescu” constituie cel mai binevenit mijloc de lămurire...

DELA CEA MAI NEGLIJATĂ UNIVERSITATE A ROMÂNIEI. — N-rele 7—8 (Iulie-August 1931) din excelenta „Revue internationale de sociologie” (An. 39) a lui Gaston Richard, aduc, în cele 33 pagini cât cuprind ele, studiul sociologului dela Universitatea Cernăuțeană, d. Traian Brăileanu *L'état et la communauté morale, Essai philosophique*. — Pe lângă Seminarul român de literatură modernă și folclor a luat ființă, din inițiativă cu totul particulară (și fără de dotațiile *Institutului social* al d-lui Gusti...), un Muzeu care, alături

de atâtea exemplare unice din publicațiile periodice bucovinene, expune instrumente muzicale istroromâne, un manuscris Eminescu, o scrisoare a lui Creangă etc. etc. etc. — Cu prilejul conferinței d-lui I. I. Nistor d. *Ctitoriile românești în Polonia*, Universitatea Cernăuțeană și-a sărbătorit aniversarea a 13 ani de Universitate românească și 25 ani de cursuri populare. — Din inițiativa Universității Cernăuțene a luat ființă (la 6/2) *Cercul cultural franco-român* dela Cernăuți. — O prețioasă achiziție a

covineană să poată înimeri învârtirea șuruburilor „culturale” dela București, atunci publicații ca aceasta ar putea fi perfect bucovinene. — Temeinicul *Institut de istorie și limbă*, condus de d-nii I. I. Nistor și V. Grecu, ne dăruiește (cu ce admirabile jertfe!) un nou volum de *Codru al Cosminului*. — Arhibogat și sumptuos, *Buletinul facultății de științe din Cernăuți*, vol. V fascic. 1, 1931. — Pilduitor de stăruitorul C. Brătescu dela facultatea de științe continuă să-și împlinească contribuția sa anuală închinată Dobrogei

N. Papazoglu

Universității Cernăuțene: d-l Gheorghe Onciul, apreciat muzicolog, care în 4/V și-a inaugurat lectoratul de muzicologie. — Cu concursul bucovinenilor Tr. Brăileanu, Al. Ieșan, Silvestru Găina, Irina Balmuş și E. Kallos, Seminarul pedagogic dela Universitatea Cernăuțeană, (d-l C. Narly) prinde a publica (în tip, bucovineanului I. E. Torouțiu) „*Revista de pedagogie*” (An. I vol. 1, 1931, 211 pagini). Dacă s’ar întâmpla cândva ca și o mână bu-

culturale: „*Analele Dobrogei*” An. XII 1931. — O foarte utilă ediție a lui Ion Neculce, comentată de competentul Al. Protopovici.

DIVERSIFICARE ȘI CĂTRĂ CULTURA ITALIANĂ! — În sfârșit, anul 1931/1932 i-a adus României cea dintâi echipă de crainici oficiali ai etosului italian. Unul dintre acești atât de bineveniți înaintemergători, d. prof. Dr. Edgardo Giorgi-Alberti, a fost desemnat pentru Universitatea din Cernăuți, unde.

prezentat incintei universitare de maestrul Ramiro Ortiz și-a inaugurat la 28 Nov. 1931, cu cei mai făgăduitori sorți, cursul de limba și literatura italiană.

VIOLONCELISTUL N. PAPAZOGLU. — Concertul simfonic al „Crucii Roșii” (la 5 Febr. 1931 în Teatrul Național din Cernăuți), dirijat de d-nii Gh. Pavel, prof. de Conservator și Căpit. R. Millea, a fost ilustrat prin concursul maestrului *N. Papazoglu*.

PENTRU BUSTUL C. PORUMBESCU. — În vederea concursului pentru bustul lui Ciprian Porumbescu, d-l *Ioan Cârdei* (profesor la lic. „Ștefan cel Mare”) a pregătit un foarte izbitit bas-relief (vezi pag. 15). D-l *I. Cârdei*, născ. la 12 Sept. 1906 în Smârdan (Suharău, jud. Dorohoi), e diplomat al Academiei de Belle-Arte din București.

L. M.

BUCOVINA CULTURALĂ. — Spi-cuim din articolul *Istorie literară revizuită*, revista „Datina” (Turnu-Severin) No. 7—9, 1931, următoarele:

„Valul criticei estetice care amenința să inunde tot câmpul nostru literar, și-a mai înfrânat dela un timp avântul. Pe deoparte a pălît încrederea în critica estetică prin relativismul în care fatal au căzut opiniile ei, iar pe de alta, printr'o reacțiune a criticei istorice, oropsită prea mult și care simte azi nevoia de a se afirma ca o condiție necesară a înțelegerii operei. Semnalăm în ordinea acestei reacțiuni — și este într'adevăr o reacțiune prin ostentația cu care critica istorică se impune — buletinul *Mihai Eminescu* de la Cernăuți și opera de rectificări a revistei *Făt frumos* din Suceava. Bucovina și-a luat asupra-și misiunea justei volarificări a istoriei literare sub semnul vechii ei tradiții de *muncă serioasă și amărunită*”.

CONSERVATORUL CERNĂU-TEAN. — Desființat, când... (la București!) se zvonise că are „numai 5 elevi”, dar reînființat când s'a verificat că are peste 100 elevi (și vai cât de semnificativ e acest fel de a se informa și mai ales de a decide al ogârjitei noastre oficialități!), renăscutul Conservator Cernăuțean, i-a dezavuat, în chip superb, pe toți aceia cari îi cântăreau rostul de existență — chiar și prin recent-încheiatul (22/2) ciclu de 10 audiții în care ni s'a popularizat muzică de Chaminade, Weber, Debussy, D'Indy, Schumann, Bach, Fauré, Reger, Beethoven, Enescu ș. a. Meritul acestei academice afirmări artistice — care oarecum continuă și tradiția neuitatelor concerte simfonice de sub directoratul lui Al. I. Zirra — revine îndeosebi entuziastului director al Conservatorului Paul Jelescu, dar și distinsei pleiade de profesori ai Conservatorului Cernăuțean între cari maestrul Nicu Papazoglu, apoi violonistul Al. Garabet (împreună cu eminentul pian al d-lui P. Jelescu, d-l Garabet ne-a dat tus-zece sonatele lui Beethoven), pianistii d-na Hedviga Halițchi și d. Tit Tarnavski, flautistul Hristache Popescu, clarinetistul Dim. Ungureanu, Gheorghe Pavel, eminent șef de orchestră, și ceilalți. În „Cernovițul” Musikvereinului de peste 60 ani vârstă, ne trebue cât de multă muzică românească înaltă! Și, din fericire, ea ni se dă, din ce în ce tot mai izbânditoare.

A. STEJARU

„MESERIAȘUL ROMÂN”. — Te-meinica organizare românească¹⁾ a meseriașilor români din hotarul, unde astăzi frații noștri moldoveni sunt luați în mitraliere, e fapt cunoscut. Mai puțin cu-

1) Deci nu cuzistă! Căci tot cuzismul atâtor decenii, nu știm să fi realizat nici măcar atâta meseriașism constructiv!

noscută stăruie a fi închegarea sufletească a acestor meseriași români, a cărei strălucită dovadă ne-a prilejuit-o Concertul „Mes. Rom.” din 20 Febr. a. c.

D-l avocat dr. Aurel Morariu, îndrumătorul și organizatorul adevăraților *meseriași români*, și dirijor artistic al lor în acelaș timp, are bucuria de a ne fi dat un nou cor care contează alături de celelalte trei mari coruri românești („Armonia”, „Corul mitropolitan” și „Tudor Flondor”) ale Cernăuților. Iar „meseriași” cântăreți ca d-nele Octavia Lupu-Morariu și Teofila Apati, ori ca Păr. Gheorghe Prelici, primească și aice recunoștința acelei foarte distinse „elite românești”, de nuanță „franco-română”, care nici nu visează ca să participe cândva la un „biet” concert meserieșesc...

„ARMONIA”. — Harnica *Armonie* Cernăuțeană își deapănă activitatea ea de parcă nu și-ar fi isprăvit înghirlandărea atâtor înfăptuiri jubiliare, cu cari ne-a covârșit anul trecut. *Academiile* (de muzică și declamație) — adevărate academii — continuă cu o regularitate și precizie care denotă nebănuite reziduuri de posibilități și surprize artistice. Un select-constituit auditoriu, vârstat și cu multă tinereță școlărească, nu mai prididește să urmărească aceste atât de precis debitate și atât de bine ponderate agape de antrenare sufletească, în cari s'au perindat: distinși societari ai Teatrului Național din Cernăuți, în frunte cu directorul lor d-l Mișu Fotino, deci d-nele Lilly Bulandra, Antoinette Călinescu, Ecaterina Ionescu, Jenny Roșu și d-nii: Nello Bucvșchi, Gheorghe Carrusy și Nicu Mișuță; repute valori cantante ca d-nele Olga Făgărășanu, Elisa Ierimcovschi, Octavia Lupu-Morariu și Elisa Manuș-Tabacaru și d-nii Eusebie Saghin și Dimitrie Staroșciuc; reprezentanții Conser-

vatorului Cernăuțean, în frunte cu energicul lor director d. Paul Jelescu (pian), deci d-na Hedviga Halițchi (pian) și d-nii profesori Al. Garabet (vioară), Hristache Popescu (flaut), Tit Tarnavșchi (pian) și Dimitrie Ungureanu (clarinet); apreciații instrumentiști ai „Armoniei”, d-nele Octavia Lupu-Morariu (pian) și Elena căpit. Sidorovici (violină), și d-nii Victor Morariu, Eusebie Saghin, Victor Grecu și Viktor Weywara (violoniști), dr. Aurel Morariu (flaut), Eugen Isar (alto), Leca Morariu (violoncel), Felix Hönich (pian) și Nicu Gherman (chitară); cuartetul bărbătesc și octetul mixt instruit de rutinații Amuliu Liteanu și Gheorghe Ucraineț; și cuatuorul de coarde al „Armoniei”, *singurul cuator de coarde român în Cernăuți* (d-nii V. Grecu, E. Saghin, E. Isar și L. Morariu). Dar, cum s'a spus programatic, „Armonia” înțelege să-și exercite noima nu numai valorificându-și elementele sale „consacrate”, ci și tinzând să activeze cât mai multe energii latente; ni s'au prezentat astfel, în recitări d-ra Minodora Mateiciuc și d-l Matei Hoșbotă, în muzică pianul d-rei F. Cobilanschi și al d-lor B. Abager, Valdemar Clain și Mircea Luța, și corul soc. stud. teologice „Academia ortodoxă”. O minunată operă de desțelenire și de angrenare în domeniul *colaborării culturale*.

— Peste aceste mărunte potpuriuri ale *Academiilor*, *Armonia* s'a ridicat apoi, cu Marele său Concert din Teatrul Național (15 Faur a. c.), la săvârșirea unei adevărate manifestări de hegemonie culturală românească, cum iarăși i s'a zis. Coruri mixte (dirijate magistral de profesorul și compozitorul Alex. Zavulovici) cu soli (d-nele Elisa Ierimcovschi, Olga Făgărășanu, Octavia Lupu-Morariu și d-l Dim. Staroșciuc), cuatuorul de coarde cu Schubert op postum în Sol-

minor și solurile E. Ierimcovschi, O. Făgărășanu — dominate de valorile desăvârșit proeminente Octavia Lupu-Morariu și Eusebie Saghin—au cucerit unanime elogii. S'a dat cuvenita cinste și compozitorilor bucovineni: C. Porumbescu, pururi-regretatul Dionisie Para († 1921), August Karnet („un preafiericit interpret muzical al lui Eminescu”), Dimitrie Făgărășanu și Alexandru Zavulovici. Și acum un mic epilog! Întâmplarea vrea ca chiar în clipele acestea redacția rev. „Făt-frumos” să primească *Anuarul „Armoniei” Semicentenar 1881—1931*, Cernăuți 1931. Il deschidem la pag. 9: „Cheștiunea bugetului odată atinsă, trebuie relevat iarăși faptul că, cu toate demersurile făcute la cele mai înalte foruri în drept (bucureșten!). Armonia, în anul jubileului ei semicentenar, a beneficiat

numai de... ofrande venite din partea generozității bucovinene”! Și, ca să ilustrăm din nou dănuirea acelei sănătoase tradiții de abnegație și de cerbicie pe care „Bucovina” și-a cucerit-o din suferința celor 141 ani de robie (tradiție de care Bucovina poate fi geloasă și pe care nimeni nu i-o poate desființa!), de ce n'am mai cita din acelaș Anuar și această atât de caracteristică *chemare* a Armoniei: „Armonia, rod istoric al unui vitreg trecut de suferință, dar și de eroică autodefensiune națională; Armonia, mărturie a intensivei culturalități bucovinene; Armonia, faptă românească obârșită din izvorul de veșnică apă-vie al generoasei Inițiative particulare; Armonia, viață a sufletului românesc artistic și cultural;— Armonia, vă cheamă sub steagurile ei!”

ELENA POPESCU

O CÂNTĂREAȚĂ A BUCOVINEI.

În seara de 22 Martie a avut loc la Ateneu festivalul centenarului Goethe, organizat de tânăra Societate a Germaniștilor Români, împreună cu Universitatea din București. Festivalul a fost onorat cu înalta prezență a M. S. Regelui.

Publicul bucureștean a avut o surpriză dintre cele mai alese, ascultând-o pe d-na Octavia Lupu Morariu, cântăreață apreciată și răsfățată pe drept la Cernăuți.

Programul scurt și distins a culminat de sigur în final, care i-a fost rezervat acestei alese cântărețe. O voce de contra alto, sinceră, curată, adânc vibrantă, o interpretare inteligentă și profund simțită a avut darul să cucerească definitiv auditorul. Insuși alegerea pieselor (Cooper: Ave Maria; Schubert: Litanie etc.), solemne și grave oarecum, desăvârșit armonizate festivalului de comemorare, dovedește o fină înțelegere artistică.

Dorim ca această cântăreață de mare valoare să se manifeste cât mai curând și cât mai des la noi.

Ziarul „Cuvântul Studentesc”, București VII, nr. 7 din 15 April 1932.

I. E. T.

BIBLIOGRAFIE

- I. I. Nistor*, Lagărele dela Lențești și Șerăuți și „Campaniile Bucovinene” ale regelui Sobieski.
- V. Grecu*, Contribuții la studiul izvoarelor manualului de pictură bizantină (Extras), Cluj 1931.
- C. Brătescu*, Sarcofagul cu simboluri din Constanța, Cernăuți 1931.
- André Gide*, Amintiri despre Oscar Wilde, trad. de Mih. Straje, Constanța 1932.
- Damian Stănoiu*, Pocăința starețului, București.
- Al. Procopovici*, Cronica lui Ioan Neculce (ediție comentată) vol. I și II, Craiova 1932.
- A. I. Trannoy*, La musique des vers, Paris 1929.
- Claudio Isopescu*, Il viaggiatore transilvano I. Codru Dragușanu a Roma nel 1839, Roma 1931.
- Claudio Isopescu*, Il musicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma, Livorno 1931.
- Anuarul „Armoniei” Semicentenare, 1881—1931*, Cernăuți 1931 (cu 8 ilustrații și 9 vignete artistice).—Un detaliat și pitoresc înfățișat raport asupra prodigioasei activități jubiliare a soc. „Armonia” dela Cernăuți.
- Leca Morariu*, De-ale Cirebirilor II (Texte din Bârdo, Sucodru și Grobnic), Cernăuți 1932.
- Iulian Ștefănescu*, Legende despre Sf. Constantin în literatura română, București 1931.
- D. Murărașu*, Naționalismul lui Eminescu, I. E. Torouțiu, Edit. „Bucovina”, București 1932.
- Pimen Constantinescu*, Istoricul presei focșănene; Bibliografie (1859—1900), Focșani 1931.

MEMORANDUM

1. În urma faptului că...

2. În urma faptului că...

3. În urma faptului că...

4. În urma faptului că...

5. În urma faptului că...

6. În urma faptului că...

7. În urma faptului că...

8. În urma faptului că...

9. În urma faptului că...

10. În urma faptului că...

11. În urma faptului că...

12. În urma faptului că...

13. În urma faptului că...

14. În urma faptului că...

15. În urma faptului că...

16. În urma faptului că...

17. În urma faptului că...

18. În urma faptului că...

19. În urma faptului că...

20. În urma faptului că...

21. În urma faptului că...

22. În urma faptului că...

23. În urma faptului că...

24. În urma faptului că...

25. În urma faptului că...

26. În urma faptului că...

27. În urma faptului că...

28. În urma faptului că...

29. În urma faptului că...

30. În urma faptului că...

31. În urma faptului că...

32. În urma faptului că...

33. În urma faptului că...

34. În urma faptului că...

35. În urma faptului că...

36. În urma faptului că...

37. În urma faptului că...

38. În urma faptului că...

39. În urma faptului că...

40. În urma faptului că...

41. În urma faptului că...

42. În urma faptului că...

43. În urma faptului că...

44. În urma faptului că...

45. În urma faptului că...

46. În urma faptului că...

47. În urma faptului că...

48. În urma faptului că...

49. În urma faptului că...

50. În urma faptului că...

51. În urma faptului că...

52. În urma faptului că...

53. În urma faptului că...

54. În urma faptului că...

55. În urma faptului că...

56. În urma faptului că...

57. În urma faptului că...

58. În urma faptului că...

59. În urma faptului că...

60. În urma faptului că...

61. În urma faptului că...

62. În urma faptului că...

63. În urma faptului că...

64. În urma faptului că...

65. În urma faptului că...

66. În urma faptului că...

67. În urma faptului că...

68. În urma faptului că...

69. În urma faptului că...

70. În urma faptului că...

71. În urma faptului că...

72. În urma faptului că...

73. În urma faptului că...

74. În urma faptului că...

75. În urma faptului că...

76. În urma faptului că...

77. În urma faptului că...

78. În urma faptului că...

79. În urma faptului că...

80. În urma faptului că...

81. În urma faptului că...

82. În urma faptului că...

83. În urma faptului că...

84. În urma faptului că...

85. În urma faptului că...

86. În urma faptului că...

87. În urma faptului că...

88. În urma faptului că...

89. În urma faptului că...

90. În urma faptului că...

91. În urma faptului că...

92. În urma faptului că...

93. În urma faptului că...

94. În urma faptului că...

95. În urma faptului că...

96. În urma faptului că...

97. În urma faptului că...

98. În urma faptului că...

99. În urma faptului că...

100. În urma faptului că...